T.C. MALTEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İNSAN HAKLARI ANABİLİM DALI

İNSAN HAKLARI PERSPEKTİFİNDEN ÇOCUK REFAHI ALANINDAKİ SOSYAL HİZMET UYGULAMALARINDA DEĞERLENDİRME SORUNU

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Mansur SEYİTOĞLU
101150203

Danışman Öğretim Üyesi:
Yard. Doç. Dr. NEŞE ŞAHİN TAŞĞIN

İSTANBUL, MART 2016

T.C. Maltepe Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'ne,

15.02.2016 tarihinde tezinin savunmasını yapan Mansur SEYİTOĞLU'na ait "İnsan Hakları Perspektifinden Çocuk Refahı Alanındaki Sosyal Hizmet Uygulamalarında Değerlendirme Sorunu" başlıklı çalışma, Jürimiz tarafından Sosyal Bilimler Enstitüsü İnsan Hakları Anabilim Dalı İnsan Hakları Tezli Yüksek Lisans Programında Yüksek Lisans Tezi Olarak **Oy Birliğiyle /Oy Çokluğuyla** kabul edilmiştir.

.....

Prof. Dr. Ioanna KUÇURADİ
(Başkan)

.....

Yrd.Doç. Dr. Neşe ŞAHİN TAŞĞIN
Üye-Danışman

.....

Prof.Dr. Hakan ACAR
(Üye)

ÖNSÖZ

Bu tezi yazarken içinde olduğumuz zamanı tekrar tekrar düşünerek yazmaya çalıştım. İnsan hakları alanında bir çalışma yaparken, dışarda olan bitene gözünü kulağını kapatmayıp, bizzat burada yazılanları dışarıya taşıma çabası göstermeme rehberlik eden ve eşlik eden insanlara buradan teşekkürlerimi sunmayı borç bilirim.

Araştırmada öncelikle her zaman sabırla yol gösteren ve desteğini yanımda bulduğum, akademik disiplinden uzak tüm hallerime şahitlik eden değerli danışmanım Sayın Yard. Doç. Dr. Neşe Şahin TAŞĞIN'a teşekkür ederim.

Hayatta bazı insanlarla tanışmanın büyük bir şans olduğunu düşünenlerdenim. Kendisiyle tanışmanın, iki buçuk sene boyunca öğrencisi olmanın, günün geç saatlerine kadar okulda bulabilme fırsatını bulmanın sevinci içimde tazedir. Yaptığım işi bir daha sorgulatan, kullandığım kavramları bana yeniden düşündüren, uzun yıllar söylediklerini anlamaya ve üzerinde düşünmeye devam edeceğim değerli hocam Sayın Prof. Dr. İoanna Kuçuradi'ye teşekkür ederim.

Kendisine neredeyse her konuda danışabildiğim, uzun süredir desteğini esirgemeyen, yoğunluğuna rağmen kısa süre içerisinde çalışmama verdiği geribildirimler sayesinde çalışmamı daha erken teslim etmeme yardımcı olan Sayın Prof. Dr. Hakan Acar'a teşekkür ederim.

Derslerde yapılan tartışmalarda düşüncelerimi sabırla dinleyip, üzerinde yeniden düşünme fırsatı bulmama destek sağlayan Sayın Prof. Dr. Betül Çotuksöken'e teşekkür ederim.

Lisans döneminde hazırladığım tez çalışmasında tanıştığım, iş hayatımda ve yüksek lisans dönemi boyunca her anlamda desteğini sunan, kendisinden çok şey öğrendiğim ve öğrenmeye devam edeceğim Sayın Doç. Dr. Arzu İçağasıoğlu Çoban'a teşekkür ederim.

Çalışmamın önerisini hazırlama aşamasında sabırla ve titizlikle bana yardımcı olan Sayın Doç. Dr. Muttalip Özcan'a teşekkür ederim.

Çalışmamın yöntem kısmında kullandığım N-Vivo programını kısa sürede öğreten ve öğrenebilmem için her anlamda destek sağlayan, kütüphanesindeki kaynakları paylaşan Sayın Doç. Dr. Abdullah Karatay'a teşekkür ederim.

Kendi yoluma çıkmaya karar verdiğim ilk zamanlardan itibaren bana eşlik, desteğinden bir an bile şüphe duymadığım, beni cesaretlendiren ve burada yazamayacağım kadar çok desteği olan Aziz Güzel'e sevgilerimi yolluyorum. Sadece çalışmamda değil her anımda yanımda olmaya çalışan, stresli tüm zamanlarımda varlığıyla güç veren, beni sabırla dinleyen ve dönüşmemde bana yardımcı olan Esra Taşdemir'e teşekkür ediyorum. Yaklaşık üç yıldır evdeki her halime katlanan, çalışabilmem için elinden gelen her desteği sağlayan kardeşim Emrah Seyitoğlu'na özel bir teşekkürü borç bilirim.

Yaptığı çalışmaları örnek aldığım ve kendisine kolaylıkla ulaşabilmeme fırsat sağlayan, yaptığımız görüşmelerde sorduğu sorularla çalışmamın çerçevesini belirlememe yardımcı olan Hale Meriç Karabekir'e teşekkür ediyorum. Kendisinin de yakın bir dönemde benzer bir dönemden geçmesi sebebiyle, çalışmamın her aşamasında desteği olan Tuğba Canbulut'a teşekkür ederim. Çok kısa süre içerisinde yaptığı geribildirimler sayesinde bugün tezimi teslim edebilmeme yardımcı olan, beni bu konuda cesaretlendiren ve yapabileceğime bir kez daha inandıran Aslıhan Aykara'ya teşekkür ederim. Yıllar önce cezaevinde gönüllü olarak çalıştığımız sonrasında Almanya'ya yerleşen Begüm Makinacı Özkılıç'a desteğinden dolayı teşekkür ederim. Sevgili Şafak Nazlıcan ve Deniz Dilşad Karail'e özel ilgilerinden dolayı ve çalışabilmemiz için erteledikleri randevularından dolayı teşekkür ederim.

İşyerimde aynı odayı paylaştığım, kendisinden destek aldığım Feriha Çizmeci'ye, kısa bir süre önce bebek sahibi olan ve bana çalışma saatlerimde destek olan eski müdürüm Zeynep Yalgın'a, şu anda desteğini esirgemeyen müdürüm Lale Vurgun'a teşekkür ederim. Son dakikalarda imdadıma yetişen ve işleri kolaylaştıran Meltem Eylem Zülfikaroğlu'na, Mehmetcan Şimşek'e sevgilerimi yolluyorum.

Görüşmeler sırasında tüm iş yoğunluklarına rağmen benimle kıymetli zamanlarını, görüşmeler sırasında deneyimlerini ve görüşlerini açık bir yüreklilikle paylaşan tüm görüşmecilere teşekkür ederim.

Çalıştığım çocuk yuvasında hayatlarına bir dönem şahitlik edebildiğim, hayata dair kendilerinden çok şey öğrendiğim, her seferinde bize kim olduğumuzu hatırlatan çocuklarla çalışma fırsatı bulduğum için çok mutluyum. Bu anlamda çalışmalarımda rehber olarak aldığım ve çalışmalarını yakından takip ettiğim ve üyesi olmaktan gurur duyduğum Gündem Çocuk Derneği ailesine sonsuz teşekkür ederim.

İnsan hakları alanında çalışmalarını yürüten, insanın değerini korumaya ve insan olabilmenin imkanlarını çoğaltmaya çalışan yol arkadaşlarımla yürümeye devam etmekten gurur duyuyorum.

Beni yetiştiren, büyüten aileme, çalışmalarım sırasında kendisini ihmal ettiğim anneme, kardeşlerime anlayışlarından dolayı minnettarım. Tüm bu çalışmaları yürütürken aklımdan hiç çıkmayan, aramızdan ayrılmadan kısa bir süre önce "yaptığın işe sadık ol, insanları incitme" gibi nasihatlerde bulunan, beş yıl önce kaybettiğim babam Cafer Seyitoğlu'na ne kadar teşekkür etsem az olur.

ÖZET

İnsan Hakları Perspektifinden Çocuk Refahı Alanındaki Sosyal Hizmet Uygulamalarında Değerlendirme Sorunu

Bu tez, çocuk refahı alanında çalışan sosyal hizmet uzmanlarının insan hakları bilgisini temele alarak bir değerlendirme yapmayı amaçlamaktadır. Sosyal hizmet, insan haklarını uygulamak üzerine kurulu bir alandır. Bu alanda çalışan uzmanların, çalışma sırasında ve sonrasındaki değerlendirme aşamalarında edindikleri mesleki ve etik roller onların kültürel ve sosyo-ekonomik arka planlarından ziyade insan hakları bilgilerine göre şekillenmektedir. Bu tartışmayı çocuk refahı alanında çalışan sosyal hizmet uzmanlarının anlatıları üzerinden yürütmeye çalışan tez, öncelikle tartışmanın temelini oluşturan kavramsal ve kuramsal bilgileri içermektedir. Sonrasında tezin saha araştırmasının ve analizin nasıl yapıldığını anlatan yöntem bölümü yer almaktadır. Tezin bulguları ve bulguların tartışılması ise üçüncü bölümde ayrıntılı bir şekilde sunulmaktadır. Derinlemesine görüşmelerle uzmanlardan alınan ve Nvivo ile analiz edilen veriler, uzmanların çocuk refahına bakışlarının literatürde olduğu gibi çocuğun iyi olma haliyle özdeşleştiğini göstermektedir. Aynı zamanda uzmanların sıklıkla çocuk haklarının ihlaline vurgu yaparak kendi değerlendirme süreçlerini anlatmaları söz konusudur.

İnsan haklarının bir fikir olabileceğine genelde değinilmemiştir. İnsan haklarından söz edildiğinde, içeriğinden ziyade mevzuat bilgisi daha ön plana çıkmaktadır. İnsan hakları bilgisine dair tartışmalar uzmanın müracaatçı, yasa veya devletten hangisine gerçek anlamda hizmet ettiğine dair fikir yürütülmesine de imkân vermektedir. Çalışma aracılığıyla dikkat çekilebilecek bir başka nokta ise uzmanların değerlendirme sürecinde etik ilişkiyi kurma biçimleridir. Etik değerlendirmenin oldukça güçleştiği durumlarda kendilerinden daha deneyimli uzmanlardan bilgi alarak süreci ilerlettiklerini belirten sosyal hizmet uzmanları bu ilişkinin daha çok yatay kurulduğundan bahsetmektedirler. Bu noktalar ışığında tez, sosyal hizmet alanına insan hakları, değerlendirme ve etik konularında katkı sağlama hedefindedir.

Anahtar Kelimeler: Sosyal Hizmet, İnsan Hakları, Etik, Değerlendirme, Çocuk Hakları, Çocuk Refahı

ABSTRACT

The Problem of Assestment in Social Work Practices in the Field of Child Welfare from a Human Rights Perspective

This study aims at exploring the relationship between human rights and assessment in social work practices in the field of child welfare. Social work practices are based on implementation of human rights. Professional and ethical understanding of social workers is shaped by human rights rather than social, cultural, and economic background of social workers. This study contains a conducted argument, which is based on the experience recounted by social workers working in child welfare, which prioritizes on the foundation of the argument which is theoretical and conception information. This study then turns to the methodological framework and explains how the analysis is done. Third section of this study draws on the data collected through interviews conducted with social workers and the analysis. Data collected through in-depth interviews with social workers was analyzed with Nvivo software. Analysis indicates a relationship between the ways that social workers described the problems of evolution and the violation of children's rights. Analysis indicates that the emphasis on the human rights was mostly made through regulation and legislations concerned with the social work practices.

It is generally not mentioned that human rights is an idea. Once it mentioned about human rights, it is come into prominence that the information of regulations rather than its context. The argument on the social workers' knowledge of human rights allows them to think who they really serve, amongst laws and the government. Another considerable point is the relationship the social workers create on ethics in the process of the argument. The social workers state that when ethical analysis became difficult for them, they consulted to more experienced specialist's to further the process, and they notice that there are horizontal relations . In the light of these, this study has sought to reconsider the dilemmas of social work practices through a discussion at the intersection of human rights, assessment, and ethics.

Keywords: Social Work, Human Rights, Ethics, Assessment, Children Rights, Child Welfare

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ ..... **i**

ÖZET ..... **iii**

ABSTRACT ..... **iv**

İÇİNDEKİLER ..... **v**

KISALTMALAR ..... **vii**

TABLO LİSTESİ ..... **viii**

GİRİŞ **1**

1.İNSAN HAKLARI, SOSYAL HİZMET ve SOSYAL HİZMETTE DEĞERLENDİRME SORUNU **3**

1.1. İnsan **3**

1.1.1. İnsanın Değeri ve Değerleri 5
1.1.2. İnsan Hakları 8
1.1.3. İnsan Hakları ve Sosyal Hizmet İlişkisi 13

1.2. Çocuk Hakları Temelli Çocuk Koruma Anlayışı ve Sosyal Hizmet Müdahalesi **21**

1.2.1. Çocuk Hakları Temelli Çocuk Koruma Anlayışı 24
1.2.2. Çocuk Hakları Temelli Çocuk Koruma Anlayışı ve Sosyal Hizmet Müdahalesi 26

1.3. Sosyal Hizmette Değerlendirme Sorunu **29**

1.3.1. Değerlendirmenin Amacı 30
1.3.2. Değerlendirmede Gözlem, Objektif Olma, Haklar ve Sorumluluklar 32
1.3.3. Değerlendirmede Karar Alma Süreci ve Sosyal Hizmet Etiği 34
1.3.4. Değerlendirmeyi Etkileyen Unsurlar 43
1.3.5. Etik Değerlendirme 46

2. YÖNTEM **49**

2.1. Araştırmanın Yöntemi **49**

2.2. Veri Toplama Araçları ve Süreci **50**

2.3. Verilerin Analizi **54**

2.4. Çalışma Grubu **56**

3. BULGULAR.....61

3.1. Görüşmecilerin Sosyo-Demografik Özellikleri.....62

3.2. İnsan Hakları ve Sosyal Hizmet İlişkisine Yönelik Görüşler.....63

3.2.1. İnsan Hakları Anlayışına Yönelik Bulgular.....63
3.2.2. İnsan Hakları Eğitimi ve Sosyal Hizmet İlişkisine Yönelik Bulgular.....66
3.2.3. Mesleki Uygulamalar Sırasında Karşılaşılan İnsan Hakları İhlalleri ve Bu İhlallerle Mücadele Etme Biçimlerine İlişkin Bulgular.....69

3.3. Çocuk Refahı Alanı ve Bu Alandaki Sosyal Hizmet Uygulamalarına İlişkin Görüşler.....73

3.3.1. Çocuk Refahı Alanına İlişkin Görüşler.....74
3.3.2. Çocuk Refahı Alanındaki Uygulamalara İlişkin Görüşler.....77

3.4. Çocuk Refahı Alanında Değerlendirmeye İlişkin Görüşler.....91

3.4.1. Değerlendirmenin Tanımı.....94
3.4.2. Değerlendirmenin Esasları.....98
3.4.3. Değer ve Mesleki Etik İlkeler Çerçevesinde Değerlendirme.....103
3.4.4. Karar Alma Sürecini Etkileyen Unsurlar.....114
3.4.5. Çocuk Refahı Alanında Değerlendirme.....128

SONUÇ.....143

KAYNAKLAR.....155

EKLER.....162

EK 1. GÖRÜŞMECİ ONAM FORMU.....162
EK 2. GÖRÜŞME SORULARI.....163

ÖZGEÇMİŞ.....166

KISALTMALAR

AMATEM : Alkol ve Uyuşturucu Madde Bağımlıları Tedavi Araştırma Merkezi

ASPB : Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı

BMMYK : Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği

BSRM : Bakım ve Rehabilitasyon Merkezi

ÇEMATEM : Çocuk ve Ergen Madde Bağımlılığı Tedavi Merkezi

ÇHS : Çocuk Hakları Sözleşmesi

ÇYYB : Çocuğun Yüksek Yararının Belirlenmesi

SHU : Sosyal Hizmet Uzmanı

TABLO LİSTESİ

Tablo 1. Dimer'in İki İnsan Anlayışı 11

Tablo 2. Kuçuradi'nin Hak Sınıflaması 12

Tablo 3: Çocuk Koruma Sistemlerinin Basamakları 26

Tablo 4. Çocuk Refahı Alanında Değerlendirme Çerçevesi-Tablosu..... 27

Tablo 5. Sosyal Hizmet Uzmanlarının Mesleki Tecrübeleri 58

Tablo 6. Sosyal Hizmet Uzmanlarının Çalıştıkları Alanlar..... 59

Tablo 7. Sosyal Hizmet Uzmanlarının Yaptıkları Yüksek Lisans Programları 59

Tablo 8. Araştırmaya Katılan Sosyal Hizmet Uzmanlarının Sosyo-Demografik Özellikleri 62

GİRİŞ

İçinde bulunduğumuz yüzyıl insan haklarının fazlaca konuşulduğu, tüm dünyada ulusal ve uluslararası kurum ve kuruluşlar, örgütler ve devletler açısından insan haklarının gerçekleştirilmesinin önemli olduğunun vurgulandığı bir dönemdir. İnsan hakları kavramı ayrıca birçok bilim ve disiplinin temeline de oturtulmaktadır. Hukuk, sosyal politika, kamu yönetimi, sosyal hizmet bu bilimler ve disiplinler arasında sayılabilir. İnsan haklarının bu denli önem kazanması gerek literatürde gerekse uygulamalarda kavrama ilişkin göze çarpan kazanımları gündeme getirmektedir.

Öte yandan, söz konusu kazanımlar dünyanın pek çok yerinde hak ihlallerinin artarak yaşanmasının önüne geçememektedir. Haklar bilincinin yerleştirilememesi ve ayrımcılıkla mücadelede yetersiz kalınması insan haklarının gelişmesi ve pratiği üzerinde bir etkiye sahiptir.

Sosyal hizmet, gerek ortaya çıkışı gerekse uygulama yöntemleriyle insan haklarının korunmasını ve uygulamasını temel alan bir disiplin ve uygulama alanıdır. Sosyal hizmet özellikle kendi haklarını koruyamayan, hatta kimi zaman bu hakların farkında bile olmayan, farkında olsa da haklarını elde etme olanağı bulunamayan insanlarla çalışır. Bu gruplardan biri de çocuklardır.

Çocukluğun, yetişkinlik döneminden ayrı olduğu ve kendine özgü ihtiyaçları olduğu konusu çok değil, henüz 50 yıllık geçmişe sahiptir. Elli yıldan bugüne değin çocukluk döneminin gelişimsel özellikleri ve ihtiyaçları konusunda pek çok çalışma yapılmıştır. Çocuklara ve çocukluk dönemine yönelik hizmetlerin geliştirilmesi, dolayısıyla bu bağlamda uygun politikaların oluşturulması ve bu politikaların hak temelli olması da son yıllarda önemli hale gelmiştir. İnsan haklarında olduğu gibi, çocuk haklarının korunması ve geliştirilmesi konusunda da her ne kadar uzun bir yol alındıysa da, bugün dünyanın hemen her yerinde çocuklar ciddi hak ihlalleri ile karşı karşıya kalmaktadırlar.

Sosyal hizmet uygulamalarına bakıldığında, insan haklarını korumaya ve geliştirmeye çalışan uygulamalara yönlendirdiği görülebilir. İnsan hakları bilgisi, uygulamanın temeli olmasının yanı sıra uygulamalara yön de vermektedir. Ancak bu

bilginin uygulamalarda nasıl kullanıldığı da önemli bir noktadır. İnsan hakları, sosyal hizmet tanımlaması yapmakta zorluk çeken, farklı farklı tanımlar yapan bilim insanları veya alanda çalışanların üzerinde anlaştıkları en önemli noktadır. Öyle ki sosyal hizmet bilim ve mesleği insan hakları fikrinin gerçekleşmesinde bir araçtır. Sosyal hizmet uygulamasının nihai amacı, toplumdaki tüm üyeler için sosyal adalet, ve hak eşitliğinin gerçekleştirilmesidir. Dolayısıyla insan haklarından bağımsız bir sosyal hizmet pratiği düşünülemez. Sosyal hizmetin çocuk refahı alanındaki uygulamalarının çocuk hakları perspektifinden ve bu temelde yapılması önemli bir koşuldur.

Sosyal hizmet uygulamasının önemli bir bölümünü ise değerlendirme oluşturmaktadır. Sosyal hizmet uygulamasında değerlendirme, müracaatçıyı tanımak, ihtiyaçlarını ve içinde bulunduğu durumu belirlemek, bu ihtiyaçlara yönelik olarak hangi müdahalenin nasıl yapılacağına karar vermek, müracaatçının aldığı hizmetin etkililiğini ölçmek gibi farklı amaçlarla yapılabilmektedir. Çocuk refahı alanında çalışan sosyal hizmet uzmanları için de yapılacak değerlendirmenin çocuk hakkında verilecek kararlarda hayati önemi bulunmaktadır. Temelde sosyal hizmet uzmanlarından beklenen, çocuğa ilişkin değerlendirme yaparken mesleğin etik ilke ve değerlerini kullanması ve insan hakları/çocuk hakları perspektifini gözden kaçırmadan değerlendirmeyi gerçekleştirmesidir.

Bu araştırma, çocuk refahı alanında çalışan sosyal hizmet uzmanlarının değerlendirmelerini nasıl gerçekleştirdiklerini, bu eylemi etkileyen unsurların neler olduğunu ve değerlendirme yaparken insan hakları bilgisini kullanıp kullanmadıklarını ortaya koymayı hedeflemektedir.

BİRİNCİ BÖLÜM

İNSAN HAKLARI, SOSYAL HİZMET ve SOSYAL HİZMETTE DEĞERLENDİRME SORUNU

Bu bölümde belirli bir insan anlayışı ele alınarak, insan hakları düşüncesi ele alınan insan görüşü üzerinden temellendirilmeye çalışılacaktır. Bir sosyal hizmet alanı olarak çocuk refahı alanı ve bu alanda

Bu bağlamda insan hakları ve sosyal hizmet ilişkisi, çocuk refahı alanı örneğinden ve sosyal hizmette değerlendirme ilişkisi açıklanacaktır.

1.1. İnsan

İnsanın ne olduğu üzerine şimdiye kadar yapılan tanımlamalar, sıklıkla onu ya toplumsal ve kültürel ilişkilerin ürünü olarak ya da pozitivist yaklaşımın etkisiyle gözlemlenebilecek ve açıklanabilecek bir varlık olarak ele almıştır. İnsana tek bağlamda yaklaşım, onu parçaladığından, bu çalışma insanı, insan haklarına temel oluşturacak şekilde biyo-psişik, yani bedensel ve ruhsal bütünlüğü çerçevesinde ele almaya çalışmaktadır.

> "Çağımızda insan sorunları üzerine yapılan araştırmalar, insan nitelemelerinin gittikçe biçim değiştirmesine ve derinlik kazanmasına yol açmıştır. Bu nitelemeler, önceleri insanın–biyolojik, tarihsel, kültürel gibi- tek bir yönüne ilişkin iken; bugün daha çok bütünsel varlığına yöneliktir. İnsana somut bütünlüğüyle yaklaşım ile onun tin ya da akıl, beden-ruh ikiliği gibi birkaç kavramla ve kavram karşıtlıklarıyla açıklanamayacağı, varoluş koşullarının bütünlüğünün gösterilmesi gerektiği ortaya konulmuştur" (Mengüşoğlu, 1971, s. 13).

"İnsan nedir?" sorusuna verilen yanıt, insan hakları kavramlaştırması bakımından önemlidir. İnsan nedir? İnsan, antropolojik ve ontolojik çerçevede biyo-psişik ontik bir varlık olarak ele alınmıştır. Mengüşoğlu (1988, s. 54)'na göre, insanı tür olarak insana özgü etkinliklerin bütünüyle ilişkisinde ele alan, yani bir bütün

olarak insandan hareketle, insan problemlerine bakmayı sağlayan felsefi antropoloji anlayışı da ontolojik temellere sahiptir. Bir başka ifadeyle, böyle bir antropoloji, insanı özel ve bağımsız bir varlık alanı olarak ele alır ve insanın varlık alanıyla da, "insan fenomenlerini, insan doğasının varlık öğelerini, insanın yarattığı, ortaya koyduğu şeyleri, insan başarılarını" ifade eder.

Mengüşoğlu'na göre insan, ancak varlık koşulları içerisinde anlaşılabilir. Bu fenomenleriyle insan "bilen, yapıp-eden, değerleri duyan, tavır takınan, önceden gören ve önceden belirleyen, isteyen, özgür ve tarihsel bir varlık olan, ideleştiren, bir şeye kendisini veren, çalışan, eğiten ve eğitilebilen, inanan, sanat ve tekniğin yaratıcısı olan, konuşan, disharmonik, biyopisişik bir varlıktır" (Mengüşoğlu, 1988, s. 49). İnsanın bu varlık koşullarının, fenomenlerinin görülebileceği alan, insanın yapıp etmeleri ve yapıp etmeleri ile ortaya koyduğu başarılardır.

İnsanın yukarıda belirttiğimiz varlık olanakları, ona 'öz' olarak yapıştırılan bazı olguları dışarıda bırakmamızı sağlamaktadır. Örneğin, insanın yıkıcı eylemlerinin (şiddet, dövüşme, öldürme gibi) kaynağı, varlığın özsel yapısı ile değil; yaşanan dönemin kültürel ve ekonomik koşulları ile açıklanmaktadır. Örneğin temsili olarak, Güneybatı Afrika'da Kalahari Bölgesinde yaşamakta olan Kung toplumu gösterilebilir. Kung toplumunu inceleyen antropologlar, "dövüşmenin onların doğasında olmadığını" bildirirler (aktaran Nutku, 1980, s. 94). Öyleyse toplumsal ve ekonomik koşulların yol açtığı insan sorunları, birer antropolojik olgu olmakla beraber, hiçbiri açıklanışını insanın varlık koşullarında bulmaz. Bunların her biri insanın geçici nitelikleridir (Nutku, 1980, s. 96); çünkü bu olgular, bu davranış biçimleri, belli yörelerde belli hayat şartlarından doğmuşlardır.

Değer vermek, insan yaşamının devam ettirilmesinde özsel bir olgudur. Bu nedenle insanın tüm yapıp-etmelerinin sahip olduğu değer duygusuyla ilişkili olduğu söylenebilir. İnsan eylemlerinin arkasındaki istemelerin bu değer duygusu ile gerçekleştirilmesi, aynı zamanda "insan olma bilinci" ve "kişi olma sorumluluğu"na da katkıda bulunmaktadır. Bu eylem-değer ilişkisi, bugün, insanla uğraşan birçok bilimin (sosyal disiplinlerin) odağında yer almaktadır. Değer sorunlarının öncelik kazanmasında teknolojik gelişmelerin de önemi bulunmaktadır. Teknolojinin gelişimi ile bir taraftan yeni yeni insan sorunları -yaşam olanaklarını ve

olanaksızlıklarını yaşayan kesimler arasındaki uçurum vb.-ortaya çıkarken, diğer taraftan var olan sorunlara ilişkin farkındalıklar belirmeye başlamıştır. Söz konusu farkındalıklar ile insanı ve sorunlarını, tek boyutlu bir yaklaşımla anlamanın yetersizliği görülmekte, onun antropolojik ve etik bağlamının önemi tekrar ortaya çıkmaktadır.

İnsanı antropolojik ve ontolojik çerçevede biyopsişik bir varlık olarak ele alan bu yaklaşım, insanın sahip olduğu birtakım nitelikler nedeniyle talep ettiği insan hakları düşüncesinin temelini oluşturmaktadır. Örneğin yaşam hakkı, İnsan Hakları Evrensel Bildirgesinde en temel haklardan biri olarak dile gelmektedir. Yaşam hakkının, insan hakkı olarak kabul edilmesinin sebebi, insanın bedensel ve ruhsal bütünlükte bir varlık olması, dolayısıyla buna dokunulduğunda, insan olmanın zarar gördüğünün düşünülmesidir. Görüleceği üzere, insanın ne olduğuna ilişkin bu yaklaşım, ona değer ve hak bağlamında yaklaşılmasının düşünsel temelini oluşturmaktadır.

1.1.1. İnsanın Değeri ve Değerleri

İnsan haklarıyla yakından ilişkili kavramlar olan, "değer" ve "değerler", dolayısıyla "insanın değeri" ve "insan değerleri" dinler, hayat görüşleri, kimi sosyal bilim dalları tarafından farklı ele alınmakta, kavramların bu farklı kullanımları kimi zaman ciddi sorunlara da yol açabilmektedir.

Değer, bir şeyin kendi alanı veya benzerleri arasındaki özel yeridir(Kuçuradi,2003, s.8). Kişinin başka kişilere, olaylara, durumlara, kendisine ve genellikle tek tek şeylere yönelmesinde, değer anlayışı işbaşındadır. Ancak değer, bir anlam verme/yükleme işi değildir. Anlam verme, sübjektif olup kişinin varolan gerçekliği kendi bakışıyla anlama çabasının ya da bu gerçekliği aşma çabasının ürünüdür. Nutku'ya göre anlam vermeler, biri, doğruluğu ve yanlışlığı bilim tarafından ayıklanabilen; diğeri ise, bilimin dışında ya da nedensel açıklamanın ötesinde kalan şeklinde iki türe ayrılmaktadır. Değerden, anlam yüklemenin anlaşılması durumunda Tepe (2008) ilişkiselliğe işaret etmektedir:

> "Kişi, kendisiyle ilgisinde, çoğunlukla da kendi beniyle, kendi çıkarlarıyla ilgisinde şeylere anlam yüklediği, onları anlamlı ya da anlamsız, sonuçta da değerli ya da değersiz gördüğü için değerlilik kişiden kişiye değişen bir şey haline gelmektedir. Bir eylemin ya da insan durumunun kendi başına değerliliğinden söz etmek de mümkün olmamaktadır" (s. 7).

İnsanın değeri, tür olarak insanın diğer varlıklarla (insan olmayan her şeyle) ilgisi bakımından özel durumu ve bu özel durumundan dolayı kişilerin insanlar arası ilişkilerde sahip olduğu bazı haklar, başka deyişle insanın varlıktaki özel yeridir. Dünyaya gelen her kişinin yaşama, beslenme, eğitilme gibi hakları, temellerini insanın değerinde bulurlar. İnsanın değerleri ise; cins olarak insanın bütün başarılarıdır: Bilgi, felsefe, bilim, sanat, hukuk, mitoloji vb. insan başarılarıdır. İnsanın varlık imkânlarının gerçekleşmesidir. Dolayısıyla değer, kavramsal olarak 'değerler'den ayrı bir yerdedir, başka deyişle değer ile değerler ayrı ayrı şeylerdir. Değer, bir şeyi, o şey yapan özellik iken; değerler var olan imkânlardır. Değerin değerlerden ayrılmasının sebebi; "bir değere sahip olma" ile "değer olma"nın birbirinden farklı şeyler olmasıdır. Bu ayrım yapılmadığında iki ayrı sorun tek bir sorun olarak görülür ve sorunun çözümü güçleşir. "Bir kişinin değeri", yaşadığı ortama, diğer kişilere göre, yeni yaşama olanakları katma ve değer yaratma ile diğer kişilerden ayrılmada ortaya çıkan kişi farklılığıdır. Bu kişinin yaşamında öncelik verdiği değerler ise, 'bir kişinin değerleri' olarak karşımıza çıkmaktadır: Bir kişinin değerleri, kendi kişisinde olduğu kadar, başka insanların da yaşam olanaklarını koruyacak ve gelişmesini sağlayacak türdeki değerlere yaşamında verdiği öncelikten ibarettir (Kuçuradi, 2011, s. 41).

Bir eylemin değeri ise, o eylemin yapıldığı koşullarda diğer eylem olanakları (başka nelerin yapılabileceği) bakımından özelliğidir. Belirli koşullardaki bir eylemi, insanın değerini korumaya yaklaştıran ya da uzaklaştıran ve eylemi yapandan kaynaklanan bazı belirleyiciler vardır. Bunlardan bazıları psişik olgular, insanın yapısal özelliğinin bilgisinden türetilen düşünceler, anlamlar, anlamlı kılınmış göreli -bilgisel kaynaklı olmayan- kabuller vb.dir (Kuçuradi, 2011, s. 191).

Ancak bir eylemin değerini ortaya koymak demek, eyleme ilişkin değer yargısında bulunmak demek değildir. Kuçuradi (2003, s. 12-14) değer yargılarından bahsederken, bu yargıların "iyi-kötü, güzel-çirkin, faydalı-zararlı, doğru-yanlış gibi sıfatlarla kurulan önermelere yakın bir ilişki kurulduğunu ifade eder. Aksi halde yapılan etkinlik, bir değerlendirme değil, aşağıda kısaca (ve ilerde ayrı alt başlıkta) ele alındığı gibi bir değer biçme ya da değer atfetme olacaktır.

Bir eylemin değer koruma yönünde gerçekleşmiş olması, insanlık için önemli bir kazanımdır; eylemlerin insanın değerini koruyacak şekilde gerçekleşmesi etik kişilere bağlıdır. Bu yönde, insan olma sorunu ve kişi olma sorumluluğu en temel sorun olarak belirmektedir.

Sonuç olarak değer, sırf insanla ilgisinde özsel bir olanak olarak belirmektedir. Dolayısıyla kendi başına bir doğal nesnenin veya malın değeri yoktur, yalnızca faydası veya fiyatı vardır. Kişi yaratması-ürünü olmayan bir nesnenin değerli sayılması, onun değerli sayan kişiyle özel ilişkisine bağlıdır. Bu, değeri görmek ya da değerin bilgisine erişmekten farklı olarak değer atfetme olgusudur. Değer atfetme, bir şeye kendi dışında olan bir nedenden veya kişinin o şeyle olan özel ilişkisinden dolayı o şeye değer yüklemektir.

Bir olaya veya bir insana A kişisi belirli bir değeri, B kişisi başka bir değeri atfedebilir; çünkü onların bu insanla veya olayla özel ilişkileri farklıdır. Oysa değerlendirilen olay veya insan, aynı olay ve insan olduğuna göre, onun kendisine özgü bir değeri vardır. Olsa olsa bu olay veya insanın önemi A kişisi için başka B kişisi için başka olabilir; çünkü bir şeyin önemli olması veya görülmesi, kişilerin en başta özel reel durumlarına sıkı sıkıya bağlıdır.

Değerin bilgisini edinme ile karıştırılan farklı bir olgu ise değer biçmedir. Değer biçme, bir şeyin kendinde taşıdığı değeri gösterme yerine, o şeyi geçerli ilkeler, normlar, modalar, ahlak öğretileri gibi ölçülere göre nitelemektir. Burada daha çok değer yargıları iş başındadır. Örneğin, "Dayak atmak kötüdür.", "dayanışma iyidir.", "simetri güzeldir." gibi biçilen yargılardır. Bu durumda değeri ortaya çıkarma etkinliği, belirli hazır ölçülere göre değer biçme ya da değer atfetme

değil; değerlendirileni 'anlama' ve yapı özelliğini -kendi alanı içindeki yerini- görebilme etkinliğidir.

Kuçuradi'ye göre insanın değeri, onun diğer canlılar arasındaki özel yeri, insanı diğer canlılardan ayıran olanaklarıdır. Bu olanaklar, insanın diğer canlılarla ortak olarak taşıdığı özelliklere ek özelliklerdir. Bu özellikler ya da olanaklar "insanın değerini" ya da "onuru"nu oluşturmaktadır (Kuçuradi, 1996, s. 49). İnsan haklarının kavramsallaştırılmasına da zemin oluşturan bu çerçeve, doğrudan insanla çalışan bir meslek olan sosyal hizmet açısından da son derece önemlidir. Çünkü sosyal hizmet, ileride daha ayrıntılı olarak da ele alınacağı gibi, sosyal adaletle birlikte insan hakları ve insan onuruna saygıyı mesleki değerleri ve meslek etik ilkelerinin de temeli olarak kabul etmektedir.

1.1.2. İnsan Hakları

İnsan haklarının gelişmesi ve pratiği, ayırımcılığı engelleme ve eşit haklar bilincini yerleştirme çabasının bir ürünüdür. Sosyal hizmet mesleği, bütün insanların doğuştan sahip oldukları değere, insanlık onuruna ve bunlardan doğan insan haklarına saygıyı temel almaktadır.İçeriğin ayrıntılandırılabilmesi için insan haklarının kavramsal olarak açıklığa kavuşturulmasına ihtiyaç vardır.

İnsan hakları kavramının içeriği, hangi hakların insan hakları olduğu, hakların evrenselliği tartışmaları, insan haklarıyla sosyal hizmet ilişkisi ve bu evrenselliğin sosyal hizmet uygulamasına nasıl yansıdığı sorularına yanıt verebilmek için İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi (1948) ve diğer insan hakları belgelerindeki kavramlaştırma ve anlayışlara bakmak gereklidir. Bu tez çalışmasında bir insan hakları mesleği olarak tanımlanan sosyal hizmetin çocuk refahı alanındaki uygulamalarını değerlendirirken insan anlayışları ve insan hakları kavramlaştırmasına ilişkin belirli bir bakıştan hareket etmeye çalışılacaktır. Bu bakış, önceki bölümde özetlenmeye çalışıldığı gibi, insanı antropolojik ve ontolojik çerçevede biyo-psişik bir varlık olarak ele alır ve insan hakları kavramını buradan hareketle tanımlamaya çalışır.

İnsan hakları, "değerli bir varlık" olan tür olarak insanın sahip olduğu olanaklarının kişilerde gerçekleşebileceği koşulların bilgisidir. "İnsanın değeri"ni ya da "onuru"nu oluşturan bu olanaklar ya da özellikler, insanın diğer canlılarla ortak olarak taşıdığı özelliklere ek özelliklerdir. (Kuçuradi, 1996, s. 49). İnsan hakları, insan türüne ait kişilerin muamele görmesine ilişkin ilkeler ya da taleplerden oluşur. Bildirgede insanlara böyle bir muamele göstermeyi gerektiren temel kabul, "bütün insanların özgür, onur ve haklar bakımından eşit doğdukları" şeklindeki kabulüdür; eşittirler, çünkü akıl ve vicdan ile donatılmışlardır. Aynı nedenden dolayı – yani akıl ve vicdanla donatılmış olduklarından dolayı- bütün insanlar "birbirine kardeşçe davranmalıdırlar" (Kuçuradi, 2011, s. 67).

Bildirge, insan türünün onu diğer varlıklardan ayıran belirli özellikleri nedeniyle korku ve yoksunluğun olmadığı, ifade ve inanç özgürlüğünün olduğu bir dünyada insanca yaşaması gerektiği idealine dayanmaktadır. Başka bir deyişle insanların muamele görmelerine ilişkin talepler getiren bu Bildirgenin amacı; "kişilerin insansal olanaklarını ve bu arada etik olanaklarını-insan onuru oluşturan tarihteki başarıları gibi- gerçekleştirebilmeleri için gerekli olduğu düşünülen genel koşulları dile getirmektir" (Kuçuradi, 1996, s. 67).

Bildirgede insan hakları edilgin olarak, yani kişilerin görmesi gereken muamele ilkeleri olarak dile getirilmiş olsa da, Kuçuradi'ye göre muamele iki anlamdadır: Hem görme, hem etme; çünkü insan hakları aynı zamanda eylem ilkeleridir (2011, s. 67). Bu yönde sosyal hizmet uzmanları, temel insan haklarının bilincine varılması için birey, topluluk, ulus ve uluslararası gruplarlar tarafından gerçekleştirilecek olumlu eylemlerin gerekliliğine inanırlar. Fakat insan haklarının herkes için anlaşılabilir olması, uluslararası işbirliğine ve bilgi paylaşımına bağlıdır (Reichert, 2003, s. 76).

Bildirgenin bazı maddeleri, çeşitli anlam karıştırmalarını içermektedir. Bu maddeler, çeşitli devletlerin anayasalarına olduğu gibi, aynen aktarıldığı için karıştırmalar anayasalara da yansımakta, yasamayı olduğu kadar yasaların uygulanmasını da etkilemekte, bu belgeleri oluşturmanın niyetlerine ters düşen kararlara ve eylemlere götürmektedir. Söz konusu karışıklık, çeşitli ülkelerde iktidarda olanlara grup çıkarlarını korumak için insan haklarını kısıtlama ve

yurttaşların insan haklarına zarar veren kimi eylemleri meşrulaştıran yasalar getirme yolunu açık tutmaktadır (Kuçuradi, 1996, s. 65). Durum böyle olunca sosyal hizmet uzmanlarının işleri daha fazla zorlaşmaktadır; çünkü bir taraftan kişi, grup ve toplumların haklarını savunmayla öte taraftan bu hakları kısıtlayıcı politika ve yasalarla mücadele etmeleri gerekmektedir.

İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nde kimi kavramların belirsizliklerinin yanı sıra amaçlarında ve yöneldikleri kimselere ilişkin belirlemeler de sürekli değişmiştir. Bu, 1948 Evrensel Bildirgesi ve 1966 Sözleşmelerinin karşılaştırılmasında açık olarak görülebilmektedir. Birinci ve ikinci Sözleşme, Evrensel Bildirge'nin karşısına konduğunda, sosyal hakların bildirisi olan birinci sözleşme, sosyalist-komünist ideolojinin ifadesi olarak; özgürlük haklarının bildirisi olan ikinci sözleşme ise, aydınlanma geleneğine dayanan batılı-liberal ideolojinin ifadesi olarak yorumlanmaktadır (Diemer, 1980, s. 43). Ancak esasında her iki sözleşme de aynı temele dayanmaktadır.

Diemer'e göre 1966 Sözleşmeleri, insanı insanlık dışı muameleden kurtarma istemini getiren bir bildiri değildir; çünkü 1948 Bildirgesindeki "*bütün insanların özgür ve onur ve haklar bakımında eşittir*" anlayışı yerini burada "*bütün halklar kendi kaderlerini belirleme hakkına sahiptir*" ifadesine bırakmıştır. Onun 1948 ile 1966 Sözleşmelerinin amaçlarındaki ve kişilerdeki yönelmeler bakımından gördüğü farklar şu şekildedir (Diemer, 1980, s. 45).

Tablo.1 Diemer'in İki İnsan Anlayışı		
	1948 AnimalRati onale	1966 AnimalVitale
Taşıyıcı	Bütün İnsanlar (1. Madde)	Bütün Halklar (1. Madde)
İnsanın Doğal Yapısı	Akıl Vicdan -	-(sözler eksiktir) Yaşam - (Yurttaş./Siyas. Hakl. Sözlş III. kısım, 6. Madde)
Temellend irme	Evrensellik ("… ile donatılmış")	Kültürler "Miras" (UNESCO, 1,3. Madde) "Birlikte getirilen yaşama hakkı, (III, 6)
Haklar	Özgürlük Özgürlük Türleri	Yaşama Hakkı "Yaşam tarzı" (UNESCO IV, 2) Yaşama düzeyleri
Eşitliğin Temeli	Akıl	Yaşama Durumu

Bu iki anlayış karşılaştırılmasında, birinin evrensellik istemi, diğerinin ise somut gerçekliğe -kültürlerin çokluğuna- yönelişi görülmektedir. Ancak Diemer'e göre 1948 Bildirgesi asıl tezdir; çünkü 1948 Bildirgesi, bütün devletlerin, dinlerin, kültür biçimlerinin vb. ötesinde "insan olarak insan"la ilgilidir (Diemer, 1980, s.46).

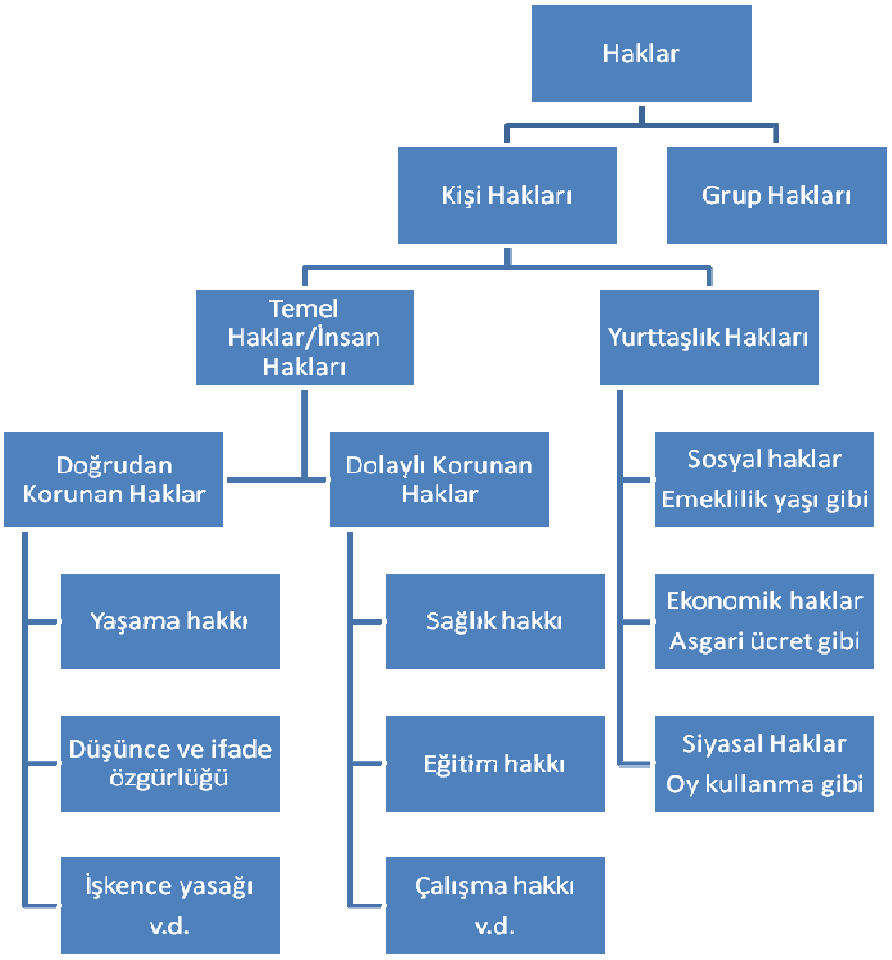
İnsanın değişmez özeliklerinin bulunduğu anlayışından insana ait hak ve özgürlüklerin de evrensel olduğu anlayışı çıkmaktadır. Düşünce tarihinde insan ve doğasına ilişkin yapılan farklı çıkarımlar, hakların da farklı yorumlanmasına yol açmıştır; ancak insanca yaşam olanaklarına, barışçıl bir sosyal ilerlemeye, hak ve özgürlüklere kavuşma, zulüm, baskı ve yoksulluktan kurtulma gibi insanların özlemini çektiği yaşam koşullarının yaratılabilmesi için hukuksal ve evrensel bir düşünüş zorunludur. Bu nedenle Kuçuradi, insan haklarının her şeyden önce bir düşünce/fikir olduğunun altını çizmektedir (Kuçuradi, 2011, s. 32).

Evrensel bir düşünce olarak insan hakları kendi içinde sınıflandırılmaktadır. Haklar, taşıyıcılarına göre kişi hakları ve grup hakları olmak üzere ikiye

ayrılmaktadır. Kişi haklarının birinci grubunu temel kişi hakları, ikinci grubunu ise yurttaşlık hakları oluşturmaktadır. İnsanın sırf insan olması nedeniyle sahip olduğu haklar, kişinin temel haklarıdır (Kuçuradi, 2011, s. 6-9). Yurttaşlık hakları ise, kişinin bir devletin yurttaşı olması nedeniyle sahip olduğu haklardır. Bu haklar, belirli bir devlet tarafından kişiye tanınan ekonomik, sosyal ve siyasi haklardır.

Kuçuradi'ye (1998) göre temel haklar korunma yollarına göre ikiye ayrılmaktadır.(s. 13).Birinci grup hakların, doğrudan korunan hakların, korunabilmesi için yasal güvenceye alınmaları yeterli iken; dolaylı korunan hakların, korunması için yasal güvenceye alınmaları yeterli değildir, bunun için devletin bazı görevlerini yerine getirmesi gerekmektedir.

Tablo 2. Kuçuradi'nin Hak Sınıflaması (Taşğın, 2010, s. 209).

Sınıflandırmada var olan tüm hakların hayata geçirilebilmesi, devletlerin temel görevlerini yerine getirmesine bağlıdır. Öte yandan insan haklarının kabul görmesi ve güvence altına alınmasının tarihi, bir mücadeleler tarihidir. Bu yönde mücadeleyi destekleyen mesleki uygulamalar da hak söylemlerinin pratiğe dökülmesine yardımcı olmaktadır. Kuçuradi(2011) şu şekilde ayrıntılandırmaktadır.

> "İnsan haklarının neyin istemi olduklarını, aynı zamanda bu istemi kime yönelttiklerini bilmek demek; her an herkesçe herkes için neden korunması gerektiğini de bilmek demektir. "Bunu biliyorsak, aynı zamanda başkalarını insan haklarını çiğnedikleri için suçlamaya, kendi çiğnemelerimizi ise örtbas etmeye neden bunca hazır olmamamız gerektiğini de bilmiş oluruz. Bunu biliyorsak, her kişinin bu kendi başına amaç olan devredilmez haklarının, neden toplumsal ve siyasal kararın temeli yapılmaları gerektiğini de bilmiş oluruz. İnsan haklarının neyin istemi olduklarını biliyorsak, tek tek hakların içeriğini belirlemek için sağlam bir temel bulabiliriz" (s. 4).

İnsan haklarının çiğnenmelerini engellemede etkilerinin önemli olduğunu söyleyebileceğimiz iki şeyden; ilki, belge olarak bildiriler, ikincisi ise bu belgelerdeki hakları hayata geçirecek mesleklerdir diyebiliriz. Sosyal hizmet uygulamalarına bakıldığında ise insan haklarını koruyacak ve geliştirecek bir meslek olduğu görülmektedir. Sosyal hizmet uzmanları, insan haklarını koruma isteğiyle hareket etmelidirler; ancak bu isteme, sadece norma uyma zorunluluğundan gerçekleşen bir isteme olmamalıdır; kendi yaşayış tarzında bir bütün olarak haklar fikrinin insan onur ve değerini koruduğuna bilgisel olarak inanmalıdır.

1.1.3. İnsan Hakları ve Sosyal Hizmet İlişkisi

Sosyal hizmet, kişilerin güçlenmesinde destek olan, hizmetlerle buluşmasını ve bu hizmetleri sağlayan, sistemlerin insan yararına olmasına çabalayan koruyucu ve geliştirici bir insan hakları mesleğidir. Sosyal hizmet alanında çalışanlar, gruplara ve toplumlara yönelik politikaları ve hizmetleri planlamak, öngörmek, değerlendirmek ve yeni ihtiyaçlar karşısında düzenleme yapmakla uğraşırlar.

Sosyal hizmet uzmanları, genellikle hak ihlaline uğramış ya da çeşitli sebeplerle mağduriyet yaşayan insanların yaşadıkları hak ihlallerinin etkilerinden kurtulmaları ya da mağduriyetlerinin giderilmesi için önemli bir işlevi yerine getirmektedirler. Ayrıca sosyal hizmet uzmanları sağlık, adalet, sosyal yardım, eğitim ve güvenlik gibi alanlarda, sosyal hizmet modelleri geliştirmeye ve uygulamaya çalışmaktadır. Bu çerçeveden bakıldığında sosyal devlet olma ilkesinin gereğinin yerine getirilmesinde anahtar görev alan/alması gereken sosyal hizmet uzmanları kaynakların, toplumdaki imkânların adaletli biçimde yeniden dağıtılmasından ve bu yolla da insan haklarını korumakla sorumludurlar.

İnsan haklarının korunması ve geliştirilmesinde, insan hakları belgeleri ve meslekler son derece önemlidir. Sosyal hizmet mesleği de insan haklarının korunmasında ve geliştirilmesinde önemli bir meslek olarak bilinmektedir. Kuçuradi (2011) insan haklarının muamele ilkeleri olduğunu vurgulayarak, insan haklarının korunması ve geliştirilmesinde doğrudan rolü bulunan mesleklere yol gösterici bir çerçeve sunar.

> "İnsan hakları her şeyden önce bir fikir, bir düşüncedir-insanların tarihe getirdikleri, çok farklı değere sahip çeşitli düşüncelerden biri. Şu düşünce: insanlar, insan oldukları için-tavuk ya da fil olmadıkları için-, yani bazı özellikleri ve doğal olanakları olan insan türünün üyeleri oldukları için özel bir muamele görmeleri gerektiği düşüncesi" (s. 56-57).

İnsan haklarının korunmasının ve geliştirilmesinin bir düşünce olduğu görülmektedir. İnsan haklarının fikir olmasını yine Kuçuradi'nin (2011) insan haklarının gerekliliğiyle ilgili anlatımı zenginleştirmektedir.

> "İnsan hakları, belirli tarihsel koşullarda, insanın bazı doğal olanaklarının değerinin bilgisinden türetilen normlardır: insan türünün bu doğal olanaklarının gerçekleşebilmesi için gerekli olduğu düşünülen koşulları dile getirirler. İnsanın değerini-varlıktaki özel yerini- korumayı amaçlarlar. İnsan haklarının 'evrensel" olmaları, yani insan olan herkes için belirli muamele talepleri getirmeleri, insan haklarının bu kaynaklarından ileri geliyor" (s. 66).

Kuçuradi'nin insan haklarını bir düşünce olarak anlattığı ve gerekliliğine vurgu yaptığı bu alıntıları *İnsan Hakları: Kavramları ve Sorunları* kitabında, insanların evrensel anlamda insan onuruna yakışır bir yaşam sürebilmeleri için var olan gereklilikler şeklinde şöyle ayrıntılandırmaktadır.

> "İnsan hakları, her insanla ilgili bazı gereklilikleri dile getirirler. Bu gerekler, insanın değerini tanıma ve koruma istemleri olarak, yani insanları yalnızca insan oldukları için koruma istemleri olarak ortaya çıkarlar… Bundan dolayı, bir kişide bir insan hakkının korunması söz konusu olunca, bu kişinin kim olduğu önemli değildir; başkasının bir insan hakkını çiğnemiş bir kişi olması bile önemli değil. İnsan olması, insan haklarının onun için de korunması hakkını sağlıyor ona. Bir hakkı insan hakkı yapan, yani onu hiçbir insanda çiğnenmemesi ya da herkes için sağlanması gerekliliği, insanın olanaklarının bilgisinde temelini buluyor" (2011, s.1-2).

İnsan hakları kavramı ile sosyal hizmet mesleği arasında kurulan bağlantı sosyal hizmet için oldukça önemli bir noktadadır. Söz konusu bağlantıdan oluşan ilişkiyi tartışmadan önce,insan haklarının bir kavram olarak literatürde ne şekilde yer aldığına bakmanın gerekli olduğu düşünülmektedir.

İnsan hakları kavramı ile ilgili sosyal bilimlerin farklı disiplinlerince ele alınan çeşitli tanımlamalar mevcuttur. Bunlardan sosyal hizmetle direkt temas kurulabilecek olanlara değinmek önemlidir.İnsanı Mengüşoğlu'nun felsefi antropolojide ortaya koyduğu insan anlayışından hareketle ele alarak insan haklarını kavramlaştırmaya çalışan Kuçuradi'nin insan hakları görüşü bize bu olanağı sunmaktadır: "'İnsan hakları' dediklerimiz, her şeyden önce bir fikirdir, insan aklının ürettiği bir düşünce" (2011, s. 70).

İnsan hakları kavramının, bir kişinin kendisiyle ve diğer insanlarla olan ilişkileriyle bağlantılı olduğu anlaşılmaktadır. Kişilerin yalnızca insan olmasından dolayı hak sahibi olduğu, insanın kendisinin değerli olduğunu göstermektedir. Kuçuradi (2011, s. 13), 'insan hakları' denen hakların, bütün insanların eşit olduğu ve her kişinin sırf insan olduğu için sahip olduğu haklar olarak dile getirir.

İnsan hakları konusundaki insanı temel alan, birbirini destekler durumdaki bu tanımların yanı sıra, sosyal hizmetle kurduğu ilişkiye dair tartışmayı da sağlamlaştırabilmek adına, devletin rolünü değerlendiren tanımlara da detaylı değinmek gereklidir.Kuçuradi (2011) bunu şu şekilde açıklamaktadır.

> "Kişi açısından bakıldığında etkin ve edilgin anlamda etik muamele ilkeleri ya da normları olan insan haklarına devlet açısından bakıldığında, insan haklarının, bu muameleyi mümkün kılan koşulları dile getiren normlar olduğu görülüyor. Başka bir deyişle, devlet açısından bakıldığında insan hakları, toplumsal ilişkilerin düzenlenmesinde dayanılacak normlardır –yani çeşitli düzeylerde hukukun oluşturulmasında/türetilmesinde hareket edilecek temel öncüller ve kamu işlerinin yöntemini belirleyecek normlar" (s. 60-61)

İnsan hakları birtakım gereklilikler, devlet de bu gereklilikleri düzenleyecek bir örgütlenmedir. İnsan haklarının hukukla kurduğu ilişki ise şu şekilde açıklanmaktadır: "İnsan hakları, toplumsal düzenlemeler için, hukuk ve siyaset için etik ilkeler getirme girişimidir. […] Bugün yaygın bir şekilde kabul edildiği gibi insan hakları hukuk değildir; hukukun türetileceği öncüllerdir sadece- farklı gerçeklik koşullarında adaleti gerçekleştirecek hukukun öncülleri" (Kuçuradi, 2011, s. 61).

Bir diğer deyişle insan haklarının hukuk değil de hukukun oluşturulmasındaki bileşenlerden biri olarak aktarılması söz konusudur. İnsan hakları aynı zamanda hukukun insanlararası ve toplumlararası düzenleyicilik rolünün de bir parçası halindedir. Bu role yaptığı katkı davranışları belirleyen etik kurallarla açıklanabilir:

> "Muamele görme ilkeleri olarak insan hakları, doğal ya da rastlantısal özellikleri ne olursa olsun her insanın ve bütün insanların etik olarak nasıl bir muamele görmesi ya da görmemesi gerektiğini dile getirmeye çalışırlar. Muamele etme ilkeleri olarak insan hakları ise, aynı zamanda kamu yaşamında insanlar arası ilişkiler için davranış normlarıdır. Kamu yaşamında bütün insanların etik olarak başka insanlara nasıl muamele etmeleri gerektiğini, yani kamu yaşamında doğru eylemlerin asgari koşullarını dile getiriler" (Kuçuradi 2011, s. 67).

Özetle, insan hakları insanın salt insan olması nedeniyle sahip olduğu, doğuştan getirdiği, devredilemeyen kişi haklarıdır. İnsan haklarının bir başka özelliği de, muamele görme ve muamele etme ilkeleri olmalarıdır. Bir başka ifadeyle, insan hakları toplumda ve hukuk yolu ile kamuda insanlar arası ilişkilerin etik temellerini belirlemekte ve kaynağını insanın değeri ve onuru düşüncesinden almaktadır.

Sosyal hizmet mesleğinin insan hakları kavramının neresinde durduğuna bakmak aralarındaki ilişkiyi açıklamanın bir yoludur. "Sosyal hizmet mesleği ile insan hakları arasında nasıl bir ilişki vardır*?*" sorusunun farklı cevapları vardır. Ancak en basit ifadeyle iki kavram arasındaki ilişkinin "simbiyotik" olduğunu söylemek mümkündür. Sosyal hizmetin gerek bilim gerekse meslek olarak var olabilmek için insan hakları düşüncesine temel alması gerekir. Benzer şekilde insan haklarının korunabilmesi için sosyal hizmetin uygulamalarına ihtiyacı vardır. Çünkü Kuçuradi'nin de belirttiği gibi, insan hakları salt hukukla korunamaz. Hatta kimi durumlarda hukukun bizatihi kendisi insan haklarının korunması önünde bir engel olabilmektedir. Oysa sosyal hizmet gerek felsefi dayanakları gerekse uygulamaları açısından tüm insanların insan haklarının (hatta başkasının hakkını çiğnemiş bir bireyin dahi) korunmasını sağlamak için ortaya çıkmıştır.

Sosyal hizmet mesleğini oluşturan iki temel nokta vardır. Bunlar, bireyin değerine ve onuruna saygı ve uygun sosyal koşullar altında bireyin ve toplumun değişip gelişebileceğine dair olan inançtır. Şahin (2002) müdahalenin karmaşık yapısını şu şekilde açıklamaktadır:

> "Herhangi bir mesleki faaliyeti sosyal hizmet müdahalesi olarak değerlendirebilmek için bireyin değer ve onurunu geliştirmesi, self-determinasyonunu maksimize etmesi ve var olan sosyal koşulları müracaatçı lehine geliştirmeye yönelmesi gerekmektedir. Bu duruma dayalı olarak, sosyal hizmetin teori, değer tabanı ve uygulaması ile insan hakları kavramının yakından ilişkili olduğu göze çarpmaktadır" (s. 145).

Bu ilişki, sosyal hizmetin tüm mesleki faaliyetlerinin insanların ihtiyacı olmasından öte, insanların hakkı olduğu kabulüne dayandırılmaktadır.

Tuncay ve Akbaş'a göre, geride kalan yüzyılın başlarında yaygınlaşan sosyal hizmet mesleğinin en temel varsayımı, insan hakları ihlallerine karşı mücadele etmektir (2008, s.44).

> "Yüzyıllarca dinsel bir kurguda ve geleneksel yöntemlerle sunulan sosyal yardım anlayışlarına bir tepki olarak kendini daha bilimsel ve profesyonel bir biçimde tanımlayan sosyal hizmet mesleğinin bu tepkisini insan hakları ihlalleri çerçevesinde açıklamak gerekir. Yani, kişinin vicdanını rahatlatma, herhangi bir otoritenin hayırsever duygularını tatmin etme veya öte dünyaya dair bir yatırım aracı olarak görülen sosyal yardım anlayışları, insanları özgürleştirmeyi değil köleleştirmeyi hedeflemektedir. Bu bağlamda, insanlığın en duyarlı taraflarının sömürüldüğü bu noktada, sosyal hizmet mesleği sosyal yardım uygulamalarını bir özgürleştirme aracı olarak yeniden tartışmaya açmıştır. Yani, birtakım haklardan yoksun olan insanların bunları elde etmeleri, özellikle 1945 sonrası dönemde uluslarüstü düzeyde hızla gelişen hukuki ve bilimsel yaklaşımlarla bir "hak" olarak görülmeye başlanmış ve yoksun insanların bu durumlarından ötürü çeşitli biçimlerde sömürülmesine karşı çıkılmıştır".

Kişinin insan olarak sahip olduğu hakları ile toplumun bir üyesi olduğu için sahip olduğu haklarının birbirine bağlı ve tamamlayıcı nitelikte olduğu görülmektedir. Birbirinden ayrıldığında, eksikliğini belli edecek biçimde olan bu haklara bütünsel bakmak oldukça önemlidir. Bu bütünsel bakışı sağlayabilecek olan ilk ortaya çıktığı andan itibaren "hak" konusu ile yakından ilişkili olan sosyal hizmet mesleğidir. Bu açıdan bakıldığında ise özellikle günümüzde insan haklarının sağlanması ve korunması konusundaki işlevi son derece hayati bir konumdadır. Burada sosyal hizmetin insan haklarında etkin olarak yer aldığını anımsatacak görüşe yer vermek gerekir:

> "Bir hak, ancak o hakka sahip herkesin yararlanmasını sağlayacak düzenlemeler yapıldığı zaman güvence altına alınmış olur. Şu anda rastlantısal olarak o hakkı çiğneyen hiç kimsenin bulunmuyor olması yeterli değildir. Nasıl ki bir hakkın duyurusu o hakkın yerine getirilmesi emek değilse, aslında o hakkın yerine getirilmesi yönünde bir ilk adım

> olabileceği gibi ters yönde bir adım da olabilirse, hak konusu olan çeşitli şeylerden yararlanmayı sağlayacak toplumsal güvenceleri yaratmayı üstlenmek de hiçbir biçimde güvenceye almak değildir ve gerçek güvencelerle sonuçlanabilir de sonuçlanmayabilir de. Ama insanların neye hakları varsa o şeyden yaralanmaları için gerekli düzenlemeler gerçekten yapılmadıkça, bir hak yerine getirilmiş sayılmaz. Çoğunlukla bu düzenlemeler hakları ahlaksal olduğu kadar yasal duruma getiren bir yasa biçiminde de olabilir. Ama kimi durumlarda toplumsal yasakların desteklediği iyi-korunmuş görenekler yasalardan daha çok işe yarar-kuşkusuz zorlayıcı olmayan yasalardan daha iyidirler" (Shue, 1982, s. 26).

Sosyal hizmet mesleği insan haklarının uygulanabilir bir sahaya taşınmasından ve güvence altına alınmasından sorumlu bir meslektir. Ancak, şüphesiz, insan haklarını korumak için sosyal hizmet mesleğinin yalnızca bunu istemesi ya da bu kavramı odağına alması yeterli değildir. Dünyanın her yerinde sosyal hizmet uzmanları yaptıkları uygulamalarda müracaatçılarının bir anlamda geleceklerini belirleyecek kararlara imza atmaktadır. Bu kararlar ülkedeki politikalar, yasalar, hizmet sunum sistemleri tarafından biçimlendiriliyor olsa da, burada en önemli etken karar verici olarak sosyal hizmet uzmanının kendisidir. Bu açıdan bakıldığında sosyal hizmet uzmanlarının etik ve insan haklarını ihlal etmeyecek bir temelde karar verebilmeleri, dahası insan haklarını koruyacak mesleki uygulamalar yapabilmeleri için, doğru bilgi ile donatılmış olmaları ve insan hakları konusunda farkındalık düzeyinin yüksek olması son derece önem taşımaktadır.

Uluslararası Sosyal Hizmet Uzmanları Federasyonu (IFSW) ve Uluslararası Sosyal Hizmet Okulları Birliği (IASSW)'ne göre, sosyal hizmet uzmanlarının insan haklarını nasıl koruyabilecekleri ve yükseltebileceklerine ilişkin bazı amaçlar bulunmaktadır. Bunlar şu şekildedir (IFSW, İnsan Hakları Raporu, 2010, s.16–17):

- Marjinalleşmiş, sosyal olarak dışlanmış, yoksun bırakılmış ve incinebilir risk altındaki grupların toplumla bütünleşmelerini/sosyal içermelerini kolaylaştırmak,
- Toplumda var olan eşitsizliklere ve adaletsizliklere meydan okumak,

- Birey, aile, grup, kuruluş ve toplulukların iyilik hallerini ve problem çözme kapasitelerini geliştirmek için harekete geçirmek, onlarla kısa ve uzun dönemli ilişkiler yoluyla çalışmak,
- İnsanların toplumdaki hizmetlere ve kaynaklara erişmelerini sağlayabilmek için onlara yardım etmek ve eğitim sunmak,
- İnsanların refahlarını geliştirmek, insan hakları ve toplumsal istikrarı yükseltmek amacıyla politika ve programları formüle etmek, uygulamak,
- Yerel, ulusal, bölgesel ve uluslararası ilgi bağlamında insanları savunuculuk yapma konusunda cesaretlendirmek,
- Sosyal hizmetin etik ilkeleriyle tutarlılık taşıyan politikalar formüle etme ve uygulama yönünde eylemde bulunmak,
- Marjinal, savunmasız konumda olan ve hakları çiğnenen insanlar için politikaların ve yapısal koşulların değişimini savunmak,
- Bakım ihtiyacı içindeki insanların korunması yönünde çalışmalar yapmak,
- Eşitsizlikleri eleştirici ve yok edici tavırla sosyal politika ve ekonomik gelişim üzerinde etkiler yaratmak için sosyal ve politik eylemlerde bulunmak,
- İnsan hakları temelinde istikrarlı, uyumlu ve karşılıklı saygının olduğu toplumlar geliştirmek
- Farklı etnik gruplar ve toplumların gelenek, kültür, ideoloji ve inançlarına saygıyı geliştirmek,
- Yukarıdaki amaçlar doğrultusunda programları planlamak, organize etmek ve yönetmek.

Sosyal hizmet uzmanlarının insan haklarını korumada teorik olarak temel alacakları uluslararası bazı önemli belgeler bulunmaktadır. Bu anlamda IFSW ve IASSW'nin (İnsan Hakları Raporu, 2010, s.9). belirlediği sosyal hizmet uygulamasını ilgilendiren uluslararası sözleşmeler şunlardır:

1- Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (1953)
2- Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme (1966)

3- Ekonomik, Sosyal Ve Kültürel Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme (1966)
4- Her Türlü Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Uluslararası Sözleşme (1969)
5- Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesine Dair Sözleşme (1979)
6- Çocuk Hakları Sözleşmesi (1989)
7- Engelli Hakları Sözleşmesi (2006)

Genel olarak bakıldığında, insan haklarını koruyacak belgelerin varlığının yanı sıra, uygulamaların nasıl yapılması gerektiğine ilişkin belirli amaçların da yer aldığı belgeler de yer almaktadır.

1.2. Çocuk Hakları Temelli Çocuk Koruma Anlayışı ve Sosyal Hizmet Müdahalesi

Çocukluk, çoğumuza göre bir gelişim dönemi ve yaşam dönemleri arasında önemli bir yere sahip olan dönem olarak bilinir. Yine de aynı zaman dilimlerinde farklı toplumlara ve farklı coğrafyalara baktığımızda çocukluğun başka anlamları olabilmekte ve farklı görünebilmektedir (deMause, 1974). Diğer bir deyişle, çocukluk kavramı her ne kadar evrensel tonlara sahip olsa da, çocukluğun ne olduğuyla ilgili yürütülen tartışmalar yapılan tartışmanın tabi olduğu bağlam, zaman ve kültürden farklı düşünülemez.

Bu çalışma ana hattını oluşturan değerlendirme süreçlerinde yaşanan ikilemlerin sosyal hizmet uygulamalarıyla olan ilişiklisini araştırırken bağlamsal değişkenleriyle tartışmaktadır. Bu nedenle çocuklarla çalışıyor olmanın sosyal hizmet uygulamalarına etkisini anlamak için bu aşamada çocuk ve çocukluk anlayışları üzerinde durulacaktır.

Kültürel ve tarihsel kökleriyle bir toplumda var olan çocuk algısının çocuğa karşı ayırımcılığın en önemli kaynaklarından biri olduğunu belirten Maksudyan (2014) çocukların "kırılganlık", "masumiyet" ve "cehalet"lerine atıfla idealize

edilmiş anlamda "özel" oldukları iddiasının, neticede çocukları toplumsal olarak önemsiz kıldığını belirtmektedir. Aynı şekilde Adam Phillips (2006) *GoingSane* adlı kitabında çocuklukla ilgili kültürel imgelemde var olan çocukluk idealleştirmelerinin mevcut çocukluk sorunlarının göz ardı edilmesinde önemli bir faktör olduğunu belirtmektedir (s. 98). Çocukluğun hem yasal hem de biyolojik olarak bir bağımlılık dönemi addedilmesinin, çocuk aktörleri göz ardı etmekte kolaylık sağladığı, çocukların "pasif alıcılar" olarak görüldüğü ve kültürel mevcudiyetleri nadiren teslim edildiği belirtilmektedir. Kısacası çocuğa atfedilen öznellik, uygulamaların doğasıyla yakından ilişkilidir. Diğer bir ifadeyle çocukla ilgilenen mesleklerin - bağlamamız dolayısıyla sosyal hizmet mesleğinin- çocukluk algılarının incelenmesi, uygulamalardaki değerlendirmede yaşanan güçlüklerinin kökenini anlamada yardımcı olacaktır.

Franklin (1993) çocukluk algısının etkisini haklar düzleminde ele almaktadır. Franklin'e göre günlük hayatta çocukluğun nasıl yaşandığı çocukluk algısını ve beraberinde çocuk haklarının karşılığına ilişkin bilgilendirici bir öneme sahiptir.

> "Yetişkinler olarak temel insan hakları olarak gördüğümüz haklar, yaşlarından dolayı çocuklardan esirgeniyor. Özgürlükleri ve özerklikleri, görece önemsiz olandan son derece önemli olana kadar uzanan bir dizi yolla sınırlanmıştır: Görülecek filmi, yatılacak zamanı, giyilecek elbiseleri seçme hakkından oy kullanma hakkına kadar uzanan yadsımalar. Çocuklar toplumda, çoktandır acı çeken ve ezilen kalabalık bir grup, medeni haklarından yoksun 'sessiz ve temsilcisiz bir azınlık'tırlar" (Franklin, 1993, s.15).

Vardin ve Brody' ye (1993) göre modernizmin doğuşundan önce yetişkinler tarafından temel insan hakları olarak görülen haklar, çocuklardan esirgenmiştir. Özgürlükleri ve özerklikleri, bir dizi yolla sınırlanmıştır. Çocuklar toplumda çoktandır acı çeken ve ezilen kalabalık bir grup, medeni haklarından yoksun sessiz bir azınlıktırlar (Akt: Franklin, 1993, s. 15).

> "Çocuklar parçası oldukları toplumu yansıtırlar ve dolayısıyla heterojen bir grupturlar. Kimileri zengin, kimileri yoksul, bazıları siyah,

> beyaz, erkek ve kızdır; hemen hemen sonsuz bir çeşitlilik söz konusudur. Ancak bu çeşitliliğe bağlı olmaksızın bütün çocuklar bir noktanın (çocuk olma statüsü) bir sonucu olarak bu politik, ekonomik, yasal, eğitimsel ve evle ilgili kısıtlamalara maruz kalırlar" (Franklin, s.15-16).

Franklin, *Çocuk Hakları* adlı kitabında çocuklukla ilgili görüşlerin birçoğunu kapsayacak nitelikte olan beş gruba ayırmıştır (1993, s. 21-23).

.

1- Çocukluk, herhangi bir sabit döneme ait tek bir evrensel deneyim değildir. Daha çok tarihsel olarak değişen kültürel bir yapıdır.

2- Yetişkinlik ve çocukluk arasındaki ayrım çizgisi yalnızca keyfi değil, aynı zamanda tutarsızdır. Çocuklar, bazı faaliyetler için çok küçük görüldükleri halde, bazıları için yeterince büyük sayılıyorlar. Özellikle yasalarda bu şekildedir.

3- Çocuklar negatif bir şekilde "yetişkin olmayanlar" olarak tanımlanıyorlar. Burada çocukların yetersiz oldukları üzerinde bir vurgu vardır.

4- Çocuk kelimesi, kronolojiden çok iktidarla ilgili görülmektedir. Paternalizmle ilişkilendirilmiştir.

5- Çocukluk, oldukça yeni bir buluştur. Tarihsel olarak ele alındığında modern çocukluk düşüncesinin oldukça yeni olduğu söylenebilir.

Çocukluk algısının, çocuk refahı alanında çalışanlar açısından ne anlama geldiğine bakmakta fayda vardır. Değerlendirme sürecinde, uygulayıcıyı belki de en az zorlayacak hatta bazen sesini bile çıkaramayacak çocuklar için karar alıcının kim olduğuna dikkat etmekte fayda vardır. Karar alıcı her ne kadar kişi olarak görünse de kültürün belirlediği çocuk değeri üzerinden bir çalışma yürütülürse, karar alıcının çoğu zaman kültür olduğu görülecektir. Dolayısıyla değerlendirmeyi kültürel ve kültürel imgelemi oluşturan kurucu ögelerden (mesela eğitsel, sosyal ve politik bağlamlar) bağımsız ele almak, tartışmayı bağlamından koparmak anlamına gelecektir. Bağlamından koparılan tartışma idealleştirmelere ve normatif çocukluk

algılayışını yeniden üreten bir kişi döngüye sıkışacaktır. İngiliz pediatrist D.D. Winnicott (1992) bunu kırılmalar olarak ifade etmektedir: "Bağlamsız tartışmalarda sorun "iyi anne", "kötü anne"; "iyi çocuk", "kötü çocuk" gibi kırılmalara saplanmaktadır". Örnek olarak, çocuk için ayrılmayan geçimsiz ebeveynler, en kötü aile ortamının bile kurumdan iyi olduğu söylemleri, ailenin bir arada kalması için çocuğun öne sürüldüğü durumlara bakıldığında kültürün aileye yüklediği anlam görülmektedir.

1.2.1. Çocuk Hakları Temelli Çocuk Koruma Anlayışı

Çocuklar geçmişin aksine eşit ve özgür bireyler olma yönünde kabul edilmekte, çalışmalar da bu anlayışa göre yeniden şekillenmektedir. Bunların doğal bir sonucu olarak yaşamın her alanında çocukların ve çocukluğun görünürlüğünün artmaktadır. "20. yüzyılın egemen çocuk paradigması, aşağıdaki üç temel varsayıma dayandırılmaktadır: Çocuklar, yetişkinlerden farklıdır; çocukların yetişkinliğe hazırlanması ve yetiştirilmesi gerekir; çocukların yetiştirilmesi sorumluluğu yetişkinlere aittir" (Acar ve ark; 2015, s.3). Bu sorumluluğun aileler ve devlet tarafından paylaşıldığı görülmektedir. Dolayısıyla Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'nin getirdiği en önemli yenilik, çocuklar üzerinde sorumluluğun kamusal alana taşınması olduğu kabul edilmektedir.

Geçmiş yıllardaki göstergeler geleneksel alanlardan oluşurken bugünkü göstergeler yeni alanları da dikkate almaya başlamıştır. Daha önceleri eğitim, sağlık, sosyal bakım gibi meslek alanlarıyla da örtüştürerek oluşturulan göstergeler kullanırken bugün katılım, öznel iyilik hali gibi alanlara ait göstergeler kullanılmaktadır (UNICEF, 2011-2015 Raporu, s.7). Nitekim 54 maddeden oluşan Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesinin 4 temel ilkesi bulunmaktadır. Bu maddeler sırasıyla,

1- Çocuğun yaşaması ve gelişmesi ilkesi

2- Ayrım gözetmeme

3- Çocuğun yüksek yararının gözetilmesi

4- Çocuğun katılımı.

Uluslararası belgelere göre düzenlenen ve çocukların her türlü durumda yüksek yararını gözeten uygulamaların varlığı göze çarpmaktadır. Fakat Sözleşme'nin uygun gördüğü ilkelere uyulabilmesi ve çocuk-yetişkin arasında karşılıklı ilişkinin sağlıklı olabilmesi için gerekli zeminin oluşturulması gerekir.

Çocuklar, kendileriyle ilgilenen yetişkinlerin sorunlarıyla da yaşamak durumunda kalırlar. Çoğu zaman bu sorunların kendileriyle ilgili olmamasına rağmen, bu sorunlar karşısında kendilerini korunaklı bir alanda tutabilecek beceriye sahip değillerdir. Bu nedenle çocukların bu tür sorunlar olumsuz etkilenmemesi için korunmaları gerekmektedir. Çocuk Hakları Sözleşmesi'ne bakıldığında, çocuğun kişiliğinin tam ve uyumlu olarak gelişebilmesi için bir aile ortamını işaret edilmekte, çocukların gelişmeleri için gerekli uygun ortamı sunacak olanın aile olabileceği vurgulanmaktadır. Fakat bazı ailelerin çocuğa doğrudan veya dolaylı yollardan zarar verebildiği görülmektedir. Aile içi şiddete maruz kalması, eğitiminin aksaması, ihmale ve istismara maruz kalması bunlara olumsuz örneklerdir. Ebeveynlerin boşanmasından sonra tek ebeveynli büyümesi kadar "çocuk" için birlikteliklerini devam ettiren aile ortamlarında da çocukların dezavantajlı bir konuma gelebildiği görülmektedir. Bu nedenle oldukça farklı nedenlerden dolayı çocuk korunma ihtiyacı içerisinde olabilir.

Aslan'a (2015, s.106)'a göre modern devletlerin ortaya çıkmasıyla birlikte çocukları ve aileleri destekleyen, alternatif bakım hizmetleri sunarak çocuk koruma sistemleri geliştirilmiştir. İdeal olan çocuk koruma sistemlerinin koruyucu-önleyici hizmet sunumu ile olası riskleri azaltması ve erken uyarı programları aracılığıyla çocuklar risk ile karşılaşmadan önce harekete geçmesidir.

> "Modern ve çağdaş bir çocuk koruma sisteminde, çocuğun bakımı ve korunması sorumluluğunu aile ve devlet paylaşmalı ancak bu paylaşımın çok hassas sınırları olduğu unutulmamalıdır. Devlet aileye bu sorumluluğu veren ve denetleyen bir tutum içerisinde olumsuz bir durumla karşılaştığında aileyi cezalandıran çözümler geliştirmek yerine aile ve çocukla birlikte sorun odaklı ihtiyaca dayalı çözümler üretmeli ve hayata geçirmelidirler" (Aslan 2015, s.107).

Tablo 3: Çocuk Koruma Sistemlerinin Basamakları

Temel Sosyal Politika Düzenlemeleri
Çocuğun Korunmasından Sorumlu Kişi ve Kurumların Sorumluluklarının Belirlenmesi
Toplumdaki Tüm Çocukların Desteklenmesi ve Güçlenmesi Amacıyla İhtiyaç ve Hak Temelli Hizmetler Bütünü
Özel Olarak Korunma Gereksiniminde Olan Çocuklara Yönelik Hizmetler

Kaynak: Gündem Çocuk Derneği, Ocak, 2015. Türkiye'de Ulusal Çocuk Politikası Oluşturulması için "Perspektif, Öncelikli Sorun Alanları ve Önerileri", s.45.

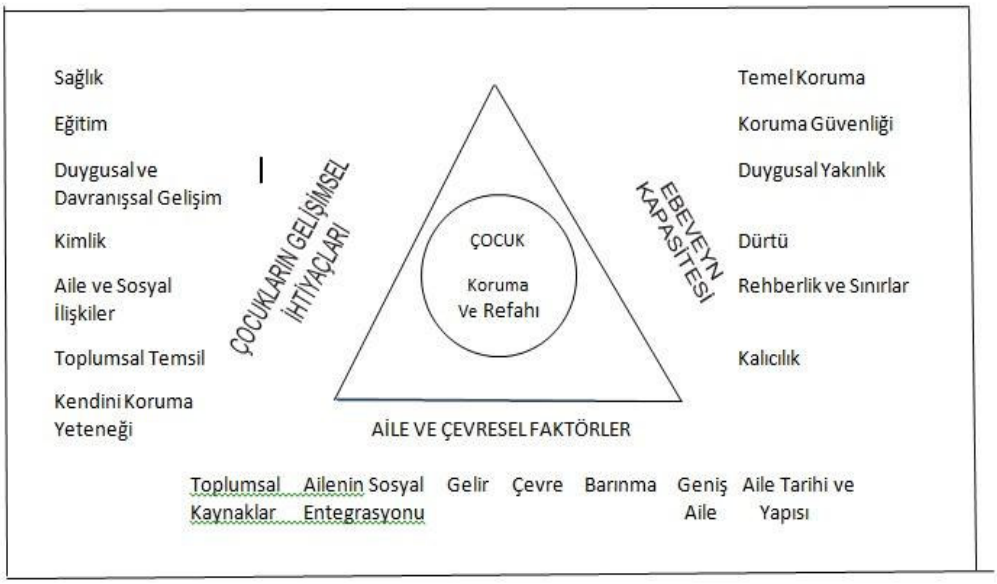
Görüldüğü üzere, çocuk koruma sistemleri temel sosyal politikaları düzenlemekle, henüz ortada olmayan durumlar üzerinden gerekli önlemleri almaktadır. Bu önlemler alınırken kimlerin hangi durumlar karşısında hareket edeceği önceden belirlenir. Bunu yaparken hak temelli hizmetleri tüm çocuklara ulaştırmayı hedefler. Her çocuğun yaşına, cinsiyetine, gelişim durumuna ve ruhsal durumlarına göre farklı ihtiyaçları olabilir. Bu noktada alternatif modellerin geliştirilmesi gerekmektedir.

Çocuk koruma alanında yapılan çalışmalarda sosyal hizmet mesleği önemli bir konuma sahiptir. Vakalarla birebir çalışma, yapılacak olan çalışmaları organize etme, vakalara uygun modelin ne olabileceği üzerinde değerlendirme ve karar alma gibi aşamalarda yer alabilmektedir. Bu çalışmaları çocuk hakları temelli olarak yapmaya özen göstermektedir.

1.2.2. Çocuk Hakları Temelli Çocuk Koruma Anlayışı ve Sosyal Hizmet Müdahalesi

Çocuk refahı aşağıdaki tabloda görüldüğü üzere üç temel başlık altında tartışılabilir. Çocuğun refahı ve korunması, sağlıklı gelişiminin, ebeveynlerinin kapasitelerinin ve ailesel ve çevresel faktörlerin tam ortasında durmaktadır.

Tablo 4. Çocuk Refahı Alanında Değerlendirme Çerçevesi/Tablosu

Tablo: Değerlendirme Çerçevesi/Tablosu

Kaynak: Sağlık Bölümü, 2000a: 17; Akt., Holland, 2004: 21.

Tabloda görülen bütün bu maddelere kapsayıcı bakmayı sağlayan tartışmanın yolu ise çocuğun refahı için öncelikle çocuğun var olabilmesinden, yani yaşam hakkından geçmektedir. Yaşam hakkı, olmazsa olmazdır, çocuğun yüksek yararı için, katılımı ve diğer bütün hakları için var olması gerekliliğidir.

Çocuk refahı alanının trendi çocuk katılımlı çalışmalardır. Çocukların, birey olarak hakları ve kendilerini ilgilendiren uygulama süreçlerine, karar mekanizmalarına katılmaları konusunda son yıllarda yasalar ve uygulamalar düzeyinde önemli yeni yapılanmalar olmaktadır (Franklin, 1993; Yolcuoğlu, 2012, s. 350). Çocuğu ilgilendiren bir problemin çözümü noktasında çocuğun öznel deneyiminin o sorunun çözümüne katkısında önemli bir rol oynadığı görülmektedir. Bu anlayış çocuğa yardım anlayışlarında var olan özcü tutumların olumsuz etkisini azaltmaktadır.

Bir diğer deyişle, değerlendirmede çocuk faktörü ve çocukların katılımı açısından, çocukların öznel deneyimlerini dinleme ihtiyacı kabul edilmiştir. Aynı zamanda çocukların haklarıyla birlikte topluma dâhil olan sosyal bireyler olduklarına da vurgu yapılır olmuştur. Yolcuoğlu (2012, 350)'na göre, aile ve çocuk

değerlendirme sürecinde çocuk, "nesne" olarak değil "özne" olarak ayrıntılı olarak ele alınmalı, görüşlerine başvurulmalı ve karar verme süreçlerine dâhil edilmelidir.

Değerlendirme bütünsel bir süreç olarak ele alındığında, müracaatçının olduğu yerden sosyal hizmet müdahalesine başlamak tam olarak çocuğun birey olduğunu kabul etmektedir, çocuğun özneleştirilmesi önemlidir. Müracaatçının kendisi yani işin öznesi olarak çocuğun konumu nesneden özneye taşınmalıdır. Aksi takdirde yetişkin bakışı ile-, müracaatçının (çocuğun) olduğu yerden başlamak değil, onun adına onun için uygun görülen yerden hareket etmek söz konusu olacaktır.

Çocuk refahı tartışmalarında birey olan çocuğun katılımcı olması gibi kavramların sıkça geçmesine rağmen çocukluğa ilişkin bazı durumlar halen ve ısrarla yetişkinlerin kuralları çerçevesinde şekillendirilmektedir. Yetişkin merkezli yardım mekanizmalarında çocuğun öznel deneyimlerinin yine yetişkinler tarafından yorumlanıyor olması değerlendirme süreçlerinde var olan ikilemlerin başında gelmektedir. Bu ikilemler, yardım etme sürecinin hem kurucu ve düzenleyici koşulunu, hem de temel handikapını oluşturmaktadır.

Çocuk refahı alanında değerlendirmeyi ele alırken, konuya iki boyuttan bakmak gereklidir. İlki, bu çalışmanın da ana konusunu oluşturan, sosyal hizmet uygulamalarındaki değerlendirmelerin, çocuğun değerini ve insan haklarını/çocuk haklarını korumayı isteyecek tarzda yapılabilmesi, bunun için de sosyal hizmetin bilgi, beceri, değer ve meslek etik ilkeleri bilgisine ek olarak, doğru değerlendirme yapabilmesinin bilgisine de sahip olunabilmesidir. İkincisi ise, çocukların hak sahibi özneler olarak ele alınması ve kendileri hakkındaki kararlara katılmalarının sağlanmasıdır. Bunun nasıl yapıldığını daha iyi anlayabilmek için sosyal hizmette değerlendirmenin nasıl yapıldığına bakmakta fayda vardır.

1.3. Sosyal Hizmette Değerlendirme Sorunu

Sosyal hizmetin çocuk refahı bakımdan doğum öncesinden başlayıp, okul ve sonrası destekler, aile içinde ve dışında gelişim dönemlerine göre imkânlar sağlama, kurum bakımı sağlama, ceza adaleti sisteminde çocuğa yönelik uygulamalar gibi geniş bir çalışma alanı olduğu görülmektedir. Bu nedenle çocuklara yönelik sosyal hizmetlerin sunumu yapılırken grupların özellikleri dikkate alınmalı, kurumsal düzey ve somut hizmet düzeylerinde ayrıntılı bir şekilde ele alarak düzenlemelidir. Nitekim Dericiler (2012), *Sosyal Haklara İlişkin Devlet Yükümlülükleri ve Devletin Değişen İşlevi* başlıklı çalışmasında, devletin insan haklarına ilişkin yükümlülüklerini saygı gösterme, koruma ve gereğini yerine getirme olarak sıralar (s.124).

Çocukların ihtiyaçlarını doğrudan karşılayan bakım, rehberlik, eğitim ve danışmanlık gibi hizmetlerin erişilebilir olabilmesi için, çocukluğun her döneminde karşılaşılabilen eşitsizliklerin ortadan kaldırılmasına yönelik çalışmaları gerektirir. Toplumun her kesiminde olduğu gibi, meydana gelen olaylar çocukların yaşamları üzerinde de etkili olacaktır. Toplumun karmaşık yapısını ve bu toplumun değişik katmanlarındaki çocukların iyi olma halini anlayabilmek için her bir katmanın ayrı ayrı ele alınması gerekmektedir (UNICEF, 2013, s.21).

Türkiye'nin taraf olduğu insan hakları sözleşmelerine bakıldığında, çocukla ilgili düzenlemelerde çocuğun gelişimsel özelliklerinin, katılımının ve kendini gerçekleştirmesinin önemsendiği görülmektedir. Gerekli hallerde, çocuğu ebeveynlerinden de koruyan, yani çocuğun yüksek yararını gözeten uygulamalar mevcuttur. Bu şekilde değerlendirildiğinde insan haklarının varlığının, bir sonuç olmayacağı anlaşılmaktadır. Yani insan haklarının sadece konu başlıkları olarak bir şey ifade edemeyeceğine, sistemin temel yaklaşımı haline gelmesi gereken ilkelerden oluştuğuna vurgu yapılmaktadır. Bu nedenlerden dolayı sözleşmeye taraf olmanın insanın değerini koruyacağı anlamına gelmediği görülmektedir.

Türkiye İstatistik Kurumu'nun 2014 yılı sonu verilerine göre, ülkede 22.838.482 çocuk yaşamaktadır. Çocuklara yönelik sosyal hizmetler alanında politika ve stratejilerin geliştirilmesi, uygulanmasının izlenmesi ve değerlendirilmesi

gerekmektedir. Çocukların maddi refah, eğitim, sağlık ve güvenlik, barınma, adalet sistemi içerisindeki konumu çocuk refahının ne düzeyde olduğunu göstermektedir. Türkiye'nin en kalabalık şehri olan İstanbul'da[1] göç ve göçün etkileri, kentleşme, ekonomik krizler, aile içinde şiddet, çocuk işçiliği, çocuk yetiştirme gelenekleri gibi toplumsal dinamikler çocuk refahını önemli bir şekilde etkileyebilmektedir. Toplumun her kesimiyle çalışan sosyal hizmet uzmanlarının, hassas ve oldukça önemli bir gelişim dönemine denk gelen çocuk refahı alanındaki mesleki uygulamaları çeşitlilik ve fazlasıyla farklılık gösteren bir çalışma alanıdır.

Öte yandan Türkiye'nin Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesini kabul ettiği 1995 yılından bu yana kapsamlı bir çocuk koruma politikası geliştiremediği görülmektedir. Örneğin, çocuk ihmali ve istismarını bir hak ihlali olarak ele aldığımızda, çocuklar üzerinde olumsuz etkisinin fiziksel, duygusal, bilişsel ve sosyal açılardan olumsuz sonuçları olduğu bilinmektedir. Peki, ihmal ve istismar mağduru çocuklara hizmet sunanlar tam olarak kimlerdir? Bu tür kurumlarda çalışanlar hangi açılardan yeterli görüldükten sonra çalışmaya başlamıştır? Çocuklarla çalışırken, genelci sosyal hizmet modelinden faydalanan uzmanların değerlendirmeleri neye göre şekillenmektedir? Bu soruların yanıtlarına bakıldığında ne tür bir değerlendirmenin yapıldığı anlaşılacaktır.

1.3.1. Değerlendirmenin Amacı

Sosyal hizmet uygulamalarında, hizmet alıcılarının katılımının sağlanması ile anlamlı bir çalışma yapılabilmektedir. Burada, her hizmet alıcısı için yeni bir değerlendirme yapmak, bu değerlendirmeyi yaparken de ezberlerden kaçmak gereklidir. Sosyal hizmet uzmanı her ne kadar çalıştığı kurumun temsilcisi olarak belirli misyonları yerine getirmekle yükümlü olsa da, insan haklarını savunan bir mesleği icra ettiğini unutmamalı, insanın değerini harcayan bir işlemde bulunmamalıdır.

Profesyonel sosyal hizmet uygulamalarının başlangıcından beri, sosyal hizmetin bireylerin işlevselliğini ve iyilik halini arttırmayı amaçlayan yapısı, kimi

[1] Araştırma İstanbul'da olduğu için vurgulanmıştır.

zaman var olan sosyal politikalar ile ters düşerek sosyal hizmet uygulamalarını sınırlandırmış ve sosyal hizmet uzmanlarını bir ikilem ile karşı karşıya bırakmıştır. Otorite ve kanun yapıcılar ile çatışmaya düşen sosyal hizmet uzmanı için profesyonel kimliğini en öne koymak önemli bir misyon olmuştur (Baghdadi ve diğ. 2010, s. 108, aktaran: Polat Uluocak ve İçağasıoğlu Çoban, 2011, s.162).

Bilgi toplama aşamasında ne kadar ilgili, güvenilir ve doğru kaynaklardan bilgi toplanırsa, aynı oranda başarılı bir değerlendirme yapılabilir. Sosyal hizmet sunumu sırasında yapılacak analizlerde, eleştirel düşünme ve değerlendirme sayesinde bir eylemin olası sonuçları görülmüş olur. Aşağıdaki liste kapsamlı olmasa da, birçok değerlendirmeyi oluşturduğu tahmin edilen bazı unsurların ana hatlarını belirlemede ve bu aşamada fikir ve kavramları netleştirmek adına derinlemesine düşünmek ve geliştirmek üzere yenilemek konusunda yardımcı olabilir.

Değerlendirmenin unsurları ve ana hatları aşağıdaki işlemleri kapsamaktadır;

- Hizmetten faydalanan kişininkoşulları ve bunların nasıl ortaya çıktığı ile ilgili eksiksiz ve doğru bilgiler toplamak;
- Bilgiyi objektif bir şekilde analiz etmek, neler olduğunu ve neler yapılabileceğini izah eden hipotezler oluşturmak, profesyonel yargılarda bulunmak ve doğru sonuçlara varmak;
- Sorunları ve nasıl ele alınacağını belirlemede hizmet kullanıcısı ve diğerlerinin (örneğin aile)katılımının sağlaması;
- Hizmet almaya uygunluğu ve ihtiyaç seviyesini değerlendirme;
- Diğer kuruluşlarda çalışanlardan ve meslektaşlardan bilgi toplamak, bilgi paylaşımında bulunmak ve onlara danışmak;
- Bilgiyi doğru bir şekilde kaydedecek sistemleri kullanmak (Martin, 2010,s.7).

Değerlendirmenin amacının, müracaatçının durumunun belirlenmesinin, bir yasal işlemden fazlası olduğu, müracaatçıyı kendi koşulları içinde değerlendirerek var olan sorunun çözümüne katkı sağlamak olduğu söylenebilir. Değerlendirmede her zaman için yalnızca kişiye odaklanmanın, eksik bir bilgi toplama işlemi olacağını, kişiyi etkileyen ve kişiden etkilenen çevresi hakkında da araştırma

yapılması gerektiğinin önemli olduğu görülmektedir. Ayrıca değerlendirmeyi yapanın da insan realitesini değerlendirecek çabayı sarfederek yeterli donanıma sahip olması beklenmektedir.

1.3.2. Değerlendirmede Gözlem, Objektif Olma, Haklar ve Sorumluluklar

Sosyal hizmette değerlendirme sürecinde, değerlendirmeyi etkileyen birden fazla unsur vardır. Değerlendirmeyi yapanın gözlemi, gözlem ve değerlendirme sırasında takındığı objektif tavır ile haklar ve sorumluluk bilgisi bu unsurlardan bazılarıdır.

Değerlendirmenin konusu olabilecek durumların çeşitliliği dikkate alındığında, değerlendirmeyi zorlaştıran unsurların da farklılık gösterebileceği ortadadır. Bu nedenle değerlendirmeyi yapanın gözlemi kararı etkileyeceği gibi, gözlemlerinden yaptığı çıkarımlarda da dikkatli olmasını gerektirmektedir. Gözlem elbette arka planda bir bilgi birikimiyle şekillenmektedir. Burada bilgi ve becerinin önemli olması kadar, bilginin türü de sonucu etkileyecektir. Bunlar kadar önemli bir diğer unsur da değerlendirmeyi yapan uzmanın değerlendirmesini etkileyen kişisel özellikleridir. Bu nedenle uzmanın mesleki değerleri ve etik ilkeleri kendisine rehber alması önerilmektedir.

İnsan davranışlarının değerlendirilmesi ve anlaşılmasındaki önemi nedeniyle, bazı kavramlara yakından bakmak gerekmektedir. İnsan çeşitliliği, kültürel yetkinlik, baskı ve risk altındaki gruplara dikkat çeken Ashman ve Zastrow (2014, s.36), başka bir gruplandırmada dayanıklılık ve güçlendirmeden söz ederken, etik meseleler üzerinde eleştirel düşünmenin önemli olduğunu vurgulamaktadır.

Değerlendirmeyi etkileyebilecek unsurların her seferinde değişebileceği, bilgi birikiminin uygulamaya nasıl aktarıldığı da önem kazanmaktadır. Bu bağlamda, örneğin çocuk refahı alanında, çocuğun yüksek yararına uygun bir kararın çıkabilmesi için yeterli bilgiye sahip olunup olunmadığına bakılmalı ve gerektiğinde daha sonrası için de ek bilgi sağlanabilmelidir. Böylesi bir çalışmada çocuğa karşı sorumluluğun yerine getirilebileceği, çocuğun haklarının savunulabileceği, ancak

böylesi bir değerlendirmenin çocuğa fayda sağlayacağı düşünülebilir. "Çocuğun bir tahakküm nesnesi değil, hak sahibi bir insan olduğunun açıkça tanımlanması, insan hakları mücadelesinin bir kazanımıdır." (Gündem Çocuk, Türkiye'de Ulusal Çocuk Politikası Oluşturulması için "Perspektif, Öncelikli Sorun Alanları ve Öneriler" Raporu, 2015, s.7). Değerlendirmede öncelikle çocuğun hak sahibi olduğu bilgisinin değerlendirici tarafından özümsenmiş olması gerekmektedir. Çocuk hakları bilgisinin ve şartsız kabulünün değerlendirmeyi çocuk odaklı yapmak üzere şekillendirmesi söz konusudur.

Çocuk haklarına ek olarak tartışılması gereken bir başka konu da çocuğun bulunduğu yer ile uzmanın bulunduğu yer arasındaki mesafedir. "Bir kurumun örgütsel yapısı, sosyal hizmet uzmanının etkili hizmet sağlayabilmesi üzerinde önemli etkiye sahiptir. Her türlü örgütte, yapılacak işlerin karmaşıklığına, asıl karar verme mekanizmasındaki otoritenin sayısına ve politikalar, kurallar ve biçimlendirilen prosedürlere bağlı olarak yapının değişiklik göstermesi beklenebilir." (Sheafor ve Horesji, 2014, s. 335). Bu açıdan düşünüldüğünde, alınan sosyal hizmet eğitimi bu sınırlara yaklaştığında, sosyal hizmet uzmanı ile müracaatçı arasında mesafenin açıldığını görmek mümkündür. İnsan ihtiyaçlarının fazlalığı ve çeşitliliği, bu ihtiyaçların ilgili kurumlarda çalışan yeterli sosyal hizmet uzmanları tarafından yapılması beklendiğinde, gözden kaçırılmaması gereken bir durumdur. Uzman, yapılacak olan değerlendirmede, dengeyi sağlayacak adımları atmak durumundadır. Dolayısıyla her zaman için, hem kurumun hem müracaatçının memnun kalacağı işlemi yürütebilmek pek mümkün değildir. Sosyal hizmet uzmanının böylesi bir durumda tarafını neye göre seçtiği mutlaka sorgulanmalıdır. Bu sorgulamaya Sheafor ve Horesji'nin (s. 271) cevabı şu şekildedir: "Sosyal hizmet müdahalesinin temel amacı, müracaatçının tatmin edici bir hayat sürdürmesi için sosyal işlevselliğindeki problemlerini düzeltmek ve önlemek, sosyal yapısını ve kapasitesini iyileştirmektir".

Uygulama sırasında sosyal hizmet uzmanlarının kişinin demografik bilgilerinin yanında yaşam öyküsünü, aile ve sosyal yaşamını, geçimini nasıl sağladığını, sağlık durumunu, sabıka durumunu, barınma ve barınağın fiziki koşullarını öğrenmek ve tespit etmek adına inceleme ve görüşmeler yapar. Gözlem ve görüşmelerinden edindiği bilginin ışığında, var olan bir durumun müracaatçı tarafından nasıl tanımlandığı ve uzmanın bu konuda müracaatçısıyla nasıl bir ilişki kurduğu önem

kazanmaktadır. Her seferinde değişen yaşam öyküleri karşısında sosyal hizmet uzmanlarının konumunun sabit olması zor bir ihtimaldir. Her yeni olayı yeniden değerlendirmesi beklenen uzmanların çalıştıkları kurumların politikaları bu anlamda sabittir ve yapılan işlemlerin çoğu kurumu korumaya yöneliktir. Kurumun korunmasından kast edilen, bir insanın değerinin korunamayacağı durumlar karşısında bile kurumun belirttiği kuralların dışına çıkılamamasıdır. Değerlendirmenin konusu olan her durum karşısında insanın değerini korumaya ve arttırmaya yönelik adımların atılması bir sorumluluk gerektirir. Bu sorumluluk bilincinin oluşabilmesi için, insanı anlatan ve insanla çalışabilmesine zemin hazırlayacak bir eğitimin gerekliliğini göstermektedir.

Çalışmanın konusu olan çocuk refahı alanında çalışanların, sayıca oldukça az olan tümüyle kimsesiz çocuklar dışında, mesleki müdahale süresince aile ile çalışmaları gerekmektedir. Sosyal çalışmada, aile işlevselliğinin değerlendirilmesi, çocukların yetişmesini ve sosyal hayata katılımını gösterirken, aile üyeliğini de nasıl tanımladığına yanıt vermiş olur. Çocuğun ve ailenin bulunduğu yerden başlamayı, sosyal hizmet müdahalesinde önemli bir adım olarak belirten uygulayıcıların, tam bu noktada mevzuata mı, kültüre mi, ailenin dinamiklerine mi müdahil olacak sorusuna uygulamalarda farklı biçimlerine rastlanmaktadır. Burada sosyal hizmet uzmanı her ne kadar insan hakları temelli bir çalışma yaptığını kabul etmiş olsa da aslında hizmet ettiği şey kültürün ya da normun yahut da bir yasanın ötesine geçememektedir. Bu nedenle sosyal hizmet uzmanının, gerek etiğin gerektirdiği "değer yönünde eyleme" tarzını gerekse meslek etiği ilkelerinin gerektirdiği "değer, saygı ve sosyal adalet" bağına ilişkin yaklaşımını dışta bıraktığını, başka deyişle ahlaki tutum sergilediği söylenebilir.

1.3.3. Değerlendirmede Karar Alma Süreci ve Sosyal Hizmet Etiği

Sosyal hizmet uzmanı, ne yapacağına karar verme konusunda yetkili olan, uzmanın aldığı kararların kişi-durum etkileşimine odaklanması gerekmektedir. Buradaki ilişki türü bir hiyerarşiye dönüştüğünde, hiyerarşiye tabi olan kişilerin seyirciye dönüşeceği açıktır. Yapılması gerekene dair karar verme sürecinde, kişi ve durum etkileşimindeki değişkenleri incelemek, pratikte ise üzerinde çalışılabilir bir noktaya getirmektir.

Bir sosyal hizmet uzmanının müdahalesini, bir psikolog, hemşire ya da danışmanınkinden ayırt eden, müracaatçının sosyal işlevselliği üzerine odaklanmasıdır. Sosyal işlevsellik kavramı, bireye uygulandığında temel ihtiyaçları karşılamak ve ebeveyn, eş, sevgili, aile üyesi, işçi, öğrenci, vatandaş, vb. olmak gibi önemli sosyal rollerini yerine getirebilmek için kişinin motivasyonu, kapasitesi bağlamında bir fırsat olarak düşünülebilir (Sheafor ve Horesji, 2014, s. 271). Çocuklarla çalışırken de aynı hassasiyetin sosyal hizmet uzmanları tarafından gösterilmesi beklenir.

Müracaatçı ve sosyal çalışmacı arasındaki işbirliği, müracaatçının deneyimlerini, bakış açısını onurlandıran bir ortaklığı içerir ve ortak karar almayla sonuçlanır. Müracaatçı, sosyal çalışmacı tarafından "üzerinde çalışılacak" değil, "birlikte çalışılacak" kişi olarak görülür. Akla getirme *(evocation)* müracaatçıyı, kendi deneyimleri ve durumunun uzmanı konumuna taşır (Teater, 2015, s. 146).

Sosyal hizmet uzmanlarının, mesleki müdahalelerinde ihtimal dâhilinde eylemler arasında nasıl seçim yapacaklarına ve eylemde bulunmak için nasıl karar alacaklarına ilişkin soruların yanıtlanabilmesi için, temel etik yaklaşımların bilinmesi gerekmektedir. Özateş'e göre (2010, s.84-85) sosyal hizmetin meslekleşme sürecinin en önemli dinamiklerinden biri 'etik'tir ve etik eylemde bulunma, gerek kişi olarak, gerekse meslek elemanı olarak sosyal hizmet uzmanının birincil sorumlulukları arasındadır. Bu nedenle, temel etik yaklaşımların bilinmesi, kişi olarak sosyal hizmet uzmanının istemelerinde ve eylemlerinde neyin belirleyici olduğuna ve bu belirlemenin ardında yatan düşünsel süreçlere ilişkin soruların yanıtlanmasında da yol gösterici olacaktır.

Osmo ve Landau (2006, aktaran: Polat Uluocak ve Çoban, 2013, s.116) sosyal hizmet uzmanlarının karar vermeleri gereken durumlarda faydacı, deontolojik, haklar temelli etik, erdem etiği ve bakım etiği olmak üzere beş farklı etik kurama uygun olarak karar verdiklerini belirlemiştir. Buna göre:

1- Müracaatçıların iyilik düzeyini artırmak ve zarar görme düzeyini azaltmak gibi yararlılık ve sonuçla ilgili görüş ve ifadeler (kazanç, kayıp, sonuçlar gibi) faydacı;

2- Görev, istek ya da kategorik olarak mecburiyet ile ilgili görüşler ya da ifadeler deontolojik;
3- Haklar; uygunluk, seçilebilirlik ve yükümlülükle ilgili görüşler ya da ifadeler;
4- Sosyal hizmet uzmanları üzerinde odaklaşan ya da sosyal hizmet uzmanlarının özellikleri ile ilgili görüşler ya da ifadeler erdem etiği ve
5- Müracaatçı üzerinde odaklaşan ya da mesleki ilişki ve bakım süreci ile ilgili görüşler ya da ifadeler bakım etiği olarak tanımlanmaktadır.

Karar alma, herhangi bir faaliyetle ilgili, çeşitli olasılıklar ya da alternatifler arasından birinin seçilmesi ya da seçilmemesidir (Hablemitoğlu veÖzmete, 2012). Berggren, etik karar almayı, birbiriyle çatışan seçeneklerin olduğu bir durumda, sistematik düşünme biçimiyle ahlaki açıdan en doğru eyleme karar verilmesini içeren mantıksal bir süreç olarak tanımlamaktadır. Ancak verilecek kararın farklı kişi ve gruplar üzerinde farklı etki ve sonuçlar yaratma olasılığı vardır. Karar almada, sosyal hizmet uzmanının etik olarak sorumluluk alması ve müracaatçının karara katılımını mesleğin ilkeleri çerçevesinde sağlaması, sorunu çözmede başarıyı arttırmaktadır (aktaran: Hablemitoğlu ve Özmete, 2012).

Sosyal hizmet uzmanlarının karşılaştıkları ikilemleri ortadan kaldırmaları ya da en aza indirgemeleri amacıyla etik karar alma ilkeleri temel olarak 5 başlık altında toplanmıştır(Hablemitoğlu ve Özmete, 2012).

- Etik kararlar, insanın mutluluğunun artırılması ve ihtiyaçlarının karşılanması gibi konuları kapsayan insan refahı ile ilgilidir. İnsan ihtiyaçları zaman içerisinde, inanç sistemlerindeki farklılaşmaya göre ya da toplumdan topluma farklılaşabilir.
- Etik kararlar, sosyal hizmet uzmanlarının mesleki müdahalelerinde uygun bir eylemi gerektirir. Eğer sosyal hizmet uzmanı hastanede kalmak istemeyen yaşlı bir müracaatçının isteğine yönelik bir plan yapacaksa, öncelikle müracaatçının evde kalabilmesi için gereken uygun bakım koşullarını sağlamak

amacıyla ailesi, komşuları ve meslek elemanları ile görüş birliği oluşturarak bir plan hazırlamalıdır.

- Özel vakalar hakkındaki etik kararlar, müracaatçıların sorumluluklarının kapsamının ve özel ilişkileri içine alan koşulların dikkate alınmasını gerektirir.
- Etik kararlar daha önce verilmiş ve daha sonraki kararlarla tutarlılık göstermelidir.
- Sosyal hizmet uzmanlarının verdikleri etik kararların doğrulanabilirliği önemlidir. Yani müracaatçının kendi kaderini belirleme hakkı ilkesi doğrultusunda müracaatçıyla birlikte karar almalıdırlar.

Karar alırken çeşitli aşamalardan geçirilerek alternatifler arasından seçim yapılsa ve çeşitli stratejiler uygulansa bile alınan kararların sonucunda sosyal hizmet uzmanı tarafından sorulması gereken çeşitli sorular vardır. Bu sorular şu şekildedir:

(i) Karar doğru mu?
(ii) Adil mi?
(iii) Zarar görecek olan var mı?
(iv) Karar bir zarara neden olduysa, bu zarara uğrayan sosyal hizmet uzmanının kendisi olsaydı ne yapardı?
(v) Aynı kararı yakınlarınız için de verir miydiniz?
(vi) Karar verirken etik ikilemle karşılaşma durumunuz nedir? (Hablemitoğlu ve Özmete, 2012).

Tüm sorular, Kant'ın etik görüşünde, eylemde bulunacak kişinin kendisine sorması beklenen sorulardan oluşmaktadır.

Sosyal hizmette etik karar verme modelleri sosyal hizmetin temel değerlerine paralel olarak geliştirilmiştir. Literatür incelendiğinde etik karar verme sürecini kolaylaştırmak amacıyla geliştirilen pek çok model bulunduğu görülmektedir. Bunlar arasında öne çıkanlardan en önemlisi Reamer'in etik karar alma modelidir.

Reamer'in Etik Karar Alma Modeli

Reamer'in doğru karar verme yollarına ilişkin olarak önerdiği uygulanabilir beş kural bulunmaktadır:

Kural 1:Beslenme, sağlık, barınma gibi temel ihtiyaçların karşılanması, rekreasyon, eğitim, zenginlik gibi ihtiyaçların karşılanmasından daha önceliklidir. Bu kurala göre yaşlı ve özürlü olan ve kendi bakımını sağlamakta zorlanan bir müracaatçının kurum bakımına yerleştirilmesi, yaşlı ancak aile desteği alan ve kurum bakımını sosyalleşmek amacıyla isteyen diğer müracaatçıdan daha öncelikli olarak gerçekleştirilir. Burada önemli olan temel ihtiyaçların önceliğidir.

Kural 2:Bireyin kendi kaderini belirleme hakkı, diğer bireyin onun kaderini belirleme hakkından daha fazla öneme sahip olabilir. Birey kendi kaderini belirleme hakkına sahiptir ve arzuladığı şeyi yapabilir ancak onun bu hakkı hem kendisinin hem de bir başkasının iyilik halini tehdit etmemelidir.

Kural 3:Bireylerin kendi kaderini belirleme hakkına saygı duymak önemlidir.

Kural 4:Yasalara, kurallara ve düzenlemelere uyma sorumluluğu, müracaatçının haklarının daha üzerinde olabilir. Eğer bir sosyal hizmet uzmanı müracaatçılarla kürtajı tartışmasının yasak olduğu bir kurumda çalışıyorsa, bu durumu kabullenmek durumundadır. Ancak yine de sosyal hizmet uzmanı, müracaatçının iyilik halinin yasalardan, kurallardan ve düzenlemelerden üstün olduğunu bilir.

Kural 5:Barınma, eğitim, sosyal yardım gibi kamu mallarının geliştirilmesine yardım etme ve açlık gibi temel zararları önleme sorumluluğu bireylerin mal varlığı üzerindeki kontrole sahip olma hakkından daha üstündür. Özürlülerin, sağlık bakımına ihtiyaç duyanların, evsizlerin, yoksulların, korunma ihtiyacı olan çocukların ve yardıma ihtiyacı olan bireylerin, ihtiyaç duydukları hizmetlerin sağlanması sosyal hizmet uzmanı için öncelikli görevdir(Aktaran, Hablemitoğlu ve Özmete, 2012).

Uygulama alanında karşılaşılan sorunlara yönelik çözümler üretme aşamasında sosyal hizmet uzmanlarının ne yapılacağına karar vermelerini etkileyen pek çok faktör bulunmaktadır. Bunlar arasında kültürel yetkinlik, ahlaki tavır, etik sorumluluklar vb. sayılabilir. Buradan hareketle, kendi içinde de tartışmalı olan mesleki etik hakkında bilgi verilecektir.

Mesleki uygulamanın temeli, etik farkındalıktır. Meslek etiği düşüncesi, bir mesleğin uygulanması sırasında, davranış ilkelerini belirleme ve insanlar arası ilişkileri etik temelde yürütme amacına dayanmaktadır. Bu amaçla meslek hayatındaki davranışları yönlendiren, davranışlara rehberlik eden etik kural ve standartların toplamına "meslek etiği" denmektedir. Meslek etiği, belirli bir mesleği icra ederken bireyin ne yapması gerektiğini ya da ne yapmaması gerektiğini açıklar. Meslek etiğinin en önemli yanlarından biri, dünyanın neresinde olursa olsun (belirli çevreye bağlı kalmaksızın), aynı meslekte çalışan bireylerin bu davranış kurallarına uygun davranmalarının gerekli olmasıdır (Kuçuradi, 1988, s. 21).

Meslek etiği, toplumsal değerlerle ilgisinde değerlendirilmektedir. Meslek değerleri toplum değerlerinin içinde yer almakta ve bu yönde normlar geliştirmektedir. Belirli bir meslek grubunun, meslek üyelerine normlar koyan ve bu normlara uyma konusunda zorlayan, kişisel eğilimleri sınırlayan, yetersiz üyeleri dışlayan, rekabeti düzenleyen ve hizmet amaçlarını korumayı sağlayan bir yapıdır.

> "Meslek etiği, bir mesleğin ahlakça sorumlulukları veya özel zorunluluklarının kodlanmasıdır. Pope ve Vasquez, uygulayıcılar için meslek etiğinin üç temel görevi içerdiğini savunur. Bunlardan ilki, bir kişinin mesleki eylemlerinden, yaşamı etkilenen bireylerin gerçekliğinin ve öneminin anlaşılması; ikincisi, mesleki ilişkilerin ve mesleki müdahalelerin doğasının anlaşılması; son olarak ise uygulayıcının davranışlarının hesap verilebilirliğinin doğrulanmasıdır" (Özateş, 2010, s. 91).

Etik kod, çalışanların hangi davranışlarının kabul edilebilir bulunduğuna ilişkin olarak yol gösteren, meslek ya da kurum tarafından beklenen resmi ifadelerdir.

Meslek etiği ilkeleri ya da kodları aşağıdaki yararları sağlamaktadır (Ferrel ve Fraedrich, 1994, s. 170):

1. Meslektaş baskısı sağlayarak, bireyleri etik davranış göstermeye motive eder,
2. Bireylerin kişilikleri yerine doğru ya da yanlış eylemler konusunda daha tutarlı ve kararlı bir rehberlik sağlar,
3. Belirsiz durumlarda nasıl davranılacağı konusunda rehberlik eder,
4. Yönetici ya da patronların otokratik gücünü kontrol eder,
5. Kurumların toplumsal sorumluluklarını tanımlar,
6. Kurumun ya da mesleğin çıkarlarına hizmet eder.

Felsefenin bir alt alanı olarak etik ile mesleki etik arasındaki farkı belirtmekte fayda vardır. Etiğin normlardan ibaret sayılması ile ortaya çıkan bir karışıklık; meslek etiği ile bilgi ve varlık alanı olarak etiğin aynı olduğu düşüncesini ortaya çıkarmıştır. Meslek etikleri, o mesleği icra edenlerin karşılaşabilecekleri etik problemlerin çözümü için, özel nitelikte normlardan oluşmaktadır. Bu normları, o mesleği icra eden herkesin –kendi dünya görüşünden, kültüründen, ideolojisinden, dininden bağımsız olarak– her yerde uygulaması beklenmektedir.

Mesleklerin kendi etiklerini oluşturma çabası, o meslekte doğru olanı yapabilme amaç ve kaygısıyla ilgilidir. Bu yönde etiğin felsefi temelinden kopartılıp kurallar dizisine indirgenmesinin, söz konusu meslekte sadece biçimsel değerin görülmesi ve gösterilmesi amacına hizmet ettiğini söyleyebiliriz.

Oysa insanın taşıdığı değer, kurallar ile görülemez; bilgi ve beceri ile anlayarak görülebilir. Kurallar, yapa yapa ezberlenir ve zamanla uyma alışkanlığına dönüştürülür. Böylece her duruma uygulanabilen kurallar ile daha önce tecrübesi edinilenlere benzer etkilerin meydana gelmesi beklenir.

İskoç filozof Hume'a (2014, s.52) göre insanlar, durumlara ilişkin olarak benzer görünen nedenlerden benzer etkilerin ortaya çıkacağını beklemektedir. Burada geçmiş tecrübeye güvenerek tecrübeyi, gelecek yargıların ölçüsü yapma söz

konusudur. Ona göre görünüşte benzer nedenlerden benzer etkiler beklemeye götüren şey ne akıl yürütme, ne de zihnin anlama yetisidir. Bunu sağlayan alışkanlık/huy'dur. Meslek etiklerinin kuralcı düzeni de zamanla uygulayıcıda, sorgulamadan uzak, alışkanlık etkisiyle uygulanabilecek yapıdadır. Oysa etik, alışkanlığa dönüştürülerek uygulanabilecek bir içeriğe sahip değildir.

Kuçuradi'ye (2005) göre etik, normlar getiren bir alan değil; insanlar arası ilişki türlerinde değer sorunlarını aydınlatan, eylemde ortaya çıkan problemleri araştıran ve bilgi üreten normlar hakkında da bilgi ortaya koyan- bir alandır (s. 3). Dolayısıyla meslek etikleri norm sistemlerinin alanı iken, etik bir bilgi alanıdır.

Meslek etiği ile bilgi üreten etiğin en önemli farkının; mesleki müdahale sürecinde yapılan değerlendirmeler, alınan kararlar ve gerçekleştirilen eylemler aşamasında ortaya çıktığını söyleyebiliriz. Tutum ve davranışlarını, mesleki ilkelere göre ayarlama ve bunun dışına çıkmama alışkanlığı, özellikle etik zorluklarda söz konusu sorunu, bilgisel analiz etmeyi, çözme iradesi ortaya koymayı ve karar alma gücünü zayıflatmaktadır (Kuçuradi, 2004, s. 71). Örneğin etik çıkmazların çözümünde, meslek kişisinin çatışan iki değer arasında uygun seçim yapması, korunması gereken ya da harcanmış bir değeri görebilmesi ve ona göre bir eylem planı ortaya koyabilmesi beklenirken; bir danışmana ya da tavsiyeye ihtiyaç duyması ve tek başına karar alamaması, onun etik olgunluktan uzak olduğunu göstermektedir. Oysa belirli bir durumda kişinin ne yapması gerektiğine karar vermesi için, bir ilkeye bağımlılığa değil; ilgili bilimsel disiplinin bilgisine ve insan halleriyle ilgili yaşantı deneyimine sahip olması gereklidir.

Bir meslek uygulayıcısını etik kişi kılan, öncelikle onun insan haklarının korunmasını bir değer olarak yaşamına geçirmiş olmasına bağlıdır. İkinci olarak ise, mesleğin bilimsel nesnelliğinin sürdürülebilirliği için etik kodlarının (değer etiği temelli) bilgisine sahip olması gereklidir. Ancak uygulayıcıdan beklenen davranışların, yalnızca etik kodlarla sınırlı tutulması ve aynı zamanda mesleki davranış ilkelerinin yalnızca meslek alanlarıyla sınırlı tutulması, mesleki müdahalede birtakım etik sorunlara yol açabilmektedir.

> Örneğin, "iş ilişkilerinde ve iş yaşamında fevkalade davranışlar sergileyen bir üyenin evde karısı ve çocuklarına iyi davranmaması, benzer durumda çevresinde sorunlar yaratması, meslek etiği dışında tutulması gereken bir olay olmamalıdır." (Kuçuradi, 2004, s.67).

Bu nedenle bir insanın etik bütünlüğe sahip olması gerekmektedir. Karısı ve çocuğuna uyguladığı eylemi şiddet olarak göremeyen bir uygulamacının, karşısına benzer sorunu yaşayan bir kişi geldiğinde, onun hakkını savunabilmesi güç görünmektedir.

Hak savunuculuğunu, yalnızca mesleki ilkelere bağlılığından ötürü yapmaya girişmesi durumunda ise,Kant'ın ödev etiği sorununa kapı açılmış olmaktadır; çünkü Kant'ın "ödeve uygun" davranmak ile "ödevden dolayı" eylemde bulunmak arasında yaptığı ayırım da, bir norma uygun davranmak ile etik bakımdan değerli ya da doğru eylemde bulunmak arasındaki farka işaret etmektedir. Kişiler normlara göre davranmaya zorlanabilir, ama değer koruyucu şekilde eylemde bulunmayı istemeye zorlanamazlar. Ne var ki kişiler, değer koruyarak eylemde bulunma istemesini oluşturacak şekilde eğitilebilirler (Kuçuradi, 2005, s. 4).

> "İnsanları normlara göre davranmaya zorlayabilirsiniz- hukuk bunun peşinde ve bir noktaya kadar işe yarıyor- ama değerleri koruyarak veya içinde bulunduğu durumlarda değerlere en az zarar vererek eylemde bulunmaya zorlayamazsınız. Her kişi bu konuda tek başınadır. Yapılabilecek olan, belirli bir eğitimle bazı değer bilgilerinin temeli üzerinde kişilerin kendi kendileriyle hesaplaşmasına yardımcı olmaktır." (Kuçuradi, 2004, s. 74)

Meslek normlarının duygusal yönden bağlayıcılığının olduğu söylenebilir. Her meslek grubu veya her kesim, tutum, davranış, karar süreçleri ve eylemlerinde, aidiyet duygusuyla bağlı olduğu kendi topluluğunun, değer yargıları ve/veya değer olarak kabul ettikleri ancak değer olmayan ilkelerle hareket etmeye yönelecektir. Bu durum sonucunda ise değerler ve etik kavramlar sürekli olarak bölünüp parçalara ayrılmaktadır (Kuçuradi, 2004, s.71). Dolayısıyla kişinin, eylem, durum ve olaya yönelik bütünlüklü etik bir bakış olanağı zayıflamaktadır. Oysa kişi-kişi ilişkisinde ya da kişinin bir insan durumuyla ilişkisinde yaşanan etik sorunların, meslekten

mesleğe tümüyle değişmesi söz konusu olamaz (Tepe, 2000, s. 1–2);çünkü her meslekte karşılaşılan insan sorunları, tekliklerinde farklı olsalar da tür olarak aynı sorunlardır.

Etik sorunların özünde kişilerin yapıp etmeleriyle, insanın değerine zarar vermekle, insanın yalnızca bir araç olarak kullanılmasının yol açtığı sorunlar olduğu görülürse, bu çeşit uğraş alanlarında karşılaşılan etik sorunların özde aynı sorunlar oldukları da görülür (İyi ve Tepe, 2011, s.99).Etik bakış, bir şeye ilişkin bütünlüklü görüleme-anlama ve değerinin bilgisinin ortaya konulmasını gerektirir.

Etiğe yukarıdaki şekilde parçalı, kategorik bir yaklaşım, kapitalizmin yarattığı yapay değerlerin insanın varlık imkânları olan değerlerin yerini, değer yargılarının ise değerin yerini almasına yol açmakta ve faydacı etik kodlarının toplumda içselleştirilip benimsetilmesine neden olmaktadır. Öyleyse insan üzerine çalışan tüm disiplinlerin ortak amacı, insanın değerini korumaksa eğer, bunu etiğin içeriğini bölerek kendine uygun olanı alıp söz konusu mesleğe uyarlama biçiminde değil, bütün olarak görüp o mesleği bunun üzerine inşa etme biçiminde buluşmaları gerektiğini söyleyebiliriz.

Son olarak, meslek etiği, otoriteye ve yasaya saygıyı gerektirmektedir, sistemin sınırlarının dışına çıkmayı, sisteme karşı eylemi norma dönüştürmeyi önermemektedir; buna karşın etik, tarihi süreçte insan düşünce ve pratiğiyle doğruladığı değerleri, insanlığın gelişmesi yönünde kısıtlamadan uygulamaya koymayı önermektedir. (Kuçuradi, 2004, s.71). Bu ayrım, gerektiğinde insanın değeri adına ilkeden vazgeçilmesi gerektiğine işaret etmektedir. Nitekim "NürnbergDuruşmaları"ndan bir alıntıyla söyleyecek olursak; "mantıklı olmak her zaman haklı olmak anlamına gelmemektedir". "İnsan" için değerli eylemde bulunma gerektiğinde rasyonaliteyi aşabilmektedir.

1.3.4. Değerlendirmeyi Etkileyen Unsurlar

Sosyal hizmet alanının geniş olması ve bu sebeple kültürel ve ekonomik açıdan birbirinden oldukça farklı grupları içermesi, sosyal hizmet müracaatçı kitlesini de çeşitlendirmektedir. Çocuk refahı alanında çalışan sosyal hizmet uzmanları söz

konusu çeşitliliği etnisite, eğitim düzeyi, yetenek ve beceriler, çevre koşulları, değerler, tutum ve davranışlar ile duygusal durumlarda gözlemlenmektedir. Uygulama sırasında etraflıca değerlendirme yapması gereken sosyal hizmet uzmanları, çocukların gelişimini psiko-sosyal yönde etkileyecek çalışmalarda ve karar süreçlerinde büyük rol almaktadırlar. Fakat Türkiye'de teorik ve pratik formülasyonlara bakıldığında, yukarıda ifade edilen değişkenlerin sosyal hizmet uygulamalarına ve bu uygulamaların insan hakları bağlamında neye karşılık geldiğine ilişkin bir çalışmanın bulunmadığı görülmektedir.

Sosyal bir varlık olan insan, hem etkiler hem de etkilenmeye açıktır. Topluma her zaman yön veremese de çoğu zaman toplumu yansıtan bir yapıya sahiptir. Bireyin içinde olduğu toplumdan etkilendiği, zamanla bu kişinin diğer insanları da etkilediği, bu şekilde bir eylemin ya da bir durumun etki alanının büyüklüğü bu şekilde anlaşılabilir. Burada Karl Marx (2013, s. 23)'in bireyin toplumsal yönüne yaptığı vurgunun önemi karşımıza çıkmaktadır: "İnsanın varlığını belirleyen bilinci değildir; tam tersine, bilincini belirleyen toplumsal varlığıdır".

Thompson'a (2014, s. 72) göre, sosyal hizmet disiplininin zorunluluklarından ve güçlüklerinden birisi de onun "*iki ateş arasında*" olmasıdır. Sosyal hizmet disiplini, sadece birey ve toplum arasında değil aynı zamanda çatışan birçok güç arasında olması açısından da "*iki ateş arasında*"dır. İki ateş arasında olmaktan kaynaklanan çatışmanın nedenleri taraflar arasında yeterince anlaşılmıyor olabilir. Bu nedenle bir istismar şüphesi bile değerlendirilirken, hem çocuğun güvenliği hem de ailenin parçalanması ihtimalini göz önünde bulundurmak gerekir. Yapılacak olan sosyal çalışma titizlikle yürütülmeli, eksik bir değerlendirmenin yanlış bir karara götüreceğinin farkında olmalıdır. Bu nedenle her bir durumun yeniden değerlendirilmeli, genel geçer çözümlerden kaçınılmalıdır.

Sosyal hizmet uygulamalarına bakıldığında, genelde sorunun çözümüne katkı sağlamak adına hareket edildiği görülmektedir. Fakat uygulama sonunda, vakanın tam olarak ne kadarının çözüme ulaştığı, kişilerin bu durumlardan ne kadar ve nasıl etkilendiği tam olarak bilinememektedir. Bu nedenle, örneğin çocuk çalışmalarında değerlendirme yapılırken çocuğun üstün yararını gözetmek, ailelerin parçalanmasını önlemek, ayrımcılığa ve baskıya ortam sağlamamak, vakanın sonrasında

oluşabilecek bir hak ihlalini öngörerek hareket etmek gerekir. Çocuğun korunma ihtiyacı içinde olup olmadığı değerlendirilirken, sosyal hizmet uzmanının çocuğun istismar edilmiş olabileceği, ihmal göstergeleri, ihmal ve istismarın biyolojik görüntüsünden psiko-sosyal etkilerine kadar geniş bir bilgiye sahip olması beklenir. Şu anda yaygın olan sosyal hizmet eğitiminde her ne kadar buna yer verilmiş olsa da, bu alanda uzmanlaşmanın yanı sıra yapılan bir ya da birkaç görüşmede bu durumlar yeterince tespit edilemeyeceğinden, eksik bir değerlendirme olacaktır. Dolayısıyla burada bir sistem sorunu olarak karşımıza çıkan, yeni mezun olan birisinin bu bilgi ve tecrübeye sahip olmaması, çocuğu koruyamadığı gibi, var olan sorunun devam etmesine ortam sağlaması anlamına gelmektedir. İnsan haklarını koruyan kamu görevlisi olarak, mevzuat üzerinde belirtilen incelemeyi yapmış olmasına rağmen mesleki anlamda donanımsız olmasından dolayı gerekli veriyi toplayamamış ve çocuğun aleyhine devam eden bir duruma müsaade etmiştir.

Bu aslında hemen hemen birçok uygulama alanında uygulayıcıların karşılaştığı bir sorundur. Eğitimini henüz bitirmiş olmasının yanında, uzun süre çok kritik vakalarla çalışmak zorunda kalan uzmanların da sağlıklı bir değerlendirme yapamayacakları, mesleki tükenmişliğin bir yansıması olarak açıklanabilir bir durumdur. Burada hizmet verenin de hizmet alanın da birçok alanda sorunlarla karşı karşıya gelmesi anlamına gelmektedir. Süpervizör olmaksızın, mevzuat odaklı çalışmaların var olan soruna çözüm getirmediği çoğu zaman görülmüştür.

Thompson'a (2014,s. 76-77)'a göre sosyal hizmet, kuralları ve prosedürleri izlemekten çok daha fazlasıdır. Her ne kadar yasa ve politika varsa da, uygulayıcı belirleyicidir ve bu süreçte bir özerkliği vardır. O nedenle yasa ve politikaları uygulayıcıdan bağımsız düşünemeyiz. Değerlendirme esnasında, hem mesleki hem yasal boşluklardan dolayı hata yapılabileceği gerçeği her zaman için vardır. Bu nedenle burada bilginin kaynağına nasıl ulaşılacağı yönünde sağlam bir kaynak oluşturulması gerekmektedir.

Planlı değişim sürecinin her aşamasında değerlendirme yapıldığı gibi her bir aşamanın kendisi de aslında bir dizi değerlendirme gerektirir. Tüm bu değerlendirmelerde, sosyal hizmet uzmanının değerlendirme yaparken mesleki bilgi, değer ve etik bilgisi, insan haklarının bilgisi ve aynı zamanda doğru değerlendirme

yapmanın bilgisine de sahip olması gereklidir. Doğru değerlendirme bilgisinden kastedilen, her şeyden önce sosyal hizmet uzmanın deneyimleri, değer yargıları ve ilgilerini ya da kendi hayat görüşü ya da inançlarını katmadan bu değerlendirmeleri yapabilmesidir.

Değerlendirmeyi yapanın da insan olduğunu göz önünde bulundurursak, yapılan değerlendirmenin amacına uygun olabilmesi, konumuz olduğu üzere insan haklarına dayalı bir değerlendirme olabilmesi için, mesleki bilgi, beceri ve meslek etik ilkeleri ışığında yapılması gerekmektedir. Bu noktada sosyal hizmet uzmanının doğru değerlendirme yapmayı bilmesinin gerekliliği öne çıkmaktadır. Aşağıda bir ilgi kurma etkinliği olan "değerlendirme"nin sosyal hizmet uygulamalarındaki değerlendirmeye olan katkısı ele alınmaktadır.

1.3.5. Etik Değerlendirme

Değerlendirme, bir var olma şartı olup değerlendirilenin kendi alanı içinde özel durumunu görmek ve göstermektir. Yaşarken doğru ve değerli eylemde bulunabilme bir bilgi problemidir. Burada değerlendirme için gerekli olan bilgi türü ve değerlendirme koşullarına bakılacaktır.

Değerlendirme bir bilgi problemi ve insan problemidir; çünkü yaptığı her değerlendirmede kişi, bir bütün olarak vardır. Değerlendirme tarzları; doğru-yanlış değerlendirme, değer atfetme ve değer biçme olarak karşımıza çıkar.

Daha önce de değinildiği gibi, Kuçuradi (2004, s.26)'ye göre "değer atfetme" de değerlendirilmesi söz konusu olan şeye kendi dışında olan bir nedenden dolayı değer atfedilir. Değerlendirmeyi yapanla özel ilişkilerinden dolayı kendisinde olmayan bir değer yüklenir.

"Değer biçme"nin ise, bir çeşit ezbere değerlendirme olduğundan söz eden Kuçuradi (2003, s.28) değerlendirilmesi söz konusu olan şeyin kendisinin hesaba katılmadan yapıldığını; nitelendirilenin, şeyin kendisi değil, kausal görünüşü veya bu kausal görünüşüne göre ona verilen ad olduğunu belirtir.

Doğru değerlendirme; belirli hazır ölçülere göre değer biçme ya da değer atfetme olmadığı gibi, bir şeyin değeri, ona biçilen veya atfedilen değerle de ilgili değildir. Doğru değerlendirmeler, "obje"lerinin değerinin bilgisini sağlayan değerlendirmelerdir. Kuçuradi (2011, s.24) bir şeyi doğru değerlendirmek için öncelikle şu adımları önermektedir:

-Kişiye ya da duruma ilişkin koşulların bilgisine sahip olma
-Bütünüyle görme
-Anlama
-Onun (durum, olay, kişi, eylem) yapı özelliği olan değeri ortaya koymak yani kendi alanındaki yerini bulmadır.

Kuçuradi (2011, s.16-18)'ye göre bir bilme etkinliği olarak değerlendirmenin üç aşaması vardır: i) değerlendirileni anlama, ii) belirli koşullarda özelliğini görebilme ve iii) insan değeriyle ilişkisini görebilme. Kişi ile kişi ilişkisinde bir eylemin doğru değerlendirilebilmesi için bu üç aşamadan geçmesi gerekir.

Kuçuradi'nin değerlendirmede birinci adımını oluşturan "anlama" sosyal hizmet literatüründe ağırlıklı olarak "empati" olarak ifade edilmektedir. Fakat empati anlamaya giden aşamalardan sadece bir tanesi olabilir. Bu yönde J. W. Clemons'in (2014) müdahale süreci modelini çizdiği tabloda değerlendirmenin altına yerleştirdiği ve problem çözmeyle ilgili ilk aşama empatidir (s. 3). Amacı, değerlendirmenin bileşkelerini göstermektir.

Değerlendirmede kişiyi/müracaatçıyı tanıma, onun yapıp ettikleriyle bir bütün olarak görülmesi demektir. Müracaatçı örneğin bir aile ise, yapısı, işlevleri, iletişim biçimleri, yaşam şekilleri ve dış yaşamla uyum biçimleri yaşantılarında düğümlenen sorunlar vb. unsurların görülmesi gereklidir. Sorular çok görünmesine rağmen, bu uğraş sadece 'onu anlama ve tanıma' uğraşıdır. Bu nedenle değerlendirme etkinliği Kuçuradi'nin belirttiği gibi sabırla bir çözümleme becerisini gerektirmektedir. Sosyal hizmetin değer bilgisi ve beceri gerektiren bir disiplin olması, belki de en iyi bu uğraşıda temellenmektedir.

Çocuk refahı alanında değerlendirme yapılırken (aslında tüm sosyal hizmet uygulamalarında da) sosyal hizmet literatüründe değerlendirme etkinliği; kişinin özellikleri, aile yapısı, işlevi, güçleri, roller, çevre vb. üzerine odaklanmaktadır. Bu odakların her birinin önemli olduğunu kabul etmekle birlikte, çocuk refahıyla ilgili bir durum değerlendirilirken önce o durumun adını koymak, durumu tarihselliğiyle ele almak ve bu durumun çocuğun değerine nasıl etkide bulunduğuna bakmak gerekir.

Kuçuradi'nin ilk adımı olan durum saptamasını çocuğu anlamamızı sağlayacak bilgiler üzerinden düşündüğümüzde, öncelikli adımı çocuğun yaşadığı durumun (tekliğinde) kavranmasının; söz konusu durumun insan durumuyla ilgisinin kurulmasının oluşturduğunu söyleyebiliriz. Kavrama ve ilgi kurma etkinliği ile çocuğun yaşamı hakkında mevcut koşullar dâhilinde 'olanı' ve 'olması gerekeni' ortaya koyabiliriz. Bu gerçekleştirilebildiği ölçüde ancak çocuğun yararı adına doğru müdahale planı oluşturulabilir. Olumlu ya da olumsuz deneyimlerin, başkaları tarafından da deneyimlenmiş olması, bu deneyimlerin insana has öz nitelik sorunu olduğu anlamına gelmemektedir. Bu nedenle yaşanılan durumlar ne olursa olsun, tarihselliğinde tekildirler. Bu kurulacak olan insansal durumla ilgisini de özel kılacaktır.

Durumun kavranmasının ardından, zamansal çizgisinin belirlenmesi, durumun kendine özgülüğünün görülebilmesi açısından önemlidir; ancak zamansal belirleme ile benzer durumlardan farkı ve etkisi ortaya konulabilir; çünkü deneyimler arası karşılaştırma ve kıyaslama yapma olanağı elde edilmiş olur. Böylece deneyimin yaratacağı sonucun, kişide, neye yol açtığı (olgunun özel koşullarının kişide hangi belirli etkiyi doğurduğu) ya da kişiye ne kazandırdığı somut olarak görülebilir (örneğin farklı zaman ve koşullarda her bir çocuğun yaşadığı şiddet ya da hırsızlık deneyimin benzer deneyimlerle karşılaştırılması ve çocuk üzerindeki sonucunun tekliğinde ortaya konulması gibi)**.**

Uygulamada sosyal hizmet uzmanının, 'insan' olarak kendisini ve yaşamını soyutlaması mümkün değildir. Vakayı anlayabilmesi için sürecin bütününe dâhil olması gereklidir.

İKİNCİ BÖLÜM
ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Çalışmanın bu bölümünde, araştırmanın yöntemine, çalışma grubuna, veri toplama araçlarına ve sürecine, verilerin analizine ilişkin bilgilere yer verilmektedir.

2.1. Araştırmanın Yöntemi

Sosyal bilimlerde araştırma tasarımları nitel, nicel veya karma olabilmektedir. Ancak pozitivist paradigmaların sorgulanırlığı sosyal bilim araştırmacısını insani ve sosyal fenomenlere odaklanmaya yani daha çok nitel tasarıma yönlendirmektedir. Bu çalışma sosyal hizmet uygulamalarında insan hakları açısından çocuk refahı alanında ne tür ve nasıl değerlendirme yapıldığına odaklanmaktadır. Dolayısıyla ve aşağıda daha detaylı açıklandığı üzere nitel araştırma tasarımı, söz konusu odaklanmaya hizmet edebilecek en uygun yöntem olarak görülmüştür.

Nitel araştırma, insanların kendi toplumsal dünyalarını nasıl kurmakta, oluşturmakta olduğunu anlamaya ve içinde yaşadıkları toplumsal dünyayı nasıl algıladıklarını yorumlamaya çalışmaktadır (Kafadar, 2014, s. 14). Bir başka deyişle, nitel araştırma, belirli bir konuyu detaylıca anlama ve tanımlama amacıyla gerçekleştirilmektedir. Durumları, araştırılan kişilerin gözüyle görme ve tanımlama şeklinde olması, durumsallaştırma ve sonuçlardan ziyade süreç üzerine odaklaşması, esnek ve yapılandırılmamış olması, veri analizinin tümevarım şeklinde olması gibi özellikleri nedeniyle de bu yöntem çoğunlukla bir alan hakkında daha önce hiçbir bilgi yoksa ya da araştırılmak istenen olgunun "ne kadar" olduğundan çok "nasıl" ve "neden" olduğu öne çıkıyorsa tercih edilmektedir. Yıldırım ve Şimşek (2008, s. 221)'in belirttiği gibi nitel araştırma, gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi veri toplama tekniklerinin kullanıldığı, algıların ve olayların doğal ortamda, gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konmasına yönelik bir nitel sürecin izlendiği araştırmadır.

Nitel araştırma yöntemleri karmaşık, değişken, tartışmalı birçok yöntem ve araştırma uygulamalarının olduğu- bir alandır (Punch, 2011, s. 132). Araştırma

kapsamında görüşülmesi ve çocuk refahı alanındaki uygulamalara yönelik bilgi ve görüşlerin alınması planlanan sosyal hizmet uzmanlarının mesleki alanları da tam olarak karmaşıklığın, değişkenliğin ve tartışmanın takip edilebileceği bir araştırma yöntemi gerektirmektedir. Bu yöntemle araştırmacı bütünsel bir bakışla araştırmanın amacına uygun bir yol izlemektedir.

Nitel araştırmaya ilişkin olarak belirtilen tüm bu özellikler de göz önünde bulundurulduğunda, insan hakları perspektifinden çocuk refahı alanında değerlendirme sorununa ilişkin Türkiye'de yapılmış bir nitel araştırma olmaması sebebiyle böyle bir çalışmanın yapılmasına ihtiyaç duyulmuştur. Konuya ilişkin olarak çocuk refahı alanında çalışan sosyal hizmet uzmanlarının bilgi ve görüşleri, sosyal hizmetin bilgi-beceri-değer boyutları ve aynı zamanda insan hakları, insan onuru ve değeri kavramları bağlamında niteliksel olarak ortaya konmaya çalışılmıştır. Mengüşoğlu'nun insan anlayışı ve Kuçuradi'nin insan haklarının ne olabileceği hakkındaki açıklamaları bu çalışmaya ışık tutmuş, katılımcılardan elde edilen veriler yine bu doğrultuda sunulmaya çalışılmıştır.

2.2. Veri Toplama Araçları ve Süreci

Bu araştırmada verilerin toplanmasında, hem konuya ilişkin literatür bilgisinden, hem araştırmacı tarafından hazırlanmış olan yarı yapılandırılmış derinlemesine görüşme formundan yararlanılmıştır. Veriler öncelikle araştırmacı tarafından oluşturulmuş ve araştırmanın amacına uygun olarak hazırlanmış yarı yapılandırılmış görüşme formuyla ve sosyal hizmet uzmanları ile derinlemesine görüşmeler yapılarak, araştırmacı tarafından toplanmıştır. Öktem (2004, s.67), insanların kendi yaşamlarına ilişkin bilgi etmenin en iyi yolunun, onlara kendi terimlerini kullanarak kendilerini ifade etmelerine izin verecek şekilde soru sormak yoluyla gerçekleştirileceğini ve bunun da derinlemesine görüşmeler ile sağlanabileceğini belirtmektedir.

Punch (2011)'ın da belirttiği gibi, görüşme, temelde soru sorma ve yanıt alma ile ilgilidir, fakat özellikle nitel araştırma bağlamında, bundan çok daha fazla anlamı vardır. Yarı yapılandırılmış görüşme formu araştırmacı için cevaba yönlendiren

sorulardan ziyade görüşmeciyi sorgulamaya iten ve bu anlamda araştırmacıya kolaylık sağlayan bir rehber şeklinde hazırlanmıştır.

Yarı yapılandırılmış görüşme forumunun uygulanması sırasında öncelikle görüşmecilerin izni alınarak görüşmeler ses kayıt cihazı ile kayıt altına alınmıştır. Ses kayıt cihazının, görüşmecinin istediği anda kapatılabileceği belirtilmiştir. Buradaki amaç görüşmecinin samimi bir şekilde ifadelerini aktarmasıdır. Görüşmelerin, görüşmecinin istediği yer ve zamanda yapılmasına özen gösterilmiştir. Bu nedenle görüşmecilerin kendilerini rahat hissetmeleri, kendilerini daha rahat ifade etmelerine yardımcı olmuştur. Bilgilendirilmiş onam formu kullanılarak araştırmanın amacı, gizlilik ilkesine özen gösterileceği, ses kayıt cihazının kullanılacağı ve verilerin araştırmanın amacı dışında kullanılmayacağı bilgilerinin yer aldığı form görüşmeciye sunulmuştur.

Tez görüşmelerinin yapıldığı yarı yapılandırılmış görüşme formu ile sosyal hizmet uzmanlarından demografik bilgiler, mesleki bilgiler ve araştırma konusuna dair yorumlar alınmıştır. Literatür taramasıyla elde edilen bilgilerin yanı sıra, uygulamalarda var olan farklılıklar ve çeşitliliklerden de faydalanılarak soru formları oluşturulmuştur. Yaklaşık 30 soru içeren formla, sosyal hizmette değerlendirme sürecini doğrudan etkilediği düşünülen, mesleki, bilimsel ve sosyal deneyimlere ve ardından insan hakları ve etik bilgisine bakılarak toplanan bu bilgiler veri haline getirilmiştir. Görüşmeler, görüşmecinin onayı alındığı için başından itibaren ses kaydıyla devam etmiştir.

Görüşmeler başlamadan önce, çocuk refahı alanında değerlendirme yapan ve yapılan, değerlendirmelerin karar alma mekanizmalarını etkileyen kurum ve kuruluşlar belirlenmiştir. Yarı yapılandırılmış görüşme formu ile görüşme yapılan sosyal hizmet uzmanları tez kapsamına amaca yönelik örnekleme yolu ile seçilerek dâhil edilmişlerdir. İlk 3 görüşme tez danışmanının gözleminde, deneme mahiyetinde başlamıştır. Bu ön denemede, görüşmelerden iki tanesi başarılı olduğu için veri olarak kabul edilmiş, ilk görüşmeci ile yapılan görüşmeden yeterli veri alınmadığı için inceleme konusu olmamıştır. Görüşmeciler bazı soruların içeriğini anlamakta zorlandığı için ve görüşme sırasında herhangi bir yönlendirme olmamasına özen gösterildiği için, ilk görüşmelerden sonra birkaç sorunun sadeleştirilmesi yoluna

gidilmiştir. Diğer görüşmecilere ulaşma şekli ise, ilk görüşmelerden sonra, aynı bakanlık çatısı altında, benzer kuruluşlarda çalışan sosyal hizmet uzmanlarının tavsiye olunması şeklinde olunmuştur. Bazı randevular, son görüşülen uzman tarafından alınmış bazen de iletişim bilgileri verilerek görüşmeciye ulaşılmaya çalışılmıştır. Uzmanlarla yapılan görüşmelerin 6 tanesi çalıştıkları kurum dışında yapılmış, diğer görüşmeler ise çalıştıkları kurumlarda yapılmıştır. Randevu tarihlerine genelde sadık kalınmış, birkaç defa kurumdaki işlerden dolayı başka günlere ertelenmesi gerektiği, birkaç defa da belirtilen saatin dışında yapılmak zorunda kalınmıştır. Bazı uzmanların yalnızca kendilerine ait odasının bulunmasından dolayı, görüşmeler fazla bölünmemiş, bazı uzmanların ise görüşme odalarını başka meslek elemanlarıyla paylaştıkları için görüşme kurumun toplantı salonunda, başka bir odasında ya da bahçesinde yapılmıştır.

Verilerin toplanması yani görüşmelerin yapılması sırasında yaşananlardan bahsetmek araştırma tekniğine dair kümülatif bilgi oluşturması açısından önemlidir. Veri toplama aşamasındaki avantaj ve dezavantajlardan aşağıda bahsedilmektedir.

Araştırma konusu, görüşmecilerin, yaptıkları işin düşünsel boyutuna odaklanmalarını da gerektirmedir. Bu sebeple görüşmeler boyunca yaşanan bölünmelerin görüşmenin niteliğini etkilediği düşünülmektedir. Görüşülen tüm uzmanların, halen aktif olarak çalıştıkları bilindiğinden, görüşme için en uygun yeri ve saati belirleme konusu görüşmeciye bırakılmıştır. Görüşme sırasında görüşmeler bazen telefonlarla, bazen de odaya girenler tarafından kısa sürecek şekilde bölünmüş, görüşmeye kaldığı yerden devam edilmiştir. Kimi görüşmeciler, görüşmeden önce görüşme boyunca acil bir şey olmadığı sürece görüşmenin bölünmemesi yönünde çalışma arkadaşlarına not bırakmış, bu da görüşmenin bölünmemesinde önemli bir etken olmuştur. Bu durum aynı zamanda görüşmecilerin çalışmaya katkı vermeye yönelik yüksek motivasyonlarının da bir göstergesidir.

Sosyal hizmet uzmanlarının gönüllü katılım sağladıkları görüşmeler ortalama bir saat sürmüştür. Görüşme sırasında, ses kayıt cihazının da kullanılabilmesi nedeniyle, yalnızca kısa notlar tutularak görüşmelere devam edilmiştir ve böylelikle görüşmecilerle göz teması rahatlıkla kurulabilmiş, onların anlattıklarına değer

verildiği duygusu hissettirilebilmiştir. Bu da derinlemesine görüşmelerin verimliliğini artırmıştır.

Çocuk refahı alanında çalışan sosyal hizmet uzmanlarının bir ortak paydası halinde ve meslek örgütü olan, Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği'ne üye olmaları, iş nedeniyle gün içerisinde de iletişim halinde olmaları nedeniyle de görüşmelerin ayarlamasında zorluk yaşanmamıştır. Bu dayanışma, bilgi toplama sürecinde kolaylık sağlamıştır. Soruların uzun ve kapsamlı olmasına rağmen, görüşmelerin tek seferde yapılabilmesine özen göstermişlerdir. Böylelikle, görüşülen konuların bölünmemesi ve aynı zamanda tüm görüşmecilerden konuya ilişkin ilk hissettikleri duyguların ve ilk akıllarına gelen görüşlerin alınabilmesi sağlanabilmiştir. Bernard (1988; akt. Cohen ve Crabtree, 2006)'ın da belirttiği gibi, yarı yapılandırılmış görüşmeler, araştırmacının katılımcıyla tekrar karşılaşma fırsatı olmadığı durumlarda kullanılabilecek en iyi tekniklerdendir. Görüşmelerin hepsi İstanbul'da olduğu için, çalıştıkları kurumlara gidiş-gelişlerde trafik yoğunluğunun az olduğu saatlerde buluşmalara dikkat edilmiştir.

Görüşmecilerin hemen hepsi görüşmenin sonlarına doğru yorulmuş, ses kayıt cihazı kapatıldıktan sonra, insan hakları ve etik eğitimine yönelik bazı sorular alınmış, verilen bazı cevapların teyit edilmesi beklenmiştir. Teyit aşamasında eklemek istedikleri bir şey var mı diye sorulduğunda, görüşmenin ve soruların yoruculuğuna vurgu yapmışlar ve aslında bu konuda pek düşünmediklerini şu şekilde ifade etmişlerdir: Baran isimli görüşmeci "Yok, sorular yorucuydu" derken, Elif isimli görüşmeci mülakat hakkında "Zordu. Görüşme zordu" diye ifade etmiştir.

Bazı uzmanlar, araştırmanın son halini görmek istediklerini belirtmiş, görüşmedeki soruların kesin bir cevabının olup olamayacağı konusunda soru sormuşlardır. Bunun dışında, soruların bir kısmının uzmanların düşüncelerine yönelik olduğu, bir kısmının ise uygulamaya yön verdiği gibi düşünceler üzerinde durulmuştur.

2.3. Verilerin Analizi

Bu nitel tasarımın veri analizine dair kullandığı yaklaşım fenomenolojik yaklaşımdır. Şöyle ki, çalışma bir sosyal bilim araştırması olarak, sosyal hizmet meslek elemanlarının çocuk refahına dair bakış açılarını ortaya çıkarmaya çalışmakta, bir nitel tasarım olarak fenomenle ilgilenmektedir. Bir diğer deyişle, araştırma katılımcı öznelerin bilincinin önemine inanmakta ve hatta temel sorgulamasını bu bilinç periferisinde kurgulamaktadır. Görüşme yapılan sosyal hizmet uzmanlarının anlattıklarının ayrıntısını değil arka planını dikkate alarak ilerlemektedir. Creswell (1994)'in de belirttiği gibi fenomenolojik yaklaşım, birkaç kişini bir fenomen veya kavramla ilgili yaşanmış deneyimlerinin ortak anlamını tanımlamaktadır ve neyin nasıl deneyimlendiğini bütünleştiren, bireylerin deneyimlerinin özünün tartışıldığı betimleyici bir çalışmadır. Elde edilen bu veriler aynı zamanda insan hakları, insan onuru ve değeri gibi kavramlar açısından ele alınmış ve özellikle sosyal hizmetin bilgi-beceri-değer boyutları açısından katılımcıların bu ifadeleri ortaya konmaya çalışılmıştır.

Analiz sürecine detaylı bakmak gerekirse, bu bölüm anlatıların bulunduğu ses kayıtlarının ve bazı demografik verilerin raporlaştırılması yoluyla yürütülmüştür. Görüşmeler kapsamında elde edilen ses kayıtları, görüşmelerin tamamlanmasının ardından zaman kaybedilmeden deşifre edilmeye başlanmıştır. Yarı yapılandırılmış görüşme formuyla yapılan görüşmede alınan ses kayıtlarının yazıya dökülmesiyle çözümleme başlamıştır. Elde edilen deşifreler toplan 285 sayfa tutmuştur. Sonrasında deşifreler üzerinden kodlamalar yapılmıştır. Bunun için öncelikle deşifreler defalarca okunmuş, bir nevi bu deşifrelerden yeni bir metin ortaya çıkarılmıştır. Bu doğrultuda Neuman (2009)'n da ifade ettiği gibi verilerin kodlanması, dağ gibi ham verilerin küçük, işlenebilir kümelere indirgenmesi şeklinde zor bir iştir. Kodlama sırasında elde edilen verilerin sadeleştirilmesi ve uygun kategoriler halinde sunulması amaçlanmıştır. Kodlama, verilerin tartışma bölümünde kullanılabilir hale getirmiştir. Ses kaydındaki veriler yazıya döküldükten sonra, önemli bilgiler içerik analizi yapılarak aktarılmıştır.

Verilerin çözümlenmesinde N-Vivo programı kullanılmıştır. Bilgisayar destekli nitel veri analizi programı olan N-Vivo, araştırmacının kodları özel temalar

altında toplamasına, çok sayıda örnekleme erişimi karşılaştırmasına, yapılan işlemlerin gerektiğinde hızlıca tekrarlanmasına veya düzeltilmesine, elde edilen sonuçlara istenildiği zaman ulaşılmasına, kodlar ve araştırmacının notları arasında ilişki kurmasına ve elde edilen verilerin model, grafik veya rapor halinde özetlenmesine imkân veren bir programdır (Bacanak, 2013). N-Vivo programı aynı anda birden fazla veriyi bir arada gösterebilme, kelime ağaçları oluşturabilme, hangi kelimelerin hangi sıklıkla kullanıldığını gösterebilme özelliğine sahip olması yönüyle araştırmacının çalışmasında kolaylaştırıcı olmuştur. Özellikle görüşmelerden sonra bulgular kısmında açıklanacak olan temaların ve temalarla ilgili alt temaların kategorize edilmesinde rahatlık sağlamıştır.

Veri toplamada olduğu gibi, nitel araştırmanın analizi ve sunumu araştırmada kullanılan belirli nitel yönteme bağlıdır. Veri analizi ve sonuçların sunulmasına ilişkin üç genel araç, ayrıntılı betimleme, temalar ve ilişkiler ile yorumlardır (Heppner, vd., 2013, s. 322). Wolcott (1994), veri analizinde toplanan verilerin özgün formuna mümkün olduğu kadar sadık kalarak ve gerektiğinde araştırmaya katılan bireylerin söylediklerinden doğrudan alıntı yaparak betimsel bir yaklaşımla verileri okuyucuya sunmak (betimleme), birinci yaklaşımı (betimleme) da içeren bir biçimde bazı nedensel ve açıklayıcı sonuçlara ulaşmak amacıyla sistematik analiz yapmak ve araştırmacının birinci ile ikinci yaklaşımı temel alıp buna ek olarak veri analizi sürecine kendi yorumlarını da dahil etmesi (araştırmacının yorumu) şeklinde üç temel yol önermektedir. Gerek Wolcott'un sınıflaması, gerekse alan yazındaki diğer sınıflamalar, veri analizinde her araştırmacı için önemli olan üç temel kavramın betimleme, analiz ve yorumlama olduğunu vurgulamaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2011, s. 221-222). Bu araştırma, verilerin toplanması ve analizin yapılması sırasında betimsel bir yana sahiptir. Fakat daha çok fenomenolojik bir yaklaşık mevcuttur. Mayring (2011)'a göre, fenomenolojide ana düşünce, tek tek insanların bakış açılarından bakarak onların bireysel anlam yapılarını, niyetlerini anlamaya çalışmaktır. Bu çalışmanın, görüşmelerden elde edilen verileri doğrudan aktararak bir nevi betimleme yaptığı, fakat bir adım sonrasında da, o alıntıdaki anlamı yorumlayarak fenomenolojik bir yaklaşıml konuyu ele aldığı görülmektedir.

C. F. Graumann ve A. Metraux (1977), günümüzdeki araştırmalar arasında fenomenolojik yönelimin üç işlevinden söz etmektedir: Eleştirel işlev, heuristik işlev

ve betimsel işlev (Mayring, 2011). Betimsel işlev, görüşme yapılan öznelerin perspektifine odaklanmaktadır. Bu çalışma, fenomenolojik yönelimin betimsel işleviyle hareket etmektedir.

Nitel araştırma yaparken birden fazla yaklaşımın bulunduğu, nitel veri analizinin nicel veri analizinde olan kesin ve detaylı talimatlara rastlanmadığı, hangi süreçlere ve işlemlere dayandığı konusunda netlik olmadığı bilinmektedir. Sonuç olarak, nitel veri analizi hangi uslamlama[2] tarzı temelinde yürütülürse yürütülsün, tüm nitel veri analizi türleri ortaklaşa biçimde temel analitik süreçleri içermektedir. Bu durumda, farklı yaklaşımlara rağmen nitel veri analizinde ortak olan temel analitik süreçleri ayırt etmek mümkündür. Her ne türde olursa olsun tüm nitel veri analizi türlerinde ortak biçimde paylaşılan "temel analitik süreçler, kategoriler oluşturma (sınıflandırma), kategorileri atama, ilintilendirme ve bağlantılar kurma" olmak üzere dört grupta toplanmaktadır (Kuş, 2006, s. 20-34).

Analiz aşamasında dikkat edilen nokta görüşmecilerin kimliksizleştirilerek analize dâhil edilmeleridir. Tezin verilerinin tartışıldığı bulgular ve yorum bölümde görüşme yapılan uzmanların anlatılarından alıntılar aktarılmaktadır, yani birincil veriler kullanılmaktadır. Görüşülen meslek elemanlarının kimliklerinin paylaşılmayacağı, görüşmelerden önce görüşmecilere belirtilerek karşılıklı yapılan sözleşmeye yani imzalanan bilgilendirilmiş onam formuna sadık kalınarak, mesleki anlamda sıkıntılara yol açabileceğinden görüşmeci anlatılarının analize devredilmesi aşamasında her bir görüşmeci için farklı bir takma isim kullanılmıştır. Takma isimlerde doğru olan tek şeyin cinsiyetleri olduğu, diğer isimlerin ise günlük hayatta sıklıkla duyduğumuz isimlerden oluşmasına özen gösterilmiştir.

2.4. Çalışma Grubu

Evren ve örneklem kavramları nicel araştırma geleneği içinde doğmuş kavramlardır. Akbıyık (2013)'a göre Nitel araştırmalar açısından örneklemeyi, bir anlamda çalışmanın yürütüleceği grubu, durumu belirleme çabası olarak anlamak daha doğru olacaktır. Araştırmaya görüşmeciler olarak aşağıda bahsedilen tekniklerle

[2] **Uslamlama**: Akıl yürütmek, tümevarım.

belirlenen örneklem doğrultusunda sosyal hizmet uzmanlarının dâhil edilmesinin önemi şu alıntı ile vurgulanmak istenmektedir:

> "Anlama düzleminde bilimsel araştırma esas olarak, örneğin nesnelerin ölü olması durumunda tek yanlı bir süreç olsa bile, anlamlı bir iletişim sürecidir. Aslında, nesnenin, kendisiyle söyleşiler yapılmak üzere ulaşılabilir olması her zaman istemeye değer bir durumdur; kendisinin yazılı anlatımları, kendisi hakkındaki haberler her zaman ikinci dereceden uygundurlar, bu yüzden, Brütüs'le, Sezar'ın ölümü hakkında söyleşi yapma fırsatı, son derece değerli olurdu" (Parsons, s.50; aktaran, Habermas, 2011, s. 174).

Araştırmaya katılan grup sosyal hizmet bölümünden en az lisans seviyesinde mezun olan, aktif olarak bir devlet/özel kurum ve/veya kuruluşunda ya da sivil toplum örgütünde çalışan veya çalışmış bireylerden oluşmaktadır. Alanda çalışma süresinin deneyimlere ilişkin bilgi verebileceği, çalışma hayatında karşılaştığı durumların çeşitliliğini ve koşullarını karşılaştırması gibi açılardan önemli olduğu düşünülmüştür.

Nitel araştırmalarda sayısal hedef yani örneklem sayısı, araştırmanın doyuma ulaşması yönündedir. Doygunluk notkası, Merriam (2013, s.79)'ın da belirttiği gibi amaca yönelik örneklemede, örneklemin büyüklüğünün bilgiler göz önünde bulundurularak belirlenmesidir. Amaç bilgiyi artırmak için seçimin örneklem birimlerinden yeni hiçbir bilgi edilmediğinde son bulmasıdır. Araştırmanın başlangıcında 12 kişiyle görüşme yapılması planlanmış, ancak çocuk refahı alanının oldukça geniş olması nedeniyle daha fazla uzmana ulaşma ihtiyacı doğmuştur ve toplamda 21 uzman görüşmesinin analizi bu çalışmada yer almıştır.

Olasılık temelli örnekleme tekniklerinin kullanıldığı nicel araştırmaların aksine nitel araştırmalarda amaçlı örnekleme teknikleri kullanılır (Akbıyık, Yıldırım ve Şimşek, 2008).

Bu araştırmada çocuk refahı alanında çalışan sosyal hizmet uzmanlarına ulaşmak planlanmıştır. Bu plan dâhilinde uzmanlara ulaşmada yukarıda da bahsedildiği üzere amaca yönelik örnekleme veya Akbıyık ve arkadaşlarının (2008)

söylediği şekliyle amaçlı örnekleme tekniği kullanılmıştır. Amaca yönelik örnekleme özelleşmiş bir nüfus ile çalışmayı gerektirmektedir. Çocuk refahı alanında çalışan sosyal hizmet uzmanları, oldukça geniş bir sosyal hizmet yelpazesinin özelleşmiş bir alanında yer almaktadırlar. Ayrıca çocuk refahı alanı da çocuğun içinde bulunduğu risk durumuna bağlı olarak farklı çalışma alanlarına sahiptir. Tezde, bu farklı alanlardan, mümkün olduğunca birbirine yakın sayılarda uzmanla görüşmeler yapılmıştır. Amaca uygun örnekleme özelleşmiş gruplarla uğraşırken görüşme için seçilen grubun tüm nüfusu kapsamasını beklemez. Burada amaçlanan farklı alanlardan örnekler sunarak genel amacın, yani çocuk refahı meselesinin tartışılmasını sağlayacak uzmanlarla görüşmek olmuştur. Görüşülenlerin bir kısmı araştırmacının da bizzat çalıştığı alanda olan ve araştırmacı tarafından bilinen Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'na bağlı kuruluşlarda çalışan sosyal hizmet uzmanlarıdır. Aynı zamanda ulaşılabildiği ölçüde, Adalet Bakanlığı ve Sağlık Bakanlığında da çocuk refahı alanında istihdam edilmiş uzmanlarla görüşmeler yapılmıştır.

Tablo 5. Sosyal Hizmet Uzmanlarının Mesleki Tecrübeleri

	1-5 Yıl Arası	**5-10 Yıl Arası**	**10 Yıldan Fazla**
Meslekte Çalışma	**7**	**4**	**10**
Çocuk Refahı Alanında Çalışma	**7**	**6**	**8**

Tabloda görüldüğü üzere, görüşme yapılan uzmanların mesleki tecrübeleri ağırlıklı olarak beş yıldan fazladır. Uzmanların mesleki tecrübelerine bakıldığında, görüşme sırasında insan hakları ve etik eğitimlerine göre bazı değişikliklerin olduğu gözlemlenmiştir. Örneğin, sosyal hizmet eğitiminde insan hakları eğitiminin verilmesinin on beş yıllık bir geçmişi olduğu öğrenilmiştir.

Tablo 6. Sosyal Hizmet Uzmanlarının Çalıştıkları Alanlar

	Bakım ve Koruma	**Adalet**	**Sağlık**
Kadın	4	5	4
Erkek	6	1	1

Tabloda görüldüğü üzere görüşme yapılan uzmanlar temel hakların korunmasını sağlayan bakım, adalet ve sağlık alanlarında çalışmaktadırlar. Görüşme yapılan uzmanların bilgi ve deneyimlerinin, eğitim aşamalarının, ilgi alanlarının farklı olması nedeniyle alınan yanıtlarda çeşitlilik olmuştur. Bu da bir durum karşısında değerlendirmeyi etkileyen koşullar arasında sayılmıştır. Görüşmecilerin çoğunun, uygulama sırasında neler yapabileceğine dair hareket noktasının mevzuat olması yönünde benzerlik görüldüğü, fakat kavram tartışmalarını yürütürken daha kısa cevaplarla başladıkları, verilen son cevabın daha da açılmasına yönelik sorular yöneltildiğinde, vaka örnekleri üzerinden gidildiği gözlemlenmiştir.

Tablo 7. Sosyal Hizmet Uzmanlarının Yaptıkları Yüksek Lisans Programları

	İnsan Hakları	**Adli Tıp**	**Kadın Çalışmaları**
Kadın	1	2	3
Erkek	1	-	-

Yukarıda belirtilen tabloda, 21 görüşmeci arasından 7 tane görüşmecinin yüksek lisans programından mezun olduğu ya da tez aşamasında olduğu görülmektedir. Görüşmecilerin sosyal hizmet lisansından sonra sosyal hizmet yüksek lisans programlarını tercih etmedikleri görülmektedir. Kadın görüşmecilerden 6 tanesinin lisansüstü çalışmalarına devam ettiği görülürken, erkek görüşmecilerden yalnızca 1 tanesi lisansüstü çalışmalara katılmıştır. Görüşmecilerin sadece akademik alanda çalışma yapmadıkları, sivil toplum örgütlerinde de görevler aldıkları, dolayısıyla ilgili eğitimleri takip ettikleri görüşmeler sırasında öğrenilmiştir.

Psikoterapi, cinsel terapi, görüşme teknikleri gibi eğitimleri bazı dernek ve okullarda alan bazı uzmanlar varsa da, konumuzla ilgili olan insan hakları eğitimini yüksek lisans düzeyinde alan 2 kişi varken, sayısı çok az uzmanın sivil toplum kuruluşları tarafından düzenlenen, insan hakları eğitimlerine katıldıklarını belirtmişlerdir. Bu eğitimlerle ilgili bilgi alındığında, "İnsan Hakları Eğitimi-Göçmen ve Sığınmacılar için Sosyal Hizmet", "İşkence ve Kötü Muameleyi Önleme", "LGBTTİ'ler için İnsan Hakları" gibi tematik konularda eğitim alındığı görülmüştür. Etik konusunda eğitim alan olmadığı, bazıları için ilgi çekici olmadığı bazıları için de böyle eğitimlerin ilanlarıyla karşılaşmadıkları yönünde bilgi alınmıştır.

Uzmanların birçoğu görüşmenin öncesinde ve sonrasında, çalıştıkları kurum hakkında bilgiler vermiş, yaşadıkları sorunları anlatmış ve diğer çalışma ortamlarıyla kıyaslama yapmıştır. Örneğin daha önce Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'nda çalışıp, daha sonra Adalet Bakanlığı'na geçen görüşmecilerin, iş yoğunluğu, mesleki doyum ve yapılan işe verilen önem bakımından Adalet Bakanlığı'nda daha iyi durumda oldukları öğrenilmiştir. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'nın çalışma ortamı olarak mesleki doyuma ulaşmak için doğru bir adres olduğuna fakat iş yoğunluğu ve diğer dinamikler açısından bu alanda uzun süre çalışmanın zor olduğu öğrenilmiştir. Sağlık Bakanlığı'nda çalışan uzmanlar ise nispeten daha iyi durumda olduklarını, hastane yönetiminin sosyal hizmete verdiği öneme göre çalışma ortamının kalitesinin belirlendiği ifade edilmiştir.

Araştırmanın yöntemine ilişkin olarak verilen bu bilgilerden sonra, araştırmanın bundan sonraki bölümünde elde edilen bulgulara ilişkin ayrıntılı bilgiler yer almaktadır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
BULGULAR

Çocuk refahı alanında çalışan sosyal hizmet uzmanlarının mesleki uygulamaları kapsamında yaptıkları değerlendirme sürecinin nasıl işlediğinin ve bu süreçte insan hakları bilgisinin kullanılıp kullanılmadığının, kullanılıyorsa nasıl kullanıldığının incelenmesini amaçlayan bu araştırma kapsamında elde edilen bulgular beş temel başlık altında verilecektir.

İlk bölüm, araştırmanın katılımcılarının bazı değişkenler açısından tanıtımını içermektedir. Bu bölümde katılımcıların sosyo-demografik özellikleri, çalıştıkları alan, mesleki deneyimleri, çocuk refahı alanında çalışma süreleri, bulundukları kurumda çalışma süreleri ve çalıştıkları en düşük-en yüksek vaka sayısına ilişkin bulgular yer almaktadır.

Sonraki bölümler, katılımcılarla yapılan derinlemesine görüşmelerin ve yapılan N-Vivo analizinin sonucunda oluşturulmuş ve çeşitli alt gruplara ayrılmıştır.

İkinci bölüm, insan hakları ve sosyal hizmet ilişkisine yönelik görüşleri, insan hakları anlayışına yönelik bulguları, mesleki uygulamalar sırasında karşılaşılan insan hakları ihlalleri ve bu ihlallerle mücadele etme biçimlerine ilişkin bulguları içermektedir.

Üçüncü bölüm, çocuk refahı alanı ve bu alandaki sosyal hizmet uygulamalarına ilişkin görüşlere yer vermektedir.

Dördüncü bölüm ‘değerlendirme’dir (assessment). Bu kategori, değerlendirmenin nasıl tanımlandığı, değerlendirmenin esaslarının neler olabileceği, değer ve mesleki etik ilkeler çerçevesinde değerlendirmenin nasıl yapıldığı, çocuk refahı alanında değerlendirmeyi ve karar alma sürecini etkileyen unsurları ele almaktadır.

3.1. Görüşmecilerin Sosyo-Demografik Özellikleri

Araştırma, çocuk refahı alanında çalışan 21 sosyal hizmet uzmanı ile yürütülmüştür. Çalışmanın Yöntem bölümünde de belirtildiği gibi, veri çeşitliliğini sağlayabilmek amacıyla çocuk refahı alanında farklı kurumlarda çalışan uzmanlar araştırmaya dâhil edilmiştir.

Araştırmanın katılımcılarına ilişkin bazı bulgular Tablo 1'de yer almaktadır.

Tablo 8. Araştırmaya Katılan Sosyal Hizmet Uzmanlarının Sosyo-Demografik Özellikleri

Sıra No	Adı	Yaş	Cinsiyet	Çalıştığı Alan	Öğrenim Durumu	Mesleği kaç yıldır yaptığı	Çocuk. Refahı Alanında Çalışma Süresi	Kurumda Çalışma Süresi	Vaka sayısı Min-Max
1	Hakan	35	E	Bakım ve koruma	Lisans	10 yıl	10 yıl	5 yıl	10-50
2	Berna	25	K	Sağlık	Lisans	2 yıl	2 yıl	2 yıl	2-15
3	Özge	47	K	Adalet	Lisans	26 yıl	26 yıl	4 yıl	10-20
4	Can	25	E	Sağlık	Lisans	3 yıl	3 yıl	1 yıl	5-10
5	İbrahim	31	E	Bakım ve koruma	Lisans	4 yıl	2 yıl	2 yıl	40-50
6	Ayşe	35	K	Bakım ve koruma	Lisans	12 yıl	10 yıl	10 yıl	40-50
7	Pınar	29	K	Sağlık	Y.L	5 yıl	5 yıl	4 yıl	20-30
8	Volkan	26	E	Adalet	Lisans	14 ay	10 ay	10 ay	20-25
9	Baran.	48	E	Bakım ve koruma	Lisans	20 yıl	20 yıl	3 yıl	40-50
10	İlker	43	E	Bakım ve koruma	Lisans	18 yıl	16 yıl	4 yıl	140-160
11	Songül	29	K	Adalet	Lisans	6 yıl	5 yıl	5 yıl	20-35
12	Zerrin	29	K	Bakım ve koruma	Lisans	4 yıl	3 yıl	3 yıl	90-300
13	Elif	36	K	Adalet	Y.L.	15 yıl	15 yıl	1 yıl	10-12

14	Damla	49	K	Adalet	Y.L.	28 yıl	28 yıl	28 yıl	10-15
15	Sinem	34	K	Bakım ve koruma	Lisans	10 yıl	8 yıl	4 yıl	32-40
16	Demet	30	K	Bakım ve koruma	Y.L.	6 yıl	6 yıl	6 yıl	50-60
17	Yasir	37	E	Bakım ve koruma	Y.L.	10 yıl	8 yıl	8 yıl	30-40
18	Zehra.	28	K	Sağlık	Y.L.	4 yıl	4 yıl	4 yıl	30-50
19	Sezen	30	K	Sağlık	Y.L.	7 yıl	5,5 yıl	1,5 yıl	70-80
20	Berfin	37	K	Adalet	Lisans	15 yıl	10 yıl	10 yıl	140-160
21	Faruk	27	E	Bakım ve koruma	Lisans	3	3	3	40-50

3.2. İnsan Hakları ve Sosyal Hizmet İlişkisine Yönelik Görüşler

Bu konuya ilişkin olarak sosyal hizmet uzmanlarının, insan haklarına dair düşüncelerine yönelik sorular sorulmuş, insan haklarına dair anlayışın nasıl olduğu anlaşılmaya çalışılmıştır. Sosyal hizmet mesleğinin bir insan hakları mesleği olduğunu istisnasız tüm görüşmecilerin kabul ettiği görülmekle birlikte, insan haklarına dair anlayışlarına yönelik soruların yanıtlarında farklılıklar gözlemlenmiştir.

3.2.1. İnsan Hakları Anlayışına Yönelik Bulgular

Görüşmecilere, "insan hakları deyince aklınıza ne geliyor?" sorusu yöneltilmiş, verilen yanıtlar incelenmiştir. İnsan hakları kavramının, sosyal hizmet uzmanları için ne ifade ettiğini inceleyebilmek için, haklara sahip olmanın ölçütü ve dayanağına bakmak gerekir.

Uzmanlar bu bölümde, insan hakları ile ilgili soruya, genel cevaplar vermişlerdir. İnsan hakları denince eşitlik, özgürlük gibi genel ilkelerden söz ettikleri görülmektedir. Bu cevaplara ek olarak, İlker:

> "Yani özellikle sosyal hukuk devleti olarak kendisini tanımlayan bir devletin ihlallerle ilgili yani fiili olarak kişiye yönelik olarak bir ihlali görmese bile dolaylı yoldan insanların etkilendiği ihlallerin çok fazla olduğunu düşünüyorum".

derken, insanların dolaylı olarak olumsuz anlamda etkilenebileceklerini belirtmiştir.

Kuçuradi temel insan haklarını doğrudan korunan yaşama hakkı, düşünce özgürlüğü gibi müdahale edilmeyen haklar ve dolaylı korunan barınma, eğitim gibi haklar olarak sınıflandırmaktadır. Dolaylı korunan haklarda devletten kurumsal örgütlenmelerini yapması beklenir. Devlet bu yapılanması ile her bir yurttaşına eşit olarak bu hakları belirlemiş olduğu yasal çerçevede adaletli bir şekilde sunmakla yükümlüdür (2011, s.13). Damla isimli görüşmeci, diğer hakların sağlanabilmesi açısından yaşama hakkına vurgu yapmaktadır:

> "Yaşama geliyor, yaşama ve gelişme geliyor. En temeli, ben varsam insan var. İnsan yoksa zaten anlamı yok. Yaşama hakkı, belki gündemde de çok şey. Çocuklar için de yaşayamıyor ve sağlıklı büyüyemiyorsa ondan sonraki şeyler zaten anlamı kalmıyor. En temeli o".

Kişinin olanaklarını gerçekleştirebilmesi için, barınacak yerinin, sağlıklı bir yaşamının olması, eğitim görmesi gerekmektedir. Sosyal hizmet uzmanı bir nedenle bu haklara ulaşamamış olan her bir yurttaşa bu haklarını sunmakla görevlidir. Bu nedenle bilginin uygulamada etkin bir şekilde kullanılabilmesi için, bilginin kaynağı kadar içselleştirilmiş olması da beklenmektedir. Can isimli görüşmeci dolaylı yönden korunan hakları ve grup haklarını kategorize ederek bilgi ve görüşlerini aktarmaya çalışmıştır:

> "İnsan hakları deyince insanın en temel ihtiyaçlarından aslında aklıma geliyor. Bu bizimde okulda öğrendiğimiz, hani 5 temel insanı ihtiyaç; eğitim, sağlık, barınma, istihdam vb gibi bunlar geliyor. Tabii

bunların alt türevlerinin altına gelince de çocuk hakları, engelli hakları diye devam eden türevler şekline aklıma bir sürü şeyler geliyor".

Ayşe isimli görüşmeci, insan haklarına ilişkin teorik bilgileri unuttuğunu belirterek, hakların neler olduğu yönünde bir görüş belirtememiştir:

"İnsanın eğitim hakkı ihlali, aklıma ilk gelen bu. Sağlık genelde olmuyor. Şiddet genelde geliyor. Teorik olarak her şeyi unuttuğum için. Barınma hakkı falan da var".

Berfin isimi görüşmeci ise bu soruyu yanıtlamakta zorlanmıştır:

"İnsan hakları deyince aklıma ne geliyor bilemiyorum. Şuan hiçbir şey bilemiyorum. Toparlayamıyorum açıkçası".

Sosyal hizmet uzmanının temel olarak yaptığı iş mesleği gereği insan haklarını korumak ve sağlamaktır. Fakat meslek elemanlarınınyaptıkları işin adınıkoymakta zorlandıkları, bilgi eksikliği ve açığının büyük olduğunu düşündürmektedir. İnsan haklarına ilişkin düzenlemelerde, eşitlik ilkesinin önemine ve özgürlüğün bu ilkeyle bağlantısına Hakan isimli görüşmecinin tanımlaması şu şekildedir:

"İnsan hakları deyince herkesin özgürce yaşayabildiği, kimsenin dil, din, ırk ayrımı yapmadan istediği bölgede istediği şekilde çalışabildiği, insanların farklı bir dine mensup olsa dahi farklı bir insanla evlilik birlikleri oluşturabildiği, yaşamını idame ettirebildiği şey bence insan hakkıdır, özgürlüktür. Bence insan hakkı eşittir özgürlüktür".

Özge isimli görüşmeci ise hakların bütünselliğine değinerek, geniş bir perspektiften düşünülmesi gerektiğini belirtmektedir:

"Yeme içmeden tutun da özgürce yaşama, hakkımızı savunabilme, kendimizi ifade edebilme, ilk aklıma gelen bunlar yani. İnsan olduğumuz için haklarımız".

Pınar isimli görüşmeci ise hakların evrensel olduğu yönünde bir ifade kullanarak, 'kim' olduğuna bakmadan, herkes için istenebilen, bir fikir olduğundan söz etmiştir:

> "Tüm insanlığın isteyebileceği ortak şeyler aklıma geliyor - ortak değerler, mesela herkesin sevgi isteyebilmesi gibi herkesin adalet isteyebilmesi gibi, hepimizin ihtiyacı olduğu, hepimizin isteyebileceği şeyler insan hakları".

İnsan hakları alanında eğitim alan Yasir isimli görüşmeci ise insan haklarının bir fikir, bir düşünce olduğu üzerinde durmaktadır:

> "Bir fikir, bir düşünce insan hakları.. Ama burada ya bu nasıl bir düşünce bu nasıl bir fikir ona bakmak gerekiyor. Şuradan yani insan değerli bir varlık ve insana insan olanaklar sahibive insanabu olanakların sağlanması lazım"

sözleriyle insan haklarının gerçekleşebilmesi için gerekli olan imkânların sağlanması, bu imkânlar sayesinde insanın değerinin korunabileceği ve insan hakları fikrinin gerçekleşebileceğinden söz etmektedir.

Genel olarak bakıldığında görüşmecilerin insan haklarının bir fikir olabileceğine daha az değinirken, daha çok dolaylı olarak korunan haklar üzerinden açıklamaya çalışmışlardır.

3.2.2. İnsan Hakları Eğitimi ve Sosyal Hizmet İlişkisine Yönelik Bulgular

İnsan hakları mesleği olan sosyal hizmetin eğitimine bakıldığında doğrudan ve dolaylı olarak insan haklarını konu alan derslerin var olduğu bilinmektedir. Eğitimin uygulama sırasında, uygulayıcının değerlendirmelerinde yol gösterici olması gerekmektedir. O nedenle bu bölümde sosyal hizmet uzmanlarına aldıkları insan hakları eğitimi sorulmuş, alınan eğitimin mesleki uygulamalarını nasıl etkilediği öğrenilmeye çalışılmıştır.

Görüşmecilere insan hakları eğitimi alıp almadıkları hakkında sorular sorulduğunda, yanıtların üniversitede aldıkları eğitim yönünde olduğu görülmüştür.

Görüşmecilerin yanıtlarına bakıldığında lisans eğitiminden önce alınan bir insan hakları eğitimin olmadığı görülmüştür. Ayrıca alınan eğitimin içeriği ve dersin adının hatırlanmadığı yanıtlara da rastlanmıştır. Elif isimli görüşmeci mezun olduğu senenin altını çizerek sosyal hizmet eğitimine insan hakları eğitiminin ne zaman dâhil edildiği sorusunu sordurmuştur:

> "Şimdi 2000 mezunuyum ben. O dönemde insan hakları ile ilgili hatırlamıyorum. Sadece o dönemde şey değildim. Cinsel yollarla bulaşan hastalıklar noktasında danışmanlık eğitimi almıştım. Belki duysaydım, bildik birşey olsaydı, öyle bir eğitim programı olsaydı muhtemelen onu tercih ederdim ama hatırlamıyorum şuan".

İnsan hakları eğitiminin lisans eğitiminde de yeterince alınmadığı görülmektedir. Derslerin hatırlanmadığı fakat konunun önemli olduğu noktasında benzer ifadelere rastlanılmaktadır.

İnsanların toplumdaki hizmetlere ve kaynaklara erişmelerini sağlayabilmek için onlara yardım etmek ve eğitim sunmak gibi bir görev üstlenen sosyal hizmet uzmanlarının, mesleği icra edebilmek için gerekli olan bilgiye ulaşmakta zorlandıkları görülmektedir. Var olan insan hakları eğitiminin sunuluş biçimi hakkında İbrahim isimli görüşmeci görüşlerini şu şekilde ifade etmiştir:

> "Üniversitede, eğitimde aldım. Mesleki formasyonda tam anlamıyla aldığım söylenilemez.İnsan hakları eğitiminde şimdi şöyle bir şey var; bizim üniversitedeki üniversiteden çıkış ve mesleki formasyona girişimizdeki bu eğitim tarzlarında genellikle slayt ve karşısında anlatan bir grup insan ve karşısında bir iletişimi olmadan bir insan hakları anlatımı var. Bu da ne kadar doğru bir eğitim sistemi, tartışılır".

Ayrıca eğitimi veren kişilerin bu konuda yeterli olmasının da önemli olduğu vurgulanmıştır:

> "Eğitimi veren insanların gerçekten eğitimi verebilecek kapasitede olması, öğretici olması, yani öğreticiliği bilmesi. Öğrencilerini yabda öğrettiği insanlara eğitime katabilmesi önemli olan. Yani benim düşüncem bu."

Görüşmecilere insan hakları eğitimi hakkında sorulan bir diğer soru ise, okul dışında eğitim alıp almadıkları yönünde olmuştur. Berfin isimli görüşmeci "*UNICEF'te bir eğitim almıştım, öyle bir çalışmaya katılmıştım*" derken, Baran isimli görüşmeci "*Doğan Şahin'in işkenceye dönük bir semineriydi, bir de LGBT. Bir eylem ile ilgiliydi"* sivil toplum kuruluşları tarafından verilen eğitimlere katıldıklarını belirtmişlerdir. Benzer bir şekilde Demet isimli görüşmeci "*Friedrich-Ebert'ten*[3] *bir eğitim aldım, bir haftalık. Konumuz insan haklarıydı*" derken, Sezen isimli görüşmeci: "*Af Örgütünden 'Sosyal ve Kültürel Haklar Eğitici Eğitimi'ni almıştım"* şeklinde yanıt vermiştir. İnsan hakları alanında eğitimlerinin sivil toplum örgütleri tarafından düzenlendiği, hizmet içi eğitimlerde bu tür eğitimlere önem verilmediği görülmektedir.

İnsan hakları eğitiminin "yokluğu", mesleğe başladıktan sonra da devam ettiği görülmüştür. Yasir isimli görüşmeci: "*Mesleğe başladıktan sonra almadım*" diye belirtirken, Damla isimli görüşmeci ise eğitimin önemini şu şekilde ifade etmiştir: "*İnsan hakları eğitimleri bilmiyorum da kendi imkânlarımla belki öğrendiğim şeyler oldu".*Alınan insan hakları eğitiminin uygulamacıları nasıl etkilediği sorularına ise olumlu cevaplar gelmiştir. Damla isimli görüşmeci:

> "Yani benim bakış açımı, öngörümü, kendimle ilgili birazcık daha kendimi biraz geliştirmemle ilgili elbette ki etkisi oldu. Yani bakış açımı tabiiki sağlamlaştırdı".

Meslek hayatında karşılaşılan durumlar karşısında kavramların tartışmasına kadar götürebilecek ve çözüm geliştirme açısından alınan eğitimlerin etkili olduğunu ve işlevsel bir hale dönüştüğünü Faruk isimli görüşmeci şöyle ifade etmiştir: *"Kesinlikle sizin bakış açınızı etkiliyor. Bu olaya yani mültecilik kavramını bile ne*

[3] Görüşmecinin kastettiği eğitim, 2013 yılında Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği İstanbul Şubesi'nin Maltepe İnsan Hakları Araştırma ve Uygulama Merkezi, Kocaeli Üniversitesi Sağlık Yüksekokulu Sosyal Hizmet Bölümü ve Friedrich-Ebert-Stiftung Derneği işbirliğiyle düzenlenen "Sosyal Hizmet Uzmanları için İnsan Hakları Eğitimi" başlıklı eğitimdir.

kadar yanlış bir tanım olduğunu gösteriyor". İnsan hakları alanında yüksek lisans yapmış olan Yasir isimli görüşmeci ise eğitimin önemini şu şekilde vurgulamaktadır:

> "Değerlendirme bizim işimiz, doğru değerlendirme yapmamız gerekiyor ve ben bu aldığım eğitimin 2 ayağı var. Bunlardan birincisi ben insanı anladım, insanının ne olduğunu anladım. İkincisi insanla çalışanla bir mesleğe sahip olduğumdan dolayı bu insana nasıl yaklaşırım, ben bu insanı bu insana nasıl bir ilişki olurum cevabını verdi".

Uygulayıcıların, meslek yaşamı boyunca etkileneceği insan hakları eğitiminin ne kadar etkili olduğu ve derslerin nasıl verildiği hakkında bir bulguya ise rastlanmamıştır. İnsan hakları mesleği olarak kabul edilen mesleğin eğitimine yönelik görüşlere bakıldığında, okullarda insan hakları eğitimine yeterince önem verilmediği anlaşılmaktadır.

3.2.3. Mesleki Uygulamalar Sırasında Karşılaşılan İnsan Hakları İhlalleri ve Bu İhlallerle Mücadele Etme Biçimlerine İlişkin Bulgular

İnsan hakları üzerine yapılan görüşmelerde, görüşmecilere insan hakları ihlallerine yönelik sorular sorulduğunda, daha net cevap verdikleri görülmüştür. Uzmanlar çoğunlukla insan hakları ihlalleriyle çalıştıklarını, fakat kendilerini ihlalin bir parçası olarak görmediklerini belirtmişlerdir. Yasaların uygulayıcısı durumunda olduklarını belirten Elif isimli görüşmeci:

> "Tek başına olmaz yani toplumsal farkındalık olmadan sadece yasal düzenlemelerle olmaz. O yasa uygulayıcıların da bu farkındalığın içinde yani bu farkındalıkta olması gerekiyor. Bunun dışında bu yasa uygulayıcılarının farkında olması yetmiyor. Sonuçta yaşadığımız, birlikte bu atmosferi paylaştığımız insanların da farkında olması gerekiyor.Daha önce kadın alanında çalıştım. Şiddete uğrayan kadınlarla ilgili çalıştım. Ve şiddete uğrayan trans bireyler geldiğinde yönetmelikte yer almadığı için kabul edemiyorsunuz kuruma, kadın konukevine. Bu bir insan hakları ihlali. Evlat edinme biriminde çalıştım. Eşcinsel biri geldiğinde, bir çocuk sahibi olmak istediğini belirttiğinde yönetmelikte 'Türk örf adet gelenek ve

göreneklerine uygun' olması gerektiği için kabul edemiyorsunuz yani. Bu bir insan hakları ihlalidir".

Görüşmeci bunları belirtirken, ihlal olduğunun farkında olmakla birlikte, ihlali gerçekleştiren kurumun temsilcisi olduğu üzerinde durmamaktadır. Ayrımcılık kurumsal boyutta yapılabileceği gibi, toplumun üyeleri tarafından da yapılabilmektedir. Kaldı ki kurumların çalışanları da tek tek kişilerdir. Dolayısıyla ayrımcılığı yapan "kurumlar" olamayacağına göre, kurumların politikalarını sorgulamadan uygulayan kişilerdir. Öte yandan bir kişi hizmet almak isterken ayrımcılığa uğrayarak hizmeti alamadığı gibi, başka bir sosyal hizmet modelinden faydalanmak isteyen aynı kişi ayrımcılığa uğradığı için birçok hizmetten faydalanamamaktadır. Demet isimli görüşmeci bu durumu şöyle özetlemiştir:

"Yani kişilerin hem bu evlat edinmek üzere buraya müracaat eden kişilerle ilgili az önce verdiğim örnekte de yabancı uyruklu olmaları vs. onlara yapılan hak ihlalleri de söz konusu. Bu kişilerin de evlat edinmek istedikleri çocuklar üzerinden yaptıkları hak ihlalleri de söz konusu. Örneğin kişiler gelip çocuklarla ilgili yani evlat edinmek istediği çocuğun kökeni ile ilgili seçimde bulunmak isteyen ya da işte ten rengi ile ilgili bir seçimde bulunmak isteyen kişilerle dahi karşılaşabiliyoruz. Yani bunlar da onların yaptıkları hak ihlalleri oluyor".

Adalet alanında çalışmalarını yürüten Volkan isimli görüşmeciye göre:

"İnsan hakları, çocuklukta başlıyor daha. …Mesela bir meslektaşımın bir şeyine şahit oluyorum. Çocukla görüşürken onun haklarını bilmiyor mesela. Buraya gelince biz çocuğun haklarını hatırlıyoruz ya insan olmasından kaynaklanan, buradaki şartlarından dolayı hakları. Zaten bunu benim meslektaşım bilmiyor ki. Çocuk nasıl bilsin! O yüzden öncelikle bu meslek edinenlerin çocukları tanıması, onların hangi hakları hak ettiğini bilmesi, daha sonra da politikacılara baskı yapması lazım".

Hakların yasal yönüne işaret eden görüşmeci, insan haklarına dair hizmet sunanın ve hizmet alanın karşılıklı olarak "bilgi" eksikliğinden söz etmiştir. Özge

isimli görüşmeci hak ihlallerinin sıklığını ve ihlale uğrayan insanları şu şekilde açıklamaktadır:

> "Burada yani nasıl ifade edebilirim bilmiyorum ama bir kere çocuğun sağlıklı yaşama hakkı, eğitim hakkı, yeme içme giyinme hakkı bunlarla ilgili birçok şeyle karşılaşabiliyorsunuz burada. Okuyamayan bir sürü çocuk var, dilendirilen bir sürü çocuk var, çalıştırılan bir sürü çocuk var hala. Sevgi görmeyen bir sürüçocuk var. Burada bile bakıyorsunuz, ekonomik durumu çok yüksek aileler ama en basiti boşanma aşamasında buraya geliyorlar ve çocuklarını birbirlerine karşı kışkırtarak, kullanarak, onların aslında koşullu sevgiye yönlendiriyorlar diyebilirim".

Söz konusu "insan" olduğunda kim olduğunun öneminin olmadığını, bazı grupların daha dezavantajlı durumunun göz önünde bulundurulması gerektiğini Berfin şu şekilde açıklamaktadır:

> "İşte kişilerin suçlu olmasından dolayı olduğu için belki hani insan hakları konusunda insanları daha çok dinlememiz, onların gerçekten de yüksek yararını kaydetmemiz, ona göre bir şekilde yol çizmemiz önemli".

Bildirgede insan hakları edilgin olarak, yani kişilerin görmesi gereken muamele ilkeleri olarak dile getirilmiş olsa da, Kuçuradi'ye (2011, s. 67) göre muamele iki anlamdadır: hem görme, hem etme; çünkü insan hakları aynı zamanda eylem ilkeleridir. Yasir isimli görüşmeci şu şekilde özetlemiştir:

> "Muamele etme ve muamele görme ilkeleri ve bu muamelenin temelinde ne var insanın yani temelinde ne var, değerli bir varlık. Değerli bir varlıksa ona göre bir muamele edeceksin, o değerine göre muamele ettiğinde de insan kendi olanaklarını gerçekleştirecek."

Bir başka alanda çalışan İlker isimli görüşmeci ise imkânların sağlanmamasını hak ihlallerinin önemli bir parçası olarak görmektedir:

> "Yani özellikle sosyal hukuk devleti olarak kendisini tanımlayan bir devletin ihlallerle ilgili yani fiili olarak kişiye yönelik olarak bir ihlali

görmese bile dolaylı yoldan insanların etkilendiği ihlallerin çok fazla olduğunu düşünüyorum".

Aynı konunun önemini Yasir isimli görüşmeci, imkânların var olması halinde insanlaşmasına katkı sunulabileceğinden, fırsat eşitliğinin olabilmesi için sosyal adaletten söz etmektedir:

> "İnsan hakları dendiğinde herkesin aklında düşünce özgürlüğü, din vicdan özgürlüğü bunlar geliyor. Şuan bence dünyanın en büyük sorunu bu bizim temel haklardaki, o eğitim hakkı, sağlık hakkı işte barınma hakkı işte yeterli gelire sahip olma hakkı. Yani bunlar temel problemler, dünyanın temel problemi ve bizim ülkemizin de temel problemleri".

Bu yönde sosyal hizmet uzmanları, temel insan haklarının bilincine varılması için birey, topluluk, ulus ve uluslararası gruplarlar tarafından gerçekleştirilecek olumlu eylemlerin gerekliliğine inanmaktadırlar; fakat insan haklarının herkes için anlaşılabilir olması, uluslararası işbirliğine ve bilgi paylaşımına bağlıdır (Reichert, 2003, s.76). Sezen isimli görüşmeci, insan hakları konusunda muğlak söylemlerin olduğundan söz ederek, hakların bütünselliğine dikkat çekmiştir:

> "Ütopya. İnsanların, fırsat eşitliğini yakaladığı, insan onuruna yakışır diyeceğim ama onur –insan onurundan ne anladığımız halen tartışılagelen bir şey. Ama daha eşit bir toplum anlıyorum galiba".

Çocuk refahı alanında çalışan görüşmecilerin, sadece yurttaşlarla değil yabancı uyruklulara yönelik yapılan çalışmalarda da benzer sorunların olduğunu vurguladıkları görülmüştür. İhlallerin daha da sıklaştığı ve pek de görünür olmadığı yönünde ifadeler kullanmıştır. Faruk isimli görüşmeci ihlallerin başka bir boyutundan ve insan onurunu zedelediğinden söz etmektedir:

> "Şu anda Suriyelilerle ilgili bir görevlendirmem var ve onlarla çalışıyorum. Bunlarla çalışırken şunu gördüm: zabıta ekipleri tarafından dilenen Suriyeliler Harem'de bulunan bir kampa götürülerek hapsediliyor. Çünkü hiç bir şekilde ceza, cezaevi yaptırımı yok, şeyi yok. Bunları caydırmak için bunları Harem'e götürüyorlar. Büyük kapalı bir ambar

içerisine hangar deyin pardon içerisine hapsediliyorlar, kapkaranlık kapısını örtüyorlar. Akşama kadar tutuyorlar ve bunlar içerisinde gebe olanı da gördüm. Çocuk olanı da gördüm, engelli olanı da gördüm, kesinlikle insan hakları ihlali olduğunu düşünüyorum".

Toplum içerisinde benzer bir ayrımcı söylemle karşılaşmak zor değildir. Kendi vatandaşına bir şey yapmadan, diğer insanlara imkân sağlamanın haksızlık olarak dillendirildiğini hemen herkes duymuştur. İlker, hakların görünürlüğünün bilgiyle ve toplumun yapısıyla da ilgili olduğunu belirtmektedir:

"Küçük topluluk içerisinde insan haklarını savunmak ve insan haklarının ne olduğu konusunda bilgiye sahip olmak daha kolay oluyor. Ama büyük toplum büyüdükçe, karmaşık hale geldikçe o toplumun insanlara özgü olan haklarının ortadan kaybolduğunu düşünüyorum".

Bulgulardan anlaşılacağı üzere, insan hakları savunuculuğu yapan meslek elemanları, bir hakkın ihlali konusunda benzer söylemlerde bulunmaktadır. İnsan hakları bilgisinin genelde yasalarla, ihlallerle ve muamele görme biçimlerine odaklandıkları görülmektedir. İnsan haklarının bir fikir olabileceği, ihlaller karşısında neler yapılabileceği konuları ve muamele etme biçimleri üzerinden zayıf bir tartışma yürütüldüğü görülmektedir. Bu tartışmanın düzeyini belirleyen en önemli unsurlardan birinin, insan hakları eğitimine yeterince önem verilmediği, bunun kaçınılmaz bir sonuca dönüştüğü düşünülmüştür.

3.3. Çocuk Refahı Alanı ve Bu Alandaki Sosyal Hizmet Uygulamalarına İlişkin Görüşler

Bu başlık altında, çocuk refahı alanında çalışan sosyal hizmet uzmanlarının çocuk refahı alanı hakkında görüşlerine, bu alandaki mevcut uygulamalara, sosyal hizmetin amacının neler olabileceğine, bu alanda yaşanan sorunlara ve çözümlerine ilişkin düşünceleri yorumlarla birlikte aktarılmıştır.

3.3.1. Çocuk Refahı Alanı Anlayışına İlişkin Görüşler

Çocuk refahı en genelde, çocukların ekonomik, gelişimsel, sosyal, psikolojik ve sağlık, eğitim, katılım, korunma ve bakım alanlarında "iyi olma hali" ni tanımlamaktadır. Çocuklar, belirtilen bu alanlarda kendini ifade etme, geliştirme olanaklarına sahip olduklarında, şiddet, ihmal ve istismardan korunma, psikolojik sorunlar ve riskli davranışlardan uzak kalabildiklerinde "iyi olma" haline erişebileceklerdir (UNICEF, 2013, s. 1).

Araştırmaya katılan sosyal hizmet uzmanlarına, çocuk refahını nasıl anladıkları sorulmuştur. Çocuk refahı alanı tanımında yer alan "çocuğun iyi olma hali" ve iyilik halinin bozulması durumunda refahın sağlanamayacağına ilişkin bilgi, görüşmecilerin anladıklarından çeşitli göstergeler yoluyla çıkarılabilmektedir. Bu göstergeler, çocukların korunması ve olanaklara erişebilmesi görüşünde birleşmektedirler. Örneğin Demet isimli görüşmeci, çocuğun her türlü gelişimini sağlıklı bir şekilde sağlayabilmesine vurgu yapmıştır:

> "Yani bir ülkenin çocuk refahı alanı demek, çocukların çocuk haklarını gözeterek bulundukları yaş itibariyle, içerisinde bulundukları yaş içerisinde her türlü gelişimini sağlıklı bir şekilde sağlayabilmesi ve yaşadığı toplumda huzurlu, mutlu, çocukluğunu yaşayabilmesi ve geçinmesi. Her türlü istismardan, ihmalden korunabilmesin olarak tanımlayabilirim".

Pınar isimli görüşmeci ise, iyilik halinin bozulması durumunda refahı sağlanamayacağına atıfta bulunmuştur:

> "[…]Bize geldiklerinde genelde o durum bozulmuş bir şekilde geliyor, yani çocuk refahı bir şekilde sekte olmuş olabiliyor, ya hastalığı ihmal edilmiş olabiliyor, ya aile ulaşması gereken sağlığa ulaşamamış olabiliyor,eğitime ulaşamamış oluyor".

Çocuk refahı, çocukların yaşam koşullarına ilişkin bütünlüklü bir bakış sunmaktadır. İçinde bulunulan çağın sunduğu olanaklar ile belli yer ve zamanda sahip olunan yaşam koşulları arasındaki benzerlik refahın boyutu açısından

önemlidir. Bu yönde görüşmecilerin, çocuk refahı alanını, ülke ve toplumsal kurum göstergeleriyle ilişkilendirmeleri, yaşam koşullarına bir göndermeyi içermektedir. Örneğin Yasir isimli görüşmeci, ülke koşulları değişkenine vurgu yaparken; bir başka görüşmeci kurum koşullarına dikkatleri çekmiştir:

> "Yani çocuk refah alanı ülkeden bağımsız olarak düşünülemez. Yani bir ülke çocukları için nasıl olanaklar ortaya koymuş. Tamam mı? Ve bunu eşit olarak sağlamış mı sağlamamış mı? Yani bu ülkeye şu an baktığımızda yani ben bir eşitlik olmadığını görüyorum." "Kurumların durumunu düşünerek hareket ediyoruz. Yani genelde nasıl bakılıyor işte: az çocuk az uğraş, daha çok iş olarak bakıldığı için çocuklara bence gerçekten çocuk olarak bakmıyoruz olaylar".

Çocuk refahının en önemli unsurlardan biri de çocuğun risklerden korunmasıdır. Çocuğun hayatında belki de geri dönülemeyecek travmalar yaratacak olayların olmadan önlenmesi çocuğun iyilik halini artıracaktır.

En basit şekliyle, çocuk koruma, her çocuğun zarar görmeme hakkının ifadesidir. Çocukların hayatta kalmak, gelişmek ve büyümek için ihtiyaçları olan başka şeyleri temin eden başka haklarını tamamlamaktadır.Çocukları koruyamamak, ulusal kalkınmayı baltalamakta ve bireyin yetişkin hayatında çocukluğun ötesine geçen olumsuz etkiler ve bedeller getirmektedir. (UNICEF, 2013).

Ancak ülkemizdeki çocuk politikalarına ve bu politikalara bağlı olarak oluşturulan hizmetlere bakıldığında, koruyucu ve önleyici hizmetlerden çok, sorun ortaya çıktıktan sonra müdahale eden sistemlerin varlığı görünmektedir. Örneğin, Hakan isimli görüşmeci çocuk koruma sistemine ilişkin şöyle bir çerçeve çizmektedir:

> "Genellikle bizim ülkemizde basına düşen bir olay hemen (çocuk koruma için diyorum bunu) hemen çocuk koruma altına alınır, ailesinin yanındadır, ama yıllardır o çocuk oradadır, kimse ellemez o çocuk orada sefilliği çeker, yokluğu çeker, anneden babadan şiddeti görür, baskıyı görür, kimse önemsemez, ama bu olay basınlık olduğu zaman bizim ülkede

çocuk koruma hemen devreye girer. Normalde çocuk koruma başından beri, bu çocuğun bu olaya başladığı süreçten beri, yani yaşamaya başladığı süreçten beri bir koruma sisteminin olması gerekiyor, ama bu ülkede böyle bir sistem yok. Bizim ülkede bu sistem basına veya daha üst bir kişiye düştüğünde konulur ve o konulduktan sonra müdahale edilir. Yani çocuk koruma sistemi bu şekilde devam eder".

Çocuk koruma alanındaki bir başka sorun da bu alandaki mevcut yasaların varlığına karşın bu yasalar temelinde oluşturulan sistemlerin uygulamada yeteri kadar işlememesidir. Görüşmeci bu durumu şu şekilde ifade etmiştir. Sezen:

"Çünkü devlet politikaları olarak sadece var olan hak kavramlarının sadece yazılı metinlerde geçtiğini ama içinin çok boş olduğunu görüyorsunuz. Mesela çok basit bir örnek vermem gerekirse böyle anlıyorum; bir sağlık tedbiri[4] işletiyorsanız eğer o sağlık tedbirinin gerçekten işleten mekanizmalarınızın olması lazım. Eğer bu yoksa o sadece yazılı bir metinde kalıyor".

Burada uygulayıcıların kurumları temsil eden insanların olduğu belirtilememiştir. Görüleceği üzere görüşmecilerin çocuk refahı alanına ilişkin anlayışları; çocukların korunması, tam iyilik hallerinin sağlanması, ülke ve toplumsal kurum koşullarının düzeltilmesi gibi unsurlarda birleşmektedir.

Sonuç olarak, Çocuk Hakları Sözleşmesinin de temel ilkelerinden olan çocuğun her türlü fena muameleden, kötülükten korunması, çocukların hayatta kalmak, gelişmek ve büyümek için ihtiyaçları olan başka şeyleri temin eden başka haklarını tamamlaması gerekmektedir.

[4] 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu 5. Madde (c) fıkrasında sağlık tedbiri, çocuğun fiziksel ve ruhsal sağlığının korunması ve tedavisi için gerekli geçici veya sürekli tıbbî bakım ve rehabilitasyonuna, bağımlılık yapan maddeleri kullananların tedavilerinin yapılması olarak açıklanır.

3.3.2. Çocuk Refahı Alanındaki Uygulamalara İlişkin Görüşler

Bulguların bu kısmında, çocuk refahı alanındaki uygulamaya ilişkin görüşlere, alandaki sorunlara ve çözümlerine yönelik ifadelere yer verilecektir. Sosyal hizmet uygulamalarında sosyal hizmetin amacının yerine getirilip getirilemediği öğrenilmeye çalışılmıştır. Araştırmaya katılan sosyal hizmet uzmanları, mevcut uygulamalarda ciddi yetersizlikler ve eksiklikler olduğunu vurgulayarak, her biri kendi çalıştıkları alanın/kurumun yapısı bakımından bu yetersizlikleri açıklamaya çalışmıştır. Yapısal sorunlar kadar, bu alanda hizmet sunan meslek elemanlarının yaklaşımlarına yönelik eleştirel değerlendirmelerin de olduğu görülmektedir.

Özge isimli görüşmeci çocuk refahı alanına kimlerin girip kimlerin giremediğini şu şekilde ifade etmektedir:

> "Dışarı baktığımız zaman hala sokakta dilenen, çalıştırılan muhtaç durumda bir sürü çocuk görüyorsunuz. Yani demek ki yeterli çalışma yapılmıyor diye düşünüyorum açıkçası".

Günümüzde, toplumların varlıklarını sürdürebilmeleri için yapabilecekleri en güvenli yatırımın, çocuğa yapılan/yapılacak yatırım olduğu anlaşılmıştır. Bu paralelde, çağdaş, demokratik ve sağlıklı bir toplum oluşturabilmek için çocuğu fiziksel, zihinsel, duygusal ve sosyal gelişim yönünden, bir bütün olarak ele alabilen politikalara ihtiyaç duyulmaktadır (Bıyıklı, 1995, s.3). Uluslararası sözleşmelerde ve yerel mevzuatta sıklıkla, yasaların tüm çocukların yüksek yararını gözettiğinden, politikaların bu şekilde yapıldığından söz edilse de, çalışmaların tüm çocuklara ulaşamadığı anlaşılmaktadır.

Çocuk refahı alanına yön veren ve ulusal düzenlemelerde kaynak olan Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin dört temel ilkesinden katılım hakkının gözetilmesi, çocuk refahı alanındaki çalışmaların niteliğine işaret eder. Baran isimli görüşmeci, çocuğu tanımadan çocuk adına karar verilebildiğine, uygulamanın kendisi çocuğu birebir etkiliyor olsa bile çocuğun görüşünün alınmadığına dikkat çeker:

> "Yani çocuğun potansiyeli, talebi ve istediğinin ne olduğu ile ilgili kaçımız ilgiliyiz? Mesela kaçımız inceleme yaparken gerçekten çocukla oturup bu konuları konuşup çünkü çocukla ilgili bir karar veriyorsun, çocuğun yaşamını belirlemeye dönük olarak şey yapıyorsun. Ne kadar bu karar alma sürecine onu dahil ediyoruz? Bu hiç yok. Bunları bıraktık, çocukla ilgili gerçek yeteneğinin ne olduğunu ne kadarımız tespit etmeye dönüğüz? Yani potansiyeli nedir? İlgi alanları nelerdir? Neler yapabilir? Becerisi nedir? Buna ilişkin kaçımız üzerinde duruyoruz?"

Çocukluk alanında yapılan çalışmalarda, çocuğun bakım ve sorumluluğu ile ilgilenen kişi ya da kurumlarda çocuk adına alınan kararlarda çocuğun bir hak öznesi olarak görülmediği sorunu göze çarpmaktadır.

Çocuklara yönelik riskleri önceden fark edip önlemeye çalışmak, "çocuk koruma" kavramının en önemli unsurudur. Çocukları, onların gelişimlerini olumsuz yönde etkileyebilecek her türlü riskten koruma anlayışı, öncelikle gelişimi olumsuz yönde etkileyen koşulları önceden tespit etmeyi ve müdahaleyi içerir. Bu yönüyle, önleyici sistem örneğin ihmal ve istismar sonrasında oluşturulan koruyucu müdahaleden kapsam ve yöntem açısından farklı esaslara göre çalışmakla birlikte, bunların birbirini izleyen süreçler oldukları ortadadır (Çocuk Koruma Sistemlerinde Koordinasyon Strateji Belgesi, s. 10). Berfin isimli görüşmeciye göre, sorunun belli olmasına rağmen, çözüm noktasında kurumlar belirginsizleşmektedir:

> "Şöyle bir şey var: şimdi mahkemeler çocuk suçları hakkında veya çocuklar hakkında karar verdiği zaman zaten verdiği karar doğrultusunda siz bir yer edebiliyorsunuz, onun dışına çok fazla taşamıyorsunuz. Yani o karar neyse onu uygulamak zorundasınız. Yani şuna şöyle bir örnek verebilirim ben; bize uyuşturucu maddeden yakalanmış kişiler geliyor. Biz onları zorunlu olarak, kanunen mahkeme kararıyla […] ama onun haricinde denetimle serbestlik de diyor ki benim çocuğum uyuşturucu kullanıyor, bana yardım edin. Biz yardım edemiyoruz çünkü hem yetkimiz yok hem de öyle alanımız yok".

Çalışma ortamları çalışmanın kalitesini belirleyen önemli unsurlardan birisidir. Baskı ortamında yürütülen çalışmalarda, mesleki değerlerin uygulamaya aktarılmadığını göstermiştir. Faruk isimli görüşmeci:

> "Mesela diyelim çocuklarla ilgili kararınız oluşuyor, fakat sizin yöneticinizin de bir fikri oluyor, bu noktada bir çatışma yaşıyorsunuz. Kendi istediğiniz doğrultusunda bazen hareket edemiyorsunuz işte ne oluyor bir vaka üzerinde çalışırken müdahaleye uğruyorsunuz."

Çocuğun yüksek yararı ilkesi etrafında çalışan bir kurumun yöneticisinin fikri ile sosyal hizmet uzmanının fikrinin çatışmasının nedenleri birden fazla gibi görünüyor. Eğer sıralamak gerekirse, görüşmecilerden Sezen, hakların sadece belgelerde kaldığını, uygulamada aksaklık çıktığını belirtmiştir:

> "Çünkü devlet politikaları olarak sadece var olan hak kavramlarının sadece yazılı metinlerde geçtiğini ama içinin çok boş olduğunu görüyorsunuz. Mesela çok basit bir örnek vermem gerekirse böyle anlıyorum; bir sağlık tedbiri işletiyorsanız eğer o sağlık tedbirinin gerçekten işleten mekanizmalarınızın olması lazım. Eğer bu yoksa o sadece yazılı bir metinde kalıyor. "

Bu çatışmanın nedenleri arasında çocukluk algısının olduğu da düşünülmektedir. Hak ihlaline uğrayan çocukların kaldığı kurumların bir süre sonra çocukları nesneleştirdiğini, İbrahim şu şekilde ifade etmiştir:

> "Çocukları tamamen bakılacak bir insan olarak bakıyoruz biz. Sosyal hizmetler olarak yani sadece bakımlı olsun, yemeğini yesin, sıcak suda duş alsın yada işte bir bakıcı eleman tarafından bakılsın, işte bir uzman tarafından eğitilsin ama bununla ilgili herhangi bir eğitimini takip etme alanda sıkıntılarımız var."

Kurum bakımında bulunan çocuklar için en önemli çalışmalardan biri olan evlat edinme birimlerinde de bu farklılık göze çarpmıştır. Demet isimli görüşmeci, ayrımcılığın kurumsal boyutunun hizmet alanla hizmet vereni etkilediği, mesleki kararların önemsizleştiği yönünde görüş bildirmiştir:

> "Örneğin şuanda yani evlat edinme iş ve işlemleri ile ilgili bir örnek verebilirim. Örneğin yabancı uyruklu insanların müracaatı konusunda bir örnek verebilirim. Örneğin şuanda bakanlık işte atıyorum ben TC vatandaşıyım benim eşim Alman vatandaşı. Bu insanların hiçbir şekilde bir çocuğu yetiştirip yetiştiremeyeceği ile ilgili o mesleki kanaatlerin hepsini bir kenara bırakarak bu insanların yabancı uyruklu olmasından dolayı bir ayrımcılığa tabii tutarak bu insanların örneğin dosyalarını onaylamama gibi bir durumları söz konusu, şuanda gündemde".

Songül isimli görüşmeci ise mevcut uygulamaların yerel özellikler taşımadığından, başka ülkelere uyarlamaya çalışmaktan doğan sorunlardan söz etmiştir:

> "Biraz da hala diğer ülkelere biraz bunu hala uydurma, hala çocuk açısından çocuk refahı açısından adalet bakanlığında birtakım çalışmaların hala yapılması, uygulama aşamasına başarıyla geçmemiş durumda. Hala mağdur çocuklara yönelik mesela birçok eksiklikler var".

Mevcut uygulamalarla ilgili bir diğer bulgu ise, uygulayıcıya yöneliktir. Sosyal hizmet uzmanının mevzuat okuryazarlığıyla doğrudan ilgili olduğundan söz eden Yasir isimli görüşmeci:

> "Ama yine de bir mevzuat var ve bu mevzuat kullanıldığında, bu mevzuatla ilgili işlem yapıldığında iyi diyebilirim ya çok iyi değil ama iyi diyebilirim. Ama yine bu bahsettiğim nedenlerden dolayı biz çok mevzuatta görmüyoruz. Yani mevzuata da bakmıyoruz artık, yani ondan da uzaklaştırılıyoruz. Yasal bir düzenleme var, yani şeye Anayasa hükmünde olan sözleşmeler bu da uygulanabilir. Ya bunlara da bakılabilir. Ama biz daraldık, yani bakamıyoruz. Mevzuatta bir problem ya ebetteki var başta söyledim. Ama bizde de bir kullanma mevzuatı kullanma sorunu var".

Uygulama sırasında önemli role sahip olan sosyal hizmet uzmanına dikkat çekilmiştir. Sinem isimli görüşmeci de benzer bir şekilde, mevzuatın yeterli olduğunu, fakat kurum ve çalışanı ile ilgili uygulamadaki aksaklıkların olabileceğinden

bahsetmiştir: "*Aslında mevzuat uygun, ama aslında mevzuatta uygulamayla ilgili sorunlar var. Ya da ne bileyim kurumlarla ilgili sıkıntılar var*".

Görüldüğü üzere, mevcut uygulamalarda, hem kurumların hem kurum çalışmalarının ortak bir amaca yönelmesi gerekmektedir. Uygulama sırasında bir yol gösterici durumunda olan ve belirli işleri belirli kurallar dâhilinde yapmaya yarayan mevzuatın engel oluşturduğu durumlarda, başka bir hak ihlalinin oluşmaması için gerekli mekanizmaların oluşturulması gereklidir.

Görüşmeciler, uygulamada sıkılıkla sorunlarla karşılaştıklarından söz etmiştir. Sorunların büyük bir kısmının yapısal olduğu dikkat çekmiştir. Fakat ortada, açıkça kabul edilen yasalar ve bu yasaların nasıl yorumlandığına ilişkin belgeler de vardır. Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Komitesi'nin Çocuk Haklarına Dair Sözleşmesi'ne ilişkin Genel Yorumlarına bakıldığında, 7. maddede "Her küçük çocuğun farklı yararlarına, deneyimlerine ve sorunlarına özenli yaklaşılması, çocukların yaşamlarının bu kritik evresinde haklarını yaşama geçirmenin başlangıç noktasıdır" denmektedir. Bu durumda, sınırlı politikalarla, sisteme dâhil olan her çocuğa paket programlar sunmanın sorunu çözümsüz hale getirdiği anlaşılmaktadır. Ayşe isimli görüşmeci "sisteme" dâhil olan çocuklar için geçici çözümler üretildiğinden şöyle bahsetmiştir:

> "Normalde bize 10 vaka geliyorsa, bu sisteme dâhil oluyorsa, bizim topluma kazandırdığımız çocuk sayısı 1 bile değildir diyebilirim. Yani dediğim gibi 13- 18 yaş arası ergen çocuklarla çalıştığımız için belirli bir yaşa gelmiş belirli bir davranış kalıbı oluşmuş artık, yani sorun kangren hale gelmiş, yani geriye dönük herhangi birşey yapılamadığı için bir nevi çocukların kurumlarda yeme-içme-barınma ihtiyaçları karşılanıyor. Onun dışında fazla yapılabilecek bir şey yok".

Burada görüşmecinin bahsettiği sistem, çocuk koruma sistemidir. Elif isimli görüşmeci ise çocukların, dâhil oldukları sistem tarafından korunamadıklarından, hatta örselendiklerinden bahsedilmiştir:

> "Yani adalet sistemi içerisine girdiklerinde korku yaşıyorlar, kaygı yaşıyorlar, kendilerini algılamaları değişiyor, hayatla ilgili beklentileri değişebiliyor, bu deneyim onları sarsabiliyor".

Görüldüğü üzere, çocukların hem yatılı hem gündüzlü hizmet alırken korunamadıkları, çocuklara uygun hizmetlerin geliştirilemediği ifade edilmiştir.

Çocuk Katılımı Kuruluşlar Arası Çalışma Grubu (IAWGCP) tarafından 2007'de Bangkok'ta yayınlanan Çocuk Katılımı Kuruluşlar Arası Çalışma Grubu Çocuklara Danışmada Asgari Standartları çocuklar hakkında şunları belirtmektedir:

> "Kendilerini ilgilendiren konular tartışılırken çocukların kendilerine şu veya bu ölçüde danışılması gibi bir hakları vardır. Örgün danışma süreçlerine çocukların da dâhil edilmeleri bu hakkın yaşama geçirilmesinin bir yoludur. Bununla birlikte, bu tür danışma süreçlerini düzenleyenler kimi sorunlarla da karşılaşırlar. Çocukların kendi seslerini duyurma haklarından eksiksiz yararlanabilmeleri için bu sorunların çözülmesi gerekir" (2007, s.9).

İlker isimli görüşmeci katılım hakkının gözetilmemesinin bir şekilde baskı yaratabileceğine işaret etmiştir:

> "Çocuğun hiçbir zaman düşüncesini almadan ya da onun fikrini sormadan direkt olarak böyle bir çalışma yürütüldüğü zaman bu direkt olarak baskıya girer".

Bir hak öznesi olarak görülmeyen çocuk, toplumsal yaşama geçişiyle birlikte, sürekli ve düzenli bir biçimde, toplumsal sınırlar içinde üniteler ve aktörler tarafından şekillendirilmektedir. Buna karşı geliştirilebilecek en önemli argüman çocuk katılımını sağlayabilmektir. Baran isimli görüşmeci ise, kuruma gelen tüm çocuklara verilen aynı hizmetin çocukları bir yabancılaşma veya uzaklaşma haliyle karşılaştırabildiğinden söz etmiştir:

> "Kurum bakımına aldığımız çocukların gerçekten kendi kültürel değerlerine uygun bir ortam ne kadar yaratabiliyorsun? Hizmet modelleriyle ne kadar buluşturabiliyorsun? Kendine yabancı.. Kültürüne yabancılaştırmayla karşı karşıya bu çocuklar. Çocuk Hakları Sözleşmesi'ne göre buna imza koyan ülkelerdeyiz ve bunun hani uygulanırlığını yapan, kuruluşlardan biri de biziz. Şimdi şey var; Çocuk Hakları Sözleşmesi'ne göre bir çocuk kendi kültürel yapısından koparılamaz, bağımsız yetiştirilemez. Kendi diline göre eğitim almak durumunda, yaşam koşullarını buna göre oluşturmak durumunda".

Burada her çocuk için standardize edilmiş hizmetlerden, fakat her çocuğun kendisiyle birlikte farklılığın sadece yaş, cinsiyet ve öykü kısmıyla ilgilenildiğinden, çocukların bu şekilde kategorize edildiğinden ya da değerlendirildiğinden bahsetmiştir. Demet isimli görüşmeci ise çocuk açısından kültür farklılığının öneminden söz etmiştir:

> "Yani aslına bakarsanız oradaki o yetkili kişi kimse, herkes kendi işine geldiği gibi yorumluyor. Aslına bakarsanız yani dediğim gibi o zaman koruyucu aile yanına yerleştirilen ve bir çocuğun da kendi ülkemiz içerisinde atıyorum işte Kürt bir çocuğun da Türk bir ailenin yanına yerleştirilmesi yada Alevi bir çocuğun da Sünni bir ailenin yanına yerleştirilirkenki çocuğun hassasiyetlerine dikkat edilmiyor örneğin. Yani bunlar da aslında çocuklar için önemli bir husus. Baktığınız zaman on yaşına kadar on iki yaşına kadar atıyorum kendi kültürel özellikleri içerisinde büyümüş bir çocuğu alıp bambaşka bir yere koyduğunuzda o çocuğunda yaşadığı çeşitli sıkıntılar var ama bunlar çok önemsenmiyor. Çocuk açısından çok önemsenmiyor ama aslında çok ciddi problemler doğuran şeyler".

Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin 20. Maddesi bu tür bakım modellerinde etnik, kültürel, dinsel ve dil kimliğine gereken saygıyı göstermenin gerekliliğinden bahseder.

Çocuk refahı alanındaki çalışmaların başlama zamanı ve devamlılığı dikkate alındığında, hizmetin kalitesine yönelik bir değişim olacaktır. Demet isimli görüşmeci, çalışmaların ne zaman başlaması gerektiğini şöyle ifade etmektedir*:*

> "Anne rahminde başlattım ya bence eğitim aşamasında da, üniversitelerin, sosyal hizmet mesleğinin yürütülmesinden sorumlu üniversitenin bir kere müfredatlarında kopukluk var".

Can isimli görüşmeci ise çocuklara yönelik çalışmaların başlama süresinden ziyade sistemli bir çalışma biçiminin olmadığından söz etmiştir:

> "Belli bir sistemimiz yok hani çocuk refahı alanı deyince, çocuğun en başta korunması gereken, korumak geliyor aklıma".

Lansdown (2005) çocuğun yeteneklerinin geliştirilmesi kavramını, çocukların kendi hayatlarında söz sahibi olabilmeleri, haklarını kullanmada özerkliğe sahip olmakla açıklarken, yaşlarına göre korunma hakkından yararlanmaları açısından bir denge gözetilmesi gerektiğinden de söz eder. Bu kavram çocuklara yüklenecek ağır sorumluluğu engellemekte, tüm çocukların yeteneklerinin geliştirilmesi açısından eşitliğine vurgu yapmaktadır. Fakat buradaki sorun, hakların uygulanmasında sorumluluğun nerede olduğundadır. (s.9).Örneğin, Zerrin isimli görüşmeciye göre, sorunun kaynağı, çocuklar hakkında sosyal hizmet uzmanlarının tek başlarına karar almalarıdır:

> "Öncelikle sorunların nerden kaynaklandığını bulacaklar. Yani hani evet bir çocuğu alıyoruz oradan bakarsak en basit özellik, evet bir çocuğu alıyoruz ama biz bu çocuğu neden alıyoruz? Ya bence önemli olan bir komisyon kurulması. Sadece bir kişinin kararı değil yani komisyon kurulup…. Ama gözden kaçırdığı evet bir nokta vardır belki de. Belki de o çocuğu gerçekten almaması gerekiyordur".

Pınar isimli görüşmeci ise çalıştığı kurumda çocuğa yönelik çalışmaların kapsamının eksikliğinden ve belirsizliğinden söz etmektedir:

> "Biz çocuğu burada bir şekilde gönderiyoruz. Belki burada mesela daha çok psikolojik destek aldırabiliriz, psikiyatriyle daha çok görüştürebiliriz, bu konularda eksiğiz".

Damla isimli görüşmeci ise çalışma usulünde var olan bir eksikliğe işaret ederek, tecrübenin ve süpervizyonun olmaması halinde müracaatçının alabileceği zararın boyutundan bahsetmiştir:

> "Şimdi ben işe başladım. Dün atamam oldu ben bugün mahkemeye başladım. Benim önüme tak diye vaka geliyor. Ve ben bu vakalarla ilgili, bir de suçluluk diyorsun insan hapse girebiliyor. Yanlış bilgiden yanlış yönlendirebiliyorum. Zarar verebilirim".

Çocuk Hakları Sözleşmesine taraf ülkeler, ulusal mevzuatlarını Sözleşmeye göre düzenlemekle yükümlüdür. Uygulayıcının açıkça gözetmesi gereken, çocuğun yüksek yararı ilkesinden söz edildiğinde, çocuğun daha dezavantajlı konuma gelmesinin önlenmesi olarak da belirtilebilir. Fakat uygulama sırasında çocuğun adına karar veren kurum politikaları kültür ile de paralel ilerlediğinde, çocuğun insan olarak değeri korunamamış olabiliyor. Demet isimli görüşmecinin söyledikleri buna örnek teşkil ediyor:

> " […] evlat edinme mevzuatı yasaya hiçbir şekilde uyarlanmadan, sırf işte orada bulunan kişinin keyfi yada kendisinin işte bakış açısına göre değerlendirdiği bir husus bu. Bunu da örneğin meslek elemanları üzerinde baskılandırarak işte çocuk haklarının şu gibi sözleşmesine göre işte bunun bu şekilde olamayacağını anlatmaya çalışıyorlar. Ama baktığınız zaman o kişi onların o maddeyi kullandığını görüyorsunuz. İşte 'hiçbir çocuk kendi dili, dini, ırkı dışında işte şey yapamaz işte baskılandırılamaz, değiştirilemez, baskı altında tutulamaz' gibi bir maddeyi kendi ülkemiz içerisinde de o zaman etnik farkındalıklar üzerinde baktığımız zaman da hiçbir çocuk üzerinde uygulamıyoruz, bakarsanız".

Yukarıda da belirtildiği gibi burada çocuğun öyküsünün ve geleceğinin değerlendirilmesi o kurumdaki en yetkili kişinin anlayışına bırakılabiliyor. Bu anlayış bir ilkeyi ya da maddeyi farklı yorumlayabilecek kadar ileri gidebilmektedir. Çocuk adına yapılacak işlemlerde her çocuk için yeni bir değerlendirme gerekirken, bu anlayış tek bir çocukluk üzerinde durmaktadır. Bir diğer önemli sorun ise bir değerlendirme raporu olan, sosyal inceleme raporlarının hazırlanma süreleri ile ilgilidir. Çocuk hakkında alınan kararların, kısa bir süre içerisinde alındığı, aslında

yapılanın kapsamlı bir değerlendirme olmadığı, bir ön görüşme olduğu gözlemlenmiştir. Songül isimli görüşmeci bunun bir gelenek haline geldiğini şu sözlerle aktarmıştır:

> "Bizim yaptığımız, kurumda daha çok sosyal inceleme raporu gibi görmüyorum. Burada aslında raporlar maalesef ön görüşme raporu gibi geçiyor. Daha çocuğun hangi durumda olduğunu belirleyememişiz, ama bizden bir sonuç da bekleniyor. Yeterli araştırma yapılmadan. Biraz da bu böyle geldiği için esasında belki böyle götürmemiz bekleniyor. Bu düşüncenin değişmesi yani çocuk hâkimleri tarafından bu düşüncenin değişmesi gerekiyor".

Bu "geleneğin" değişmesi konusunda ilerleme sağlanamadığından, Songül uzun süredir aynı sorunların konuşulduğundan bahsetmiştir:

> "Çözüme yönelik yapılan işte evet hep halledeceğiz ama ben 5 yıldır buradayım, bu 5 yıldır bu konu hala konuşulmaya devam ediliyor. Çözülmeye çalışılması için ama kayda değer bir şey pek fazla kendim için görmedim".

Çocuk refahı alanında yaşanan sorunları anlatan sosyal hizmet uzmanlarına çözümlerin neler olabileceği de sorulmuştur. Alanda çoğu zaman yalnızlaştırılan, kendilerine sorumlulukları ve yükümlülükleri hatırlatılan sosyal hizmet uzmanlarının, uygulayıcısı oldukları politikalar hakkında kıymetli görüşler ifade etmişlerdir.

> "Devlet her şeyden önce bir insan kurumudur: yani temelinde sosyal kurumlar gibi tarihsel koşullarda değil, tür olarak insanın varlık koşullarında/yapısal özelliklerinde –biopsişik, toplumsal, kendine etik istemler getiren v.b. bir varlık olarak yapısında- bulur. Bu özelliği devleti kuruluş amaçları ile işlevleri aynı şey demek olan sosyal kurumlardan ayırır. Bu temeli devletin bir insan kurumu olarak amacını belirler. Bu amaç, a)grup halinde yaşayan insanlar arasındaki şu veya bu şekilde kendiliğinden kurulan toplumsal ilişkileri -: hak-ödev ya da rol ilişkilerini- hukuk ilişkilerine -: adalete dayanan ilişkilere- çevirmek ve b) kamuyu -:

> bir grupta herkesin ve her birinin olan her şeyi- işlemektir. Bu amacı açısından devlet bir hukuk kurumudur" (Kuçuradi, 2011, s.42).

Uygulayıcıların işlevsel bir uygulama yapabilmeleri için, insanın değerini koruyacak ve artıracak belgelerdeki kavramları daha fazla tartışmaları gereklidir. Bu anlamda bu belgelerin uygulayıcıları aynı zamanda insan hakları savunucuları konumuna gelmektedirler. Var olan bir aksaklık karşısında bireysel olarak mücadele yerine aynı değere sahip olan kişiler ya da kurumlarla birlikte hareket edilmesi çözümü kolaylaştıracaktır.

Ayşe isimli görüşmeci, alınması gereken en son tedbirlere çözüm olarak bakılamayacağı, bu yüzden önleyici hizmetlerin artırılması gerektiğini belirtmiştir:

> "Yani kurum bakımı da çözüm değil. Dediğim gibi önleyici hizmetleri bir şekilde devreye sokup sorunların aile içinde iken halledilmesi gerekiyor".

Can isimli görüşmeci de alan çalışmasının önceden yapılacak müdahaleleri de içerdiğinden, ön çalışmaların kıymetli olduğundan bahsetmiştir:

> "Ya da kurumlarımız, sistemlerimiz bir yerde çalışmaya başlıyor ama onun öncesinde de bence bir korunma lazım. Hani bunu önlemek için aslında en önemli şeyi karşılıyor. Ne bileyim? Dezavantajlı grupların yaşadığı yerler dediğimizde aklımıza gelen yerleri düşündüğümüzde oralarda çocuk refahı için neler yapılabilirse asıl oradan başlamak gerekiyor".

Önleyici hizmetlerin daha güçlü sunulabilmesi açısından kurumlar arası koordinasyonun eksikliğini ve bunun geliştirilmesi gerektiğini Berfin isimli görüşmeci şöyle ifade etmiştir: "*Yani ben şöyle söyleyeyim, bir kere kurumlar arasında kesinlikle koordinasyon olmalı, herkes birbirinin arasında bağımsız*". Hakan isimli görüşmeci ise, bütünsel bir politikanın olmadığından söz ederek kurumların bir araya gelmeden önce politika geliştirmeleri gerektiğinden söz etmiştir:

> "Normalde çocuk koruma başından beri, bu çocuğun bu olaya başladığı süreçten beri, yani yaşamaya başladığı süreçten beri bir koruma sisteminin olması gerekiyor, ama bu ülkede böyle bir sistem yok".

Görüşmecilerden alınan yanıtlar değerlendirildiğinde, çocuk refahı alanında etkili bir çözüm için birden fazla yol geliştirilmesi gerekmektedir. Hizmet alanlar kadar hizmet verenlerin hepsinin de eğitim alması gerektiğine vurgu yapılmıştır. Örnek olarak Berna isimli görüşmeci eğitim ihtiyacını şu şekilde belirtmiştir: "*Hani belki sağlık çalışanlarının bizim haricimizdeki sağlık çalışanlarının biraz daha bilinçlendirme olabilir. Eğitim o konuda*". Benzer bir şekilde İbrahim isimli görüşmeci de belirli bir yeterliliğe dikkat çekmiştir:

> "Çocuklarla ilgilenebilecek daha fazla meslek elemanı ve bunların gelişimi ile ilgili takip eden insanların sayısının artması ve eğitiminin tamamen takip edilmesi ve gerçekten o meslek elemanlarının bu anlamda yeterli bilgiye ve donanıma sahip olması".

Sezen isimli görüşmeci ise bu donanımın, belirli özel alanlarda olması gerektiğini, yapılan değerlendirmelerden sonra belirlenen ihtiyaçları karşılayacak merkezlerin hizmet vermesi gerektiğini söylemiştir:

> "Bir kere sistemi baştan aşağıya onarmak lazım. İşlevsel kurumlarınızın olması gerekli. Profesyonelleşmiş kurumlarınızın olması gerekli. Yani benim hayal ettiğim şey (yine böyle cinsel istismar gören bir vaka üzerinden değerlendirecek olursam) cinsel istismar gören çocukların grup terapisi alabileceği bir merkezlerin olması gerekli. Boş zamanlarını değerlendirebilecek aktivitelerini gerçekleştirebileceğimiz, fiziksel koşullarıyla gerçekten sizin yapacağınız işi destekleyen kurumlarla yapabilmeniz gerekli, yani bir kütüphanenizin olması gerekli, rol model ilişkisini geliştirebilecek etrafta dolanan insanların olması gerekli".

Çocuk çalışmalarında, bir diğer çözüm ise çocuğun doğal yaşam alanına bakılarak, farklılığın göz önünde bulundurulması gerekir. Çocuğun, hak sahibi olarak görülmediği tüm alanlara hassasiyetle yaklaşmalı, çocuk haklarını görünür kılacak çalışmalar artırılmalıdır: "Gelişim psikologları artan bir şekilde çocuk gelişiminin

kültürel bir süreç olarak anlaşıldığı ve çocukluğun özel ekonomik, sosyal ve kültürel süreçlerin bir ürünü olarak görüldüğü kuramsal bir çerçeveye başvurmaktadırlar. Bu yaklaşımlardan biri, çocuğun gelişimini etkileyen ortamların içinde üç etkeni tanımlayan gelişimsel konum olarak kavramsallaştırılmıştır (Lansdown, 2005, s. 33):

> -İçinde bulundukları fiziksel ve sosyal ortam – aile, toplumsal modeller ve günlük yaşamlarındaki kuruluşlar.
>
> -Kültürel olarak düzenlenmiş kurallar ve çocuk yetiştirme uygulamaları – bakım ve eğitim için düzenlemeler, oyun, disiplin ve eğitime karşı tutumlar.
>
> -Ana babaların inançları ya da kültürel kuramlar – çocukların gelişimi için hedefler ve öncelikler, bunlara nasıl ulaşılacağına dair görüşler.

Baran isimli görüşmeci, çocuğun içinde yaşadığı koşullar içerisinde değerlendirmenin öneminden bahseder:

> "O kültürel değer ve yapıyı görüp, gözlemlediğinde o yapı içerisinde yer almaya başlayabilirim. Onları anlamaya dönük olarak gittiğimde bir takım şeyler değişebilir, diğer türlü zaten bir dirençle karşılaşırsınız ve cezai noktalara gelir işler. O söylediğiniz problemi o yapıda ne kadar değiştirir, bilmiyorum".

Uygulama sırasında çocuğun değerlendirilmesi her açıdan yapıldığında, çocuğun bundan sonra yaşayacağı ortam ile ilgili de bir değerlendirme yapılması gerektiğini Baran şu şekilde ifade etmiştir:

> "Bir kuruma alınan çocukla, kurum dışındaki çocuk ayrımına gitmek gerekir. Sorunun tespit ve incelemesi aşamasında alınan kararlara bu çocuğu katabilme potansiyelin olmalı. Ve şey var; bu çocuğun var olan o kaynaklardan nasıl yararlandırabileceğine dair yetkilerinin olması lazım. Çünkü belli noktalarda senin yetkinde olmuyor".

İnsanla çalışmanın zorluklarının farkında olduğunu ve aldığı eğitimlerle bu zorlukları aşmaya ve insanla ilgili olanı nasıl anlamaya çalıştığını Damla isimli görüşmeci şöyle ifade etmiştir:

> "Burada bir vaka almadan önce vaka görüşmeleri nasıl olunuyor, kişileri dokuyu öğrenmek lazım, dokuyu. Hani bir doku öğrenilmeden çalışıyorsunuz siz insanla, insanı tanımadan, kesin hükümlerle, önyargılarla".

Çocuklara yüklenen beklentiler, sosyo-kültürel çevre tarafından belirlenirken, çocukların yeteneklerinin de çevre tarafından belirlendiği anlaşılmaktadır. Bu nedenle yapılacak olan çalışmada tek başına çocuğu ele almanın, etkili bir çözüm olamayacağı vurgulanmıştır. İlker isimli sosyal hizmet uzmanı toplumla çalışmanın önemini şu sözlerle aktarmıştır:

> "Ama onun yerine biraz toplumu bilgilendirmek, özellikle ebeveynleri bilgilendirmek anlamında onların savunuculuk ve diğer ihtiyacı olan konuları belirleyip ona göre bir çalışma yapıldığı takdirde, ancak o şekilde bir çalışmanın daha yararlı olacağını düşünüyorum".

Toplumdan etkilenen ve politikaları, uygulamaları şekillendirebilen isimlerin de eğitime dâhil edilmesi gerektiğini Faruk şöyle açıklamıştır: "*Bu noktada sorun yaşıyoruz, yani 'yöneticiler bunla ilgili eğitim alabilir, bir önceki soruda cevap olacak nitelikte söyleyebilirim*".

Görüşmeler sırasında pek çok sorun ve çözümden söz edilmiştir. Sorun genelde uygulayıcı dışında olarak ifade edilmiştir. Çözüm önerisi olarak Yasir isimli görüşmeci, çözüme kişinin kendisinden başlayabileceğinden bahsetmiştir:

> "Yani meslektaşlarımızın siyasi bir eğitim alması, sosyolojik temelli eğitim almaları, psikolojik temelli eğitim almaları, antropolojik eğitim almaları, felsefi (çok önemli) eğitim almaları gerekiyor ki doğru bir değerlendirme yapabilsinler… Bunların uygulayıcıları var, hayır diyebilecek, yeni şeyler oluşturabilecek, ortaya atabilecek de bir kafa lazım. O da biz de yani kişiye bakmak gerekiyor. Ben kişinin, yani sosyal

hizmet uzmanının bu mesleği yapan kişilerden başlayacağını düşünerek çözülebileceğini düşünüyorum şu an".

Kuçuradi (2011, s.8), insan haklarını korumanın bir ön koşulunun, insan haklarının ne olduğunun bilinmesi, her bir insan hakkının ve belirli koşullarda gerektirdiklerinin ve korunma yollarının bulunabilmesini sağlayacak bir bakışa sahip olunabilmesi olduğunu belirtmektedir. Bir diğer önkoşul ise, kişilerin, özellikle de insan haklarını koruma ve geliştirme sorumluluğu olan mesleklerin mensubu kişilerin, belirli tek durumlarda, insan haklarının tehlikede olduğu durumları görebilmesi, bunu sağlayacak içerikte bir eğitim almasının sağlanmasıdır. Böylece yapısal tüm sorunlara ve sistemde işlemeyen yanlara rağmen, sosyal hizmet uzmanlarının kişi olarak yapabileceklerine işaret etmektedir.

Görüldüğü üzere, çocuk refahı alanında sorunların, kurumsal olduğu kadar kişisel tarafı da bulunmaktadır. Bu nedenle, bir durum karşısındaki tutum ve davranışlar değişebilmekte, alınan eğitimlerin ve geçmiş yaşantılarla birlikte işyerindeki gelecek kaygısı da yapılan değerlendirmeleri ve uygulamaları etkileyebilmektedir. Görüşmecilere göre, çözümün hem kişilerde hem kurumlarda, bir dönüşümle olabileceği belirtilmiştir.

3.4. Çocuk Refahı Alanında Değerlendirmeye İlişkin Görüşler

Bu bölümde, çocuk refahı alanında çalışan sosyal hizmet uzmanlarının müracaatçılarıyla birlikte hazırlandıkları planlı değişim sürecindeki aşamalarda yaşanan zorluklar, insan hakları perspektifinden ele alınıp yeniden kavramsallaştırılacaktır.

İstanbul'da çocuk refahı alanında çalışan sosyal hizmet uzmanlarının, kültürel ve ekonomik bakımdan farklı birçok grupla çalıştığı görülmektedir. Bu farklılıklar arasında etnisite, eğitim düzeyi, yetenek ve beceriler, çevre koşulları, yaşamları, tutum ve davranışları, duygusal durumları bulunmaktadır. Uygulama sırasında etraflıca değerlendirme yapması gereken sosyal hizmet uzmanları, çocukların gelişimini psiko-

sosyal yönde etkileyecek çalışmalarda ve karar süreçlerinde büyük rol almaktadırlar. Bu konuda Elif isimli görüşmeci uygulama sırasında çocuğu ve çevresini genişçe ele aldığını belirtmektedir:

> "Öncelikle tabii aile içinde bulunduğu sosyal çevre, yaşadığı yer, çocuğun kişilik özellikleri, çocuğun okulu bunların hepsi ile görüşüyorum ve çocuğu tanımaya çalışıyorum öncelikle. Ailenin değerleri nedir? Ailenin olaya bakışı, değerlendirişi nasıl? Onlar açısından durum normal mi? Hangi noktalarda nasıl müdahale etmişler? Doğru müdahale yöntemlerini kullanmışlar mı? Ona bakıyorum."

Adalet alanında görev yapan Damla isimli görüşmeci ise "suç"un aynı olması halinde bile durumun farklı olduğunu şöyle ifade etmektedir:

> "Tabi bu soru biraz şöyle birey bazında çocuk bazında her çocuğun farklı gereksinimleri olabileceği yani bireyselleştirmek temel burada bana göre. … Ama her birinin gereksinimi farklıdır".

Bir değerlendirmenin nasıl yapılacağına önem vermek ve ayrıntılı bir analiz yapmak durum karşısında nasıl kararların alınacağına temel oluşturmaktadır. Görüşmecilerden (uzman ve müracaatçı) aile durumu konusunda birtakım açıklamalar edinmek, değerlendiren kişinin sınırlı veya olumsuz sonuçlardan kaçınmasına yardımcı olacaktır. Benzer şekilde çeşitli yollarla -görüşme/tartışma, gözlem ve belgeleri okuma gibi- ailenin durumu hakkında daha çok bilgi edinmeye çalışmak, değerlendirme sonuçlarına daha çok derinlik sağlayacaktır. Berna isimli görüşmeci çocuğu çevresi içinde değerlendirirken, şunu belirtmektedir:

> "Yani aslında mesela yani yaptığım görüşme sonrasında, çeşitli yerlerde vs. annesiyle, öğretmeniyle, doktoruyla en son hani ailevi durumu. Bilgiyi topluyorum bu bilgiyi en son çocuğun verdiği bilgilerle karşılaştırıyorum".

Demet isimli görüşmeci ise ailenin çocuğa yaklaşımını şöyle değerlendirmektedir:

> "Örneğin ailelerle çalıştığımda ailelerin eksik kalan çocuk yetiştirme üzerine eksik görülen noktalarda yapılan o mesleki müdahalelerde neyi ne kadar kapatabilirlikleri ya da ailelere ne kadar faydalı olunabildiği. Ne kadar farkındalık yaratabildiği, onların bakış açısında hani bu konuda yapılan değişim ve dönüşümde gözlemlediğim şeyler benim için bir değerlendirme ve ailelerin çocuk yetiştirmeye uygun hale gelene kadarki onlara yaptığımız mesleki çalışmalar."

Hakan isimli görüşmeci mesleki çalışmalarını yaparken, müracaatçılarının arasındaki farkı gözetmekte ve genelde kişinin olduğu yerden başlamayı tercih ettiğini söylemektedir:

> "Çocuk koruma alanında çalışırken benim için öncelikli kriterler demin söylediğim gibi herkesi olduğu seviyede kabul ediyorum. O seviyenin altındaysa hani belirtilen seviyenin benim gözümde ve toplum gözünde belirtilen seviyenin altındaysa ona göre müdahale ediyorum."

Yukarıdaki alıntılara ve buna ilişkin yorumlara bakıldığında süpervizyon eksikliği ve buna duyulan gereksinimi akla getirmektedir.

'Müracaatçının bulunduğu yerden başlamak', bir durumu her seferinde yeniden değerlendirmek olarak kabul edilse de, 'değerlendiren'in veya 'toplum'un gözünde belli bir seviyenin altında olmasının neye göre ölçüldüğü yeterince açık değildir.

Çocukların gelişim dönemleri nedeniyle ve içinde bulundukları durum dikkate alındığında, bir çocuktan bilgi almanın her zaman kolay olmadığı, bunun için farklı yöntem ve tekniklerden faydalanmak gerektiği bilinmektedir. "Çocuklara yönelik ne tür değerlendirmeler yapıyorsunuz?" sorusunda, görüşmecilerin yanıt vermekte zorlandıkları, özel bir değerlendirme modeli yerine uygulama sırasında yönetmeliklerin belirttiği programı uyguladıkları, tedbirleri aldıkları anlaşılmaktadır. Örneğin Berfin isimli görüşmeci dosyaları ayırdıklarını belirtmektedir:

> "Çocuk dosyalarımız da var mı var. Ama onlarla biz bir şekilde ne yapıyoruz tabi ki yetişkin dosyalarımızdan çok daha farklı, çünkü daha istisna göstermeye çalışıyoruz. Çocuk refahı bizim için çok daha önemli

> olduğu için ne yapıyoruz, yetişkinlere mesela diyelim ki biz kamu hizmeti, kamu yararına ücretsiz çalışma veriyoruz ama işte çocuklarımıza bunu vermemeye çalışıyoruz.

Sezen isimli görüşmeci ise oldukça kritik bir karar hakkında şunları belirtmektedir:

> "Çocuğun aileye verilip verilmeyeceği veya çocuğun eğer verilemeyecekse veya verilecekse hangi tedbir kararlarının uygulanması gerektiğine karar veriyoruz."

Songül isimli görüşmeci ise bir diğer temel hak olan eğitim hakkı üzerinden değerlendirmelerini nasıl yaptığını belirtmiştir:

> "Eğitime yönelik değerlendirmeler var. Çocuğun yaşamı eğer okulda devam ediyorsa okul yaşamına ilişkin. Yani sosyal çevresi arkadaşa yönelik değerlendirmeler var. Yine açıkçası aklıma gelmiyor ama çocuğun bize verdiği bilgilerde farklı durumlar varsa ona yönelik".

Çocuk refahı alanında yapılan değerlendirmelere bakıldığında, genel olarak eksikliklerden ya da yetersizliklerden söz edilmektedir. Bu alanda değerlendirmenin merkezinde çocuktan ziyade aileye odaklanılmaktadır. Çocuk hakkında bilgi toplanırken ve karar verilirken yetişkinle olan ilişkinin yoğunluğu görülmektedir. O nedenle "çocukluk"un ne ifade ettiğine ve ne olduğuna dair daha geniş çalışmalara ihtiyaç vardır.

3.4.1. Değerlendirmenin Tanımı

Sosyal hizmette, müracaatçının mevcut durumunu belirleyen etkinlik değerlendirmedir. Bu bir olay karşısında değerlendirme olacağı gibi, çocuk refahı alanında bir durum karşısında değerlendirme de olabilmektedir.

Bisman (1999)'a göre sonucunda genellikle yazılı bir değerlendirme ürünü veren, veri toplama da dâhil olmak üzere ve müracaatçılarla görüşme yapma gibi

belirli görevleri de gerektiren "değerlendirme süreci", çoğu zaman göz ardı edilebilmektedir. Oysa değerlendirme süreci üzerinde düşünme veya bu sürece dâhil olma açısından net bir çerçeve olmadan ortaya çıkan ürünler eksik ya da hatalı olmakla birlikte ya hizmet sunana ya hizmet alana ya da her ikisine birden zarar verecektir. Örneğin Yasir isimli görüşmeci, durum değerlendirmesinin hangi tür bilgiyle yapılacağına işaret etmektedir:

> "Şimdi değerlendirme deyince bizim işimiz bir durum karşısında değerlendirme yapmak. Yani biz bir olay karşısında da değerlendirme yapabiliriz. […] Yani yoksulluk tespiti yapıyoruz, durum diyoruz, adını koyuyoruz ve ne yapılması gerekir tespitini yaptıktan sonra tedaviye geçmemiz gerekiyor. Değerlendirme derken ne anlıyoruz? Yani bir durum karşısında doğruya varabilmek olarak görelim biz bunu. Doğru olanı gösterme, bir durum karşısında, doğru olanı çıkartıp almak diyelim".

Değerlendirme sonucunda resmi raporlar için standartlaştırılmış kayıt formlarının ötesine geçerek, değerlendirme yapanın ve değerlendirilenin insan olduğu gerçeğini hatırlayarak, değerlendirmenin tüm aşamalarının yeniden yapılandırılmasında fayda vardır. Holland (2004, s142)'a göre değerlendirme sürecine belirtilen şu üç noktanın dâhil edilmesi gerekir. Birincisi denge, ikincisi hizmet kullanıcılarının açıklamalarını kapsama gerekliliği, üçüncüsü ise karar verme sürecinin açıklamasını yapmaktır. Yani kararın müracaatçı grubuna sürpriz olmaması gerekmektedir. Bu konuda Baran isimli görüşmecinin kaygılarına bakmak gerekirse:

> "Ya değerlendirme derken yine burada aslında şey var; yine bir gücün kullanımıyla, ya bu güç nedir? Bulunduğun pozisyondan kaynaklı mesleğimin bana atfettiği bir şey. Dolayısıyla bu gücü kullanarak karşımdaki insanı belirliyorum aslında. Karşımdaki insanı ıskalama şansımı o kadar artırıyor ki bu güç çünkü onun hakkında karar verme yetkisi bende. Bunun sarhoşluğu ile ilişki kuruyorsam onları ıskalama şansım çok fazla artıyor."

Değerlendirme en başından itibaren durumu belirlemek için adımlar atmak ve o durum karşısında neler yapılabileceğini göstermektir. Değerlendirmenin sonunda, amaca ulaşıp ulaşılmadığını ya da problemin sonlanıp sonlanmadığını belirlemek

gerekmektedir. Eğer sosyal hizmet uzmanı ve müracaatçı ortak bir hedefte buluşamıyorlarsa, müracaatçı ile çalışmayı sürdürmenin bir anlamı da yoktur. Bu konuda Berna isimli görüşmeci değerlendirmenin başladıktan sonra uzun süre devam etmesi gerektiğine işaret etmektedir:

> "Değerlendirme deyince son aşaması. Gerçi son aşaması olmaz tabii, ondan sonrası da oluyor, takibi oluyor vs. Değerlendirme deyince vakanın en iyi durumu yani en iyi hangi hale getirilebiliriz. Yine o iyilik hali dediğim boyuta geliyor. Hani maksimum iyilik hali seviyesi".

Sosyal hizmet uzmanlarının bu tür değerlendirmeleri, çalışma alanlarındaki potansiyellerinin ve sınırlılıklarının farkında olmaları, kendilerini ve hizmet sundukları insanları doğru değerlendirmeye çalışmaları insan olmanın imkânlarını genişletebilmesi adına önemlidir. Sezen isimli görüşmeci, bu potansiyelin artırılması için değerlendirmeye birden fazla meslek grubunun dâhil edilmesi gerektiğinden söz etmektedir:

> "Yani bu bir kere bu tek başına verilebilecek bir şey değilmiş gibi geliyor. Yani eğer bir değerlendirmeden bizim klasik yazdığımız raporların sonucunda vermiş olduğumuz o karar değerlendirmelerinden bahsediyorsak; bir başka insanın hayatı üzerinde karar verebilme durumuymuş gibi geliyor. Bunu yaparken de kesinlikle işte bahsettiğim mekanizmaların ortak karar vermesi gerekli. […] eğer ortada bir vaka varsa o vaka değerlendirilirken o vakayla çalışan bütün herkesin bir araya gelerek değerlendirme yapması gerektiğini düşünüyorum ben. Yani bu sadece tek başına uzmanın verebileceği bir karar olmamalı."

Kurumlarda çalışan sosyal hizmet uzmanlarının pozisyonları, uzmana her zaman bir çocukla birebir çalışma ortamı sağlamamakta, fakat çocuklar hakkında yapılan çalışmaların organize edildiği bir pozisyon da olabilmektedir. Örneğin, çocuklar hakkında yazılan tüm raporların bir birimde toplanarak, bu birimdeki yetkili amir tarafından çocukla ilgili işlemleri yürütmesi gereken kuruluşlara dağıtan bir birim. Zerrin isimli görüşmeci çocukların birer evrak olarak geldiğinden söz etmiştir.

> "Mesela biz vakaları nasıl değerlendiriyoruz onu anlatabilirim yani. Ya aslında dediğim gibi aslında her şey iş, şeyden geçiyor. Biz çocuk olarak bakmadığımız için olaya bizim işimiz evrak. Yani buraya geldiğinde de meslek elemanı kaç evrak gelmiş diye bakar. Kaç çocuk gelmiş diye bakmaz. Aslında o evrakların hepsi bir çocuğu ilgilendiriyor. Bir çocuğun hayatını ilgilendiriyor sonuçta evet bir çocuk geliyor buraya sıfır aylık yani sıfır yaşında diyeyim. 18 yaşına kadar burada kalma ihtimali var, ama biz o çocuğun daha çok ilerisini düşünemiyoruz. Yani hani biz sadece KMÇ olarak sadece evraka bakarız. […] Benim değerlendirmem biz evrak olarak bakıyoruz. Çocuk değil bizim için evrak. Bu çok kötü bir şey, ama öyle".

Kurumun beklentileri arasında öncelikli olarak, çocuk hakkında sadece istatistik tutulması, yapılan değerlendirmenin "nasıl" değil de "ne kadar" yapıldığı gibi noktalara odaklanması sonucu, bir çocuğun hayatı hakkında yapılan değerlendirmenin bir evraka dönüşmesine neden olmaktadır. Evrakın konusu ve sayısına göre bir süre sonra arşivde yer alacak "evrak"ın aslında çocuğun hayatı hakkında neler olup bittiğine dair neredeyse hiçbir duygu ve insani özelliğin bilinmesine dair bilgi içermeyecektir. Belki de en önemli çabanın bir insan olarak değerinin korunması bazı belgelerle sağlanmaya çalışılırken, bu çabanın ürününün bir evraka dönüşmesinin, hiçbir şekilde insani bir değer taşımayan nesneye dönüşmesiyle çaba boşa çıkmaktadır. Sonuç olarak bu evrak ne insana ne de insanın değerine dair bir anlam taşımamaktadır. Sayılar verildikten sonra ihtiyaç olursa tekrar masadaki yerini alacak bir evrak haline getirilmektedir. Burada kişinin kendi hayatının öznesi olamamasından bahsedilmektedir.

Demet isimli görüşmeci, mesleki çalışmalarında nicel bir kaygının olduğu ve kendilerinden beklenen performansın bu yönde olduğunu belirtmektedir:

> "Değerlendirme deyince sayı. Nicelik. Örneğin kaç çocuk yerleştirildi koruyucu aile yanına ya da kaç çocuk evlat edinildi. Ya da işte bu aylık ne kadar işte az çocuk koruma altına alınırsa o kadar iyi gibi." Bu şekilde düşünüldüğünde çocukların istatistikî verilerden öteye geçemediği anlaşılmaktadır. ASPB'nin yıllık faaliyet raporları benzeri pek çok raporda ve açıklamada çocuklar ve diğer tüm sosyal hizmet yararlanıcıları da,

sadece sayı olarak yer almaktadırlar. Sunulan hizmetin içeriği ve kalitesi ne yazık ki yer almamaktadır".

Uygulama sırasında hemen hemen her sosyal hizmet uzmanının bir durum karşısında benzer işlemleri yaptığı ve raporlama kısmında benzer ifadeler kullandığı bilinmektedir. Fakat değerlendirme tanımları arasındaki farklara bakıldığında, bir durum karşısında değerlendirme yaparken hangi tür bilginin kullanıldığı, durumun ne ölçüde değerlendirilebildiği, durumun öncesi-mevcut hali-sonrası için neler yapabileceği üzerine yeniden düşünülmelidir.

3.4.2. Değerlendirmenin Esasları

Değerlendirme kayıtlarına ve raporlarına bakıldığında, değerlendirmeye katılan kişilerin listesi görülmektedir. Bütün değerlendirmelerin bazı aşamalarında müracaatçı hakkında bilgi veren kişilere de rastlanır. Bunun yanında, yaygın olarak danışılanlar ya da bilgi kaynakları genelde yazılı bir belgeye dayanmaktadır. Birçok durumda, sosyal hizmet uzmanları tarafından müracaatçıdan bahsedildiği görülmüş, fakat yazılı raporlara bakıldığında bu bilgilerin bir telefon görüşmesinden mi yoksa yüz yüze bir görüşmeden mi elde edildiğini anlamak pek kolay olmamıştır. Yasirisimli görüşmecinin bu "belirleyememe" durumunu şu şekilde açıklığa kavuşturmuştur:

> "Yani çünkü değerlendirme bir bilgi sorunu, eğer bilgi varsa hedefinde doğru olana ulaşmak olmalı. Ama değerlendirmeye başka açılardan bakarsan, başka sonuçlar çıkartırsın. Yani yargılarınla değer yargılarınla bakarsan, önyargılarınla bakarsan, kendi ahlakınla bakarsan, yani bunları çıkartıp bir tarafa koymadan bunlarla bakarsan sanırım doğru bir değerlendirme yapmazsın."

Görüşmenin devamında yaşantılarımızın bu karar üzerindeki etkisine dikkat etmemiz gerektiğini, herhangi bir hataya düşmemek için de kullanılacak olan argümanın bilgi olması gerektiğini söylemektedir:

> "Bir yaşantımız var. Bir hayatımız var. Bir dünya görüşümüz olabilir. Ve bunlar üzerinden oluşan bir tutumumuz da vardır. Ama yani biz bir bilgiden bir doğru değerlendirmeden bahsediyorsak doğru değerlendirme yapmak zorundayız diyorsak bizim birinci esasımız bilgi olmalı. Peki, bu bilgi neyin bilgisi olmalı? Bu bilgi karşılaştığımız durumu o durumu temellendirecek bilgiler olmalı. Yani yoksullukla çalışıyorsak, yani yoksulluk alanında çalışıyorsak biz o alanın sosyolojik yapısını ne bileyim işte antropolojik temellerini bilmemiz gerekiyor".

Sosyal hizmet uygulamalarındaki alanlara bakıldığında konu bakımından oldukça farklılık barındırdığı, insana dair her türlü durumla karşılaşılabileceği görülmektedir. Burada alan bilgisine sahip olmakla birlikte, doğru değerlendirme yapabilmenin de bilgisine sahip olmak gerekmektedir.

Uygulama sırasında, sosyal hizmet uzmanları müracaatçılarla ve içinde bulundukları çevreyle ilişki kurarken, eğitimleri sırasında aldıkları kuram ve yöntem bilgisine tecrübelerini de katacak şekilde araştırma, inceleme, gözlem ve meslek etiğine uygun davranmaları gerektiğini bilirler. Bu duruş, müracaatçıyı yeni bir tehlikeden koruyacağı gibi, kişisel doğruları ya da uzmanın tahminlerine dayanan görüşün de tersi durumundadır. Elif isimli görüşmeci durum değerlendirmesini yapabildikten sonra müdahale aşamasına gelinebileceğinden söz eder:

> "Yine çocuk refahı alanından, açısından düşünecek olursak; çocuğun içinde bulunduğu korunmaya muhtaçlık durumu da olabilir bu, suça sürüklenmişlik durumu da olabilir. Bu tespitlerin sağlıklı yapılması gerekiyor yani. Korunmaya muhtaçlık durumunu oluşturan nedenler neler? Bu süreç aile yanında desteklenerek devam edilebilir mi? Aile yanında kalması sağlanabilir mi? Ya da 'suça neden olan' koşulları yaratan şeyler neler? Bunlar çocuk adli sisteme girmeden çözülebilir durumlar mı? Bunların tespiti, tespitinden sonra da müdahale yöntemlerinin önemi".

Zehra isimli görüşmeci ise her durumun, her insanın yeniden değerlendirilmesi gerektiğini ifade etmek ve kıyaslama yapılmasından kaçınmak gerektiğini vurgulamaktadır:

> "Şimdi her vaka bir kere kendine özgü. Bu çok gerçekten her vakayı birbirine kıyaslayamayız. Bu 4 yıllık tecrübeden en büyük edindiğim bilgilerden bir tanesi bu".

Aslında bunu tecrübe etmeden önce, eğitim sırasında öğrenmiş olması gerekmektedir. Ancak çalışmanın daha önceki bölümlerinde söz edildiği gibi, uzmanların almış oldukları eğitim sürecinde bilgi boşlukları bulunmakta, bu da mesleki uygulamaları ile edindikleri bilgileri harmanlamaları konusunda zaman zaman engel teşkil edebilmektedir.

Değerlendirme süreci sadece form üzerinde ilgili kısımların işaretlenmesinden çok müracaatçılar üzerinden, onların kendi hikâyelerini anlatmaları ile gerçekleştirilmektedir. Müracaatçıların hikâyeleri hâlihazırda karşı karşıya oldukları baskıyı içeriyor olabilir, ancak geçmişlerindeki baskının tanımını da kapsayabilir. İlker:

> "Bir şey var, bilmiyormuş pozisyonunda insanlarla görüşmenin çok önemli olduğunu düşünüyorum. Yani şey var değerlendirmelerin çok fazla kitabi bilgilerle, kişiyle çalıştığında önyargı oluşması had safhada oluyor. Oysaki kitabi bilgiler önemli ama sende kalıp yargı oluşturmaması kaydıyla önemli. Bundan dolayı da müracaatçıyla çalışırken bilmiyormuş, (hiçbir şey bilmiyorum ben bu kişi hakkında) onu anlamaya ve tanımaya dönük olarak oradayım. …..Benim sorduğum sorularla aslında bende onun gerçekliği içerisine girmiş olurum ve birlikte birşeyler oluşturmaya başlıyoruz. Yani müracaatçıların, görüşmeye girdiği ile görüşme anında iki insanın karşılıklı konuşmaya başladığı noktada şuan bunu yaşıyoruz. Gerçekliklerimiz değişiyor. İkimizin oluşturduğu bir şey üzerinden artık gidiyoruz."

Sosyal hizmette uygulama alanlarına bakıldığında çalışılan kesimlerin yaş, cinsiyet, kültür, dil, din ve ırk bakımından farklı oldukları bilinmektedir. Her insanın içinde olduğu anın koşulları içerisinde değerlendirilmesi ve bu bağlamda tarihselliğine de bakarak bilgi toplamak, sosyal çalışmanın kalitesini belirleyecek unsurlardandır. Baran isimli görüşmeci değerlendirmenin esaslarından söz ederken:

> "Değerlendirmeye alırken üç sacayağı üzerinden hareket etmeye çalışıyorum. Bunlardan biri çocuğun gelişim özellikleri yani çocuğun kendisi baz alınarak onun bir takım skalaları var hani. Günü, neyi nasıldır? Beslenmesi nasıldır? Öz bakımı nasıldır? Bulunduğu gelişim dönemine uygun olarak dil gelişimi, tuvalet gelişimi bütün bunlara dikkat edip anne baba çocukla ilişkisi, çocuğun onları algılayış şekli bütün bunlar çocuk üzerinden giden bir süreç benim için. İkinci aşama ebeveynlik yapabilme kapasitesi ve becerisini, yetişkinlere ilişkin oluşturulan bir şey bu. Benim kafamda oluşan yani. Çocuğun koruması sağlanıyor mu? Çocuğa uygun disiplin tabi bunların hepsi tırnak içinde olan şeyler ….Toplumsal çevre ve kültürel yapı, değerler. Diğer saç üç ayak üzerinde ve burası. Şimdi egemen bir kültüre sahipsek, o kültürdeki bakış açımızla diğer tarafı değerlendirdiğimizde hata yapma olasılığımız çok fazla. Oysaki hani Roman kültürü veya diğer kültürleri baz aldığınızda evliliği kendi yaşamları içerisinde çok hani olagelen bir yapı varsa bu yapıda 'küçük yaşta evlilik sakıncalıdır' diyebilme şansınız var mı? Veya şöyle bir şey suç olgusunu inceleyelim; çocuk çalmayı bir statü olarak görüyor ve değerlendiriliyorsa ve böyle de pohpohlanıyor ve önemseniyorsa nereye göre hata diyeceğiz?".

şeklinde görüşlerini ifade etmiştir. Görüşmecinin çocuğu ve çevresini olabildiğince geniş ele aldığı, değerlendirmede yanlış bir sonuç çıkmaması için çaba sarf ettiği de görülüyor. Kişiye ve kültüre olan saygı, kişinin ve kültürün insanın değerine nasıl etki ettiğine bakılarak bir müdahaleyi gerektirip gerektirmediğine bakılabilir. Örneğin "*erken evliliğin*" bir kültüre ait olduğunu ve habitatına dokunmamak gerektiğini savunmak, bir dizi insan hakkı ihlallerine yol açabilir. Şöyle ki, beden olarak gelişmemiş ve ruhsal erginliğe erişmemiş olduğu bir yaşta evlilik kurumunun bir çocuğa yüklediği sorumlulukları yeniden hatırlamakta fayda olacaktır. Kültürel değer yargılarını hesaba katmadan o insanla çalışma şansı olmayacağı gibi, oradaki o yapıyı da değiştirebilme şansının da düşük olduğu görülüyor. Bu nedenle buradaki arada kalmışlık, yani 'belirsizlik' farklı türden bir politika gerektiriyor. Değişim için bazı politikaların daha kapsamlı, bazılarının ise daha etkili tasarıları beraberinde getirmesi söz konusu olmaktadır. Aksi takdirde politikaları tümüyle terk ederek, günlük ve kişisel uğraşlara dalmış meslek elemanları olarak alandaki yerimizi almış olacağız.

Bu belirleme ya da politika durumu, alanda çalışanları da Ayşe'ye göre şu şekilde etkilemektedir:

> "Genelde de adli bir engel yoksa hukuki bir engel yoksa da ailenin içinde desteklenmesi için farklı alternatif sosyal destek hizmet modellerini harekete geçirerek çocuğun eve dönüşünü sağlamaya çalışıyorum. Benim bakış açım bu."

Sezen isimli görüşmeci ise daha yatay bir ilişkiden söz etmekte, değerlendirme sürecinde karar alırken, katılım hakkını gözeterek kararın şekillenmesi gerektiğini vurgulamaktadır:

> "Vakanın içerisine dâhil olabilmektir. Hak kavramını çok baz almak üzerinden şekillendiriyorum ben bunu. Ve hani biz hep söyleriz ya, yani işte yüksek yarar gözetilmesi gerekirken, evet o yüksek yararın gözetilmesi gerekir, ama bu noktada mesela az önce söylediğim şeyde de bir eksik daha vardı. Eğer ortada bir insanın üzerinden, bir insanın hayatı üzerinden verilebilecek bir karar varsa ve özellikle bu bir çocuksa, ben kararların içerisinde bu çocukların da düşüncelerinin dâhil olması gerektiğini düşünüyorum".

Katılımın gerçekleşmesi, sorunun çözümünde kolaylık sağlayacağı gibi motivasyonu da artıran bir etken olabilmektedir. Örneğin, hizmet alana yararlanabileceği kaynaklardan söz ettikten sonra çözüme olan inancına bağlı olarak hareket edecektir. Damla isimli görüşmeci:

> "Benim mesleki sınırlılıklarım içerisinde ben bu kişiyle nasıl bir çalışma yapabilirim? Gereksinimleri ne? Nasıl çözülebilir, neler önerilebilir? Ona bakıyorum. Mevcut kurumlar neler? Bu sürece müdahil olabilecek mevcut kurallar neler?"

Bu noktada müracaatçı ile birlikte çalışmanın önemi bir kez daha karşımıza çıkmaktadır. Onun adına bir şeyler yapmaya çalışmanın faydasının olmayacağı ve ancak mesleki uygulama sürecine onun da katılmasıyla, beklenen verimin alınabileceği açıktır.

Görüldüğü üzere, müracaatçının o ana kadar yaşadığı her şeyin, içinde bulunduğu anı yarattığı, bu anı doğru değerlendirebilmenin zorlukları üzerinde görüşler belirtilmiştir. Dolayısıyla değerlendirme kriterlerinin yeniden gözden geçirilmesinde, hangi aşamada nelere dikkat edileceği hususunda özgün çalışmalara ihtiyaç olduğu düşünülmektedir.

3.4.3. Değer ve Mesleki Etik İlkeler Çerçevesinde Değerlendirme

Görüşmecilere yöneltilen soruların bir kısmında, görüşmecilerin değerden ne anladıkları ve mesleki etik ilkeler çerçevesinde değerlendirmenin nasıl yapıldığını ortaya çıkarılması amaçlanmıştır.

> "Genel ve soyut yapısı itibariyle değer problemi üzerine, etik tarihi, karşı çıkış ve yeni arayışlara dayanan tartışmalarla doludur. Değerin sübjektifliği görüşünün temelinde, doğru bilginin imkânıyla ilgili gnosiolojik dogmatik skeptikism, iktisattaki değer (kullanım, fayda değeri) kavramının genelleştirilmesi ve psikolojideki her davranışın motifinin kişi egoizmine dayandırılması faktörleri yer almaktadır" (Kuçuradi, 2013, s. 11).

Böylece değerin kişiler tarafından biçilen bir şey olduğu varsayılmaktadır. Değerin nasıl biçimlendiğini Elif isimli görüşmeci şu şekilde açıklamaktadır:

> "Olayları algılarken, tepkilerinizi verirken kabul ettiğimiz veriler, ön veriler. Doğduğumuz andan itibaren oluşuyor değerlerimiz, değer yargılarımız. Yani aslında içinde bir şekilde yargılarımızı barındırıyor. İçinde bulunduğunuz kültürel yapı şekillendiriyor bunu, izlediğiniz televizyon kanalı hepsi şekillendiriyor. Bir haberin veriliş şekli bile sizin değer yargılarınızı şekillendirebiliyor ya da yeniden yapılandırabiliyor".

Anlam ve değer vermek insanın özselfenomenlerinden olmasına karşın değer, anlam yükleme değildir. Değerden, anlam yüklemenin anlaşılması durumunda; kişi, kendisiyle ilgisinde, çoğunlukla da kendi beniyle, kendi çıkarlarıyla ilgisinde şeylere anlam yüklediği, onları anlamlı ya da anlamsız, sonuçta da değerli ya da değersiz

gördüğü için, değerlilik kişiden kişiye değişen bir şey haline gelmektedir. Bir eylemin ya da insan durumunun kendi başına değerliliğinden söz etmek de mümkün olmamaktadır(Tepe, 2008, s.7). Can isimli görüşmeci değer hakkındaki görüşlerini açıklarken, değerleri değerin çoğul haliyle kabul etmekte ve şunları söylemektedir:

> "Değer deyince tabi kavram olarak, daha bir önem derecesi geliyor bana. Kişisel olarak sorarsanız benim için öncelikle insani değer, hani insana verilen değer olarak bence, ama çevremize baktığımızda herkesin çeşitli değerleri var. …Tabii bu da biz insana, insanlara yönelik çalıştığımız için, hani her şeye artık bir insani değer ve insana bakış açısı olarak bakmaya başlıyorsunuz. Biraz da değer ölçütü ona göre de değişiyor, gelişiyor".

Değer ve değerler arasındaki farkı, Kuçuradi kişi üzerinden anlatarak aktarmaktadır:

> "Değerin değerlerden ayrılmasının sebebi; "bir değere sahip olma" ile "değer olma"nın birbirinden farklı şeyler olmasıdır. Bu ayrım yapılmadığında iki ayrı sorun tek bir sorun olarak görülür ve sorunun çözümü güçleşir. 'Bir kişinin değeri'; yaşadığı ortama, diğer kişilere göre, yeni yaşama olanakları katma ve değer yaratma ile diğer kişilerden ayrılmada ortaya çıkan kişi farklılığıdır. Bu kişinin yaşamında öncelik verdiği değerler ise, 'bir kişinin değerleri' olarak karşımıza çıkmaktadır: Bir kişinin değerleri, kendi kişisinde olduğu kadar, başka insanların da yaşam olanaklarını koruyacak ve gelişmesini sağlayacak türdeki değerlere yaşamında verdiği öncelikten ibarettir" (Kuçuradi, 2013, s. 41).

Diğer taraftan, toplumun ve kişinin değerlerine önem veren sosyal hizmet disiplininin, uygulama sırasında sıklıkla durup üzerine yeniden düşünmesi gereken farklılıklarla karşılaşmaktadır. Bu nedenle, sosyal hizmet uzmanlarınca değer-değerler bilgisi ve iki kavram arasındaki farkın bilinmesi, çalışmalarını kolaylaştıracaktır. Ayşe isimli görüşmeci değer hakkındaki görüşleri şu şekildedir:*"Aklıma hiçbir şey gelmedi"* diye belirtirken, Baran isimli görüşmeci:

> "Çok zor sorularmış bunlar. Yani hiç üzerinde düşünmediğim bir şeyler bunlar. Değer herhalde benim için şeye denk geliyor; yargı diyeceğim ama çok yargının içine de koymak istemiyorum ama. Yargı belki. Bende hep yargı karşılığı, değerin".

Uygulamanın insan hakları bakımından değerlendirilebilmesi için, değerlendirilenin insan olması kadar değerlendirenin de insan olduğu tekrar hatırlanmalıdır. O halde değerlendirmenin koşullarına tekrar göz atıldığında, değerlendirme etkinliğinin zor olduğu görülecektir. Bu zorlukları oluşturan kriterlere olumsuz örnek verilebilecek biçimde, Sinem isimli görüşmeci meslek ilkelerini değer olarak belirtmektedir: *"Mesleğe ya da alanda çalışırken göz önünde bulundurulan ilkeler aklıma geliyor"*. İnsan hakları savunuculuğu yapan sosyal hizmet uzmanlarının bir değişim ajanı olduğu göz önüne alındığında, insanın değerini harcayan ya da tesadüfi olarak koruyan kültürle mücadele etmesi gerekmektedir. Songül isimli görüşmeci: *"Kültürel yapı, kültürel özelliklerden de kaynaklı olarak insanların herhangi bir konuya verdiği önem bakış açısı"* olduğunu söylemekte, değerlendirmeye yön veren önemli bir konuya dikkat çekmektedir. Burada bireyin olduğu yerden başlamanın önemi ortaya çıkmaktadır.

Değere verilen yanıtlar arasında, farklı bir yanıt Volkan isimli görüşmeciden gelmiştir. Değer denildiğinde dini değerleri hatırladığı, bu mesleğin yapılabilmesi için bir inanç sisteminin gerekliliği hakkında görüş belirmiştir:

> "Değer deyince bana daha ziyade dini değerler geliyor. Çünkü bende o daha çok etki yapıyor. Mesela ben eğer din konusunda zafiyet yaşayan biri olsaydım, kesinlikle bu mesleği yapamazdım. Çünkü bu meslek bana göre dinsiz birinin yapabileceği bir meslek değil. Benim nezdimde, hani bir deney yapsam belki aksi çıkar. 50 kişi üzerinde. Ama benim nezdimde din konusunda zafiyet yaşayan, hiçbir dine bağlı olmayan mesela ateizm falan düşünelim, Şamanist bile olsa bir şeye bağlı olması lazım, bir yerden beslenmesi lazım. Veya kolonyaya bile tapsa bir şeye tapması lazım".

Görüşmecinin kendisi için belirlenen bir değer sistemini kabul etmekle rahat edebileceği, önceden ve başkaları tarafından belirlenen değerlere bağlı kalacağına

işaret etmektedir. Burada bir değer biçme olduğu için her durumu yeniden değerlendirmek açısından sorunlu olduğu görülmektedir.

İnsanın değerinin vurgulandığı, insanın değerlendirmelerinin farklılaşabildiği noktalara işaret eden Yasir isimli görüşmeci:

> "Değer dediğimde o şeyin yani kendi türü arasındaki yeri aklıma geliyor. Yani ben ve sen iki kişiyiz bu odada. Benim de senin de aynı değerde olmadığımız kesin. Bir üçüncü kişi burada olsa, bir değerlendirme yapsa ikimizi tanıyan, sana da ayrı bir değer biçer bana da ayrı bir değer biçer demiyim de değer verir. Ama bunu yaparken de bir değerlendirme yapar. Bu da böyle yani, değer bu kendi türü arasında o özel yeri" diye belirtmektedir.

Fromm (2014)'a göre fikirler, sadece fikir veya düşünceler olarak öğretildiklerinde insanı derinden etkilemez, insana ait diğer fikirleri de değiştirirler; eski düşüncelerin yerini yeni düşünceler, eski sözcüklerin yerini yeni düşünceler alır" (s. 17). Damla isimli görüşmeci, insanın değerini merkeze alarak, durumları koşulları içerisinde anlamaya çalıştığını, ayırımcılık yapmadan insan hakları fikrini yaygınlaştırmaya çalıştığını şu sözlerle ifade etmiştir:

> "İnsan olmayla ilgili, insanın değerleriyle alakalı. Değer deyince yani tüm insan değerli, baştan insan değerli. Onun yaptıklarının doğru yanlışından ziyade nedenlerini anlamayla ilgili bir değer taşıyorum. Irksal, cinsiyet bu şey, ha bazen böyle kötü hissedişlerim oluyor bazı vakalarda bu insan mı değil mi onu nasıl, ama insan değerlidir ve ne olursa olsun yani ilkeleri ve hakları korumaya çalışıyorum".

Sosyal hizmetin değerleri, sosyal hizmetin çalışmalarının amacını ortaya koymaktadır. IFSW ve IASW'nin belirlemiş olduğu mesleki değerler insan onurunu korumak ve insan haklarını korumak ve sosyal adaleti sağlamaktır. Dolayısıyla kişilere ya da gruplara yararlanabilecekleri kaynakları sağlamak, sosyal refahı geliştirmek sosyal hizmetin amaçları arasındadır. Sosyal hizmet, bunları müracaatçıları ya da müracaatçı gruplarıyla yapmayı hedefler. Bu çalışmaları

yürütürken, mesleki bilgi ve beceriyi kullanır, mesleğin amaçlarını ön plana çıkarır, gizliliğe uyar, yapılan işin sorumluluğunu üstlenir.

Görüşmecilerin mesleki değerler hakkında verdikleri yanıtlar arasında, benzerlikler bulunmaktadır. Ayşe isimli görüşmeci mesleki değerlerden bahsederken:

> "Empati kurma. Bulunduğu yerden başlama, değer değildi ama bunlar ya. Karşındaki insana değer verme, insan onuru, kararlara saygı duyma. Hatırlayabildiklerim".

demiştir. Baran isimli görüşmeci de benzer değerlerden söz etmiş, var olan bu değerlerin sosyal hizmet disiplininden önce de var olduğuna işaret etmiştir:

> "Önyargısız yaklaşabilmek, olduğu gibi kabul etmek, bulunduğu yerden başlamak. Bunların hepsi ilkeler aslında. Değer ilkeyi dengeler belki de bir yönüyle, bilmiyorum. Sosyal hizmetin kabul ettiği bir değer olur. Olduğunu düşünüyorum çünkü şey sosyal hizmetten önce de bu evrensel değerler vardı. Sadece çalışmalarının içerisine giren bir şey".

Zehra isimli görüşmeci de değerler denince bir yaklaşımdan söz ederek, gizliliğe daha fazla önem verilmesi gerektiğinden söz etmektedir:

> "Sosyal hizmet değerleri denince aslında baktığım zaman şey aklıma geliyor. İnsana insan olduğu için yaklaşmak gerekiyor. Yani özellikle kendi görüşlerimizden ya da kendi inancımızdan tamamen uzak durup profesyonelce karşıdaki vakayı değerlendirmek gerekiyor. Ya da onun da aynı şekilde yani. Bütün o özelliklerinden belki soyutlayıp bir müdahalede bulunmak gerekiyor".

Bu yaklaşımın temelinde insan haklarının olduğundan, çalışmaları insan odaklı devam ettirmenin gerekliliğinden bahsetmiştir:

> "Valla insan hakları geliyor öncelikle benim aklıma. Biraz konuyla ilgisiz olacak ama sosyal hizmet deyince hani insan odaklı çalışıyoruz,

daha demin de dediğim gibi. Her şeyden önce insan. İnsan ve onun çevresinde oluşturduğu şeyler",.

Aynı şekilde Faruk isimli görüşmeci de insan hakları vurgusu yapmaktadır:

> "Sosyal hizmet değerleri deyince aslında aklıma insan hakları geliyor. Çünkü o temelli çalışan bir şey ve onları ön planda tutarak çalışan bir meslek grubu".

Demet isimli görüşmeci ise ilkelerden söz etmiştir:

> "İşte etik ilkeler olabilir, mesleği uygulama aşamasında, az önce konuştuğumuz insan haklarına bağlı kalınma olabilir. Kişilerin, hak savunucuların da olabilir. Çeşitli mesleki roller".

Elif isimli görüşmeci ise mesleki değerler ile hareket ettiğini, kendi değerlerini ön plana çıkarmadığını belirtmiştir:

> "Şimdi evet hepimizin değerleri var, hepimizin kabulleri var, doğru bulduğumuz yanlış bulduğumuz şeyler var. Ama müracaatçı ile ilişki kurarken bunlardan bağımsız hareket ediyoruz. Bir kere onun ihtiyacı üzerinden hareket ediyoruz, kendi ihtiyacımız üzerinden değil. …Benim doğru bulduğum bir ilişki biçimini yaşıyor olmalarına gerek yok".

Mesleğin merkezinde insanın olduğunu belirten İlker isimli görüşmeci, sosyal hizmet mesleğinin herkese sunabileceği bir şeyler olabileceğinden, her insanın farklı düzeylerde sosyal hizmete ihtiyaç duyabileceğinden söz ederken, ayırımcılık yapmayan bir disiplinin gerekliliğini şöyle açıklamaktadır:

> "Ya ırk, din, dil, hiç gözetmeksizin tamamen çalışma yapmaktır bence. Yani bunun dezavantajlı gruplardan tutun da avantajlı gruplara kadar herkese yapılabilecek olan bir meslek olarak görüyorum ben bunu. Çünkü herkesin, herkesin Türkiye'de bu mesleğe ihtiyacı olduğunu bu meslek ile beraber kalkınmasından tutun da yaşamasına kadar bu mesleğe ihtiyacı olduğunu düşünüyorum".

Pınar isimli görüşmeci ise mesleki değeri hak savunuculuğu olarak açıklamıştır:

> "Müracaatçının haklarını savunmak gibi. İnsan hakları ile iç içe görüyorum sosyal hizmet değerlerini de, ama biraz daha yasalarla verildiği için daha genel bir insan hakları tanımımız var, her kurumda kendi yasalarıyla kendi mevzuatıyla öyle iş yapmak zorunda kalıyoruz, ama genel olarak insan haklarıyla paralel, aynı şey diyebilirim".

'Sosyal hizmetin değerleri mi?', 'sosyal hizmetin kabul ettiği değerler mi?' tartışmasını yapan Yasir isimli görüşmeci görüşlerini şöyle ifade etmiştir:

> "Şimdi sosyal hizmet değerleri deyince, her sosyal hizmet uzmanının adil olması, her sosyal hizmet uzmanının eşitlikçi davranması eşit davranması, her sosyal hizmet uzmanının her bir kişiyi biricik olarak ele alması ve her bir sosyal hizmet uzmanının her kişinin kendi kararının tayin hakkına saygılı olması. Şimdi bunlar böyle artırılıp gidiyor değil mi? İşte ben burada problem var diyorum. Yani şöyle böyle ikiye böleyim: bir bu adalet işte eşitlik bu meseleler bir kere böyle hep yapıştırılıyor da sosyal hizmet sosyal hizmetin değeri değil, sosyal hizmetin kabul ettiği değerlerdir denmesi gerekiyor. Yani ifade olarak bir sorun var. Evet, ama tabi ifade olarak ama ilke olarak bunları ele alırsak sosyal hizmet uzmanın ilkeleri olmalı".

Uygulama sırasında, müracaatçının kendi geleceğini tayin etme hakkına sahip olduğunu belirten, buradaki kendi geleceğini belirleme hakkını müracaatçıya vererek bir tür sorumluluktan kaçmanın yanında, o kararı tek başına alamayacak olmasından dolayı, bu tür yaklaşımın ya da değerlendirmenin kişiye fayda sağlayamayacağından söz etmiştir:

> "Bunlar bence tamam, ikincisi bu kişiyle olan meselede de ben problemli bir şey görüyorum. Yani kişinin kaderinin tayin hakkı[5] bence problemli. Yani bir kişinin kendine ben neyim sorusunu sormayan,

[5] Kendi kaderini tayin hakkı (self-determination): Literatürde, sosyal hizmetin amaçları arasında yer almaktadır. Kişinin kendi kararlarını vermesi olarak anlaşılmasında bir sakınca olmadığı düşünülmektedir.

soramamış kişiye sen kendi kaderinin tayin edebilirsin denmesi problemli. …Kişinin kendi kaderinin tayin hakkı çok iddialı kavram ifade".

Kendi yaşamını yönlendirme hakkı, özgürlük değerinin korunması ile ilgilidir. Kişi ancak bağımsız değerlendirmelerde bulunarak kendisini gerçekleştirebilir ve kişi olma sorumluluğuyla kararlarını yönlendirebilir.Sosyal hizmet uzmanlarının müracaatçıları, kendi kararlarını verme yönünde bilinçlendirilmeleri ve cesaretlendirilmeleri, onların kendilerine yeterlilik ve güvenlerini artırarak başkalarına bağımlı olmalarını engellemektedir. Ancak bu değişim, uzmanın ilkeye biçimsel olarak uymasıyla mümkün değildir. Kendi geleceğini belirleme özgürlüğünün ne anlama geldiğini ve sınırlarının ne olup ne olmadığını bilmesi gereklidir. Böylece güçsüz ve savunmasız müracaatçıların, kendileri hakkındaki kararlara katılımlarını sağlamak için çaba harcamaya yönelebilir ve harcadığı çabanın bir 'değer' adına olduğunun bilgisel ayırdına varabilirler. Sezen isimli görüşmeci, müracaatçıların pasifize edildiğinden söz ederek, onların kendi kararlarına katılım hakkının yok sayıldığına işaret etmekte ve bunu insan hakları söylemini kullanarak yaptığını söylemektedir:

"Ya ben çok fazla insan haklarının saygı duyulduğuna çok inanmıyorum o yüzdende bana çok olumlu bir yanı gelmiyor. Bence bana kalırsa insan hakları da bazı nasıl diyeyim grupların mı artık ülkelerin mi artık hani çok siyasiye mi giriyorum bilmiyorum, insanları yönlendirme şekline göre gelişiyor. İnsanların nasıl kafasına göre yönlendirmek istiyorsa o şekilde insan haklarına uygulayabiliyor".

Kendi kaderini tayin hakkı ayrı bir tartışma konusu olmakla birlikte, müracaatçının şimdi ve sonrası için alınacak kararlarda desteklenmesinin onun faydasına olacağı düşünülmektedir. Burada herhangi bir baskıya ya da manipülasyona yer verilmemesi beklendiği için, kişinin ağır aksak yürüyen "sistem" içerisinde kaybolmaması için uygun hizmet modellerinin geliştirilmesinin daha uygun olacaktır.

Mesleğin etik standartları (NASW,1996), sosyal hizmet uzmanlarına rehberlik edici ilkeler sunmakta ve birtakım roller yüklemektedir; buna karşın etik güçlükler, başka deyişle değerin çatıştığı durumlarda ne yapılacağına ilişkin net bir cevap

bulunmamaktadır. Bu nedenle eylem-değer ilişkisine yönelik birçok etik teori tartışılmaktadır.

Etik ilkeler, sosyal hizmet uzmanlarının her durumdaki eylemlerini ya da etik sorunların önceliklerini belirleyen kurallar değil, uygulamada meslek elemanını yönlendiren, bilgilendiren, rehberlik ederek kendine güvenini artıran, değerler ve standartlar bütünüdür. Meslek etiğinin, kendi çalışmalarını kolaylaştırdığını belirten Yasir isimli görüşmeci bunuşu şekilde ifade etmiştir:

> ”Eğer biz mesleki etiği bilgi olarak ele alır, norm olarak ele almazsak büyük işlevi var. Biraz önce bahsettiğimiz şey, biz sakıncalı gördüğümüz yerlerde bu sakıncalıdır. Doğru gördüğümüz yerlerde bu doğrudur diyebiliriz yani bize aslında ışık tutar diyelim. Her zaman etik bir değerlendirme yapmaya çalışırım. Bunu da bilgi ile yapıyorum. Biraz önce söylediğim gibi her bir durumu kendi içerisinde değerlendiriyorum ve nasıl yaklaşmam gerekiyorsa o şekilde yaklaşıyorum”.

Demet isimli görüşmeci ise meslek etiğinin işlevsel olduğunu, keyfi muamelelere yer vermediğini şu sözlerle açıklamaktadır:

> “Yani uygulamada birçok çeşitlilik doğurur ya da en temelde hak ihlallerine neden olur. Yani herkes kendi bakış açısıyla hareket ederse ki biz insanla çalışıyoruz onun bir şeyi yok tek düze bir durum söz konusu değil”.

Faruk isimli görüşmeci ise meslek etiğinin işlevi hakkında, uygulama sırasında hizmet alan tüm gruplar için uygun şekilde hareket edilmesini sağladığını belirtmektedir:

> “Ya şu noktada zaten mesleki etik kesinlikle görev yaptığınız yani çalıştığınız alan ile ilgili işte engellisi olsun, çocuğu olsun, yaşlısı olsun, kadın olsun yani bunlarla ilgili onların yüksek yararına olabilecek şekilde hareket etmemizi sağlıyor diye söyleyebilirim”.

Görüşme sırasında bazı uzmanlara meslek etiğine uygulama sırasında uyup uyamadıkları farklı sorularla sorulmuştur. Bazıuzmanlarya kendilerinin değer

sistemine uymayan ya da toplumun değerlerine uygun davranmayan, bazı müracaatçıların değerleri nedeniyle zorlandıklarını, özellikle "kabul etme", "yargılayıcı olmama"ya ilişkin meslekideğerlerini yaşama geçirebilmek için büyük çaba harcamak durumunda kaldıklarını anlatmışlardır. Berna isimli görüşmeci, çalışmakta zorlanacağı kişileri, ya da çalışmakta zorlanacağını düşündüğü grupları nasıl yönlendirebileceğini meslek etiğinin işlevi ile açıklamaktadır:

> "Yani meslek etiği olarak şöyle hani sonuçta ben böyle bir insanla çalışamayacaksam bu benim hani sadece eşcinsel olmayabilir hani benim yaşadığım bir olay olabilir. Mesela 'kadına yönelik şiddet'. Tamamen farazi bir şey konuşuyorum, ben şiddet görmüş olabilirim çok yakın bir süre içinde ve bir kadın bana geldiğinde aynı şeyleri ben yaşıyorsam; empati kurmaya başlarım ve çok farklı bir boyuta girer vaka ve burada ben devretmek zorunda kalırım. Faydalı olmayacağımı düşündüğüm anda başka birisine, başka bir meslek arkadaşıma bu vakayı devretmek isterim bu konuda".

Elif isimli görüşmeci ise, yapılan mesleki çalışmalar ne kadar titizlikle yapılırsa yapılsın, yapılan değerlendirme sonunda kanaat belirledikten sonra, karar alıcı mekanizmaların aynı değerleri taşımıyor oluşu, sonraki çalışmaları sürdürecek mekanizmaların da benzer değer bilgisine uzak oluşu gibi yönlerin yapılan bir çalışmayı olumsuz anlamda etkilediğinden söz etmektedir. Yani meslek etiğine bir kişinin ya da bir grubun uyması yerine, bütün çalışanların bu bilgilere sahip olması çalışmayı anlamlı kılacaktır:

> "Ben kanaat verirken, hâkim bunun aksine bir karar verebiliyor kendi kabulleri ile değerleri ile. İşlevsel olamıyor her zaman.Çünkü karar alırken, kararın sonucunda bazı yaptırımlar ortaya çıkıyor. Yani bizim kararımızın sonucunda bazı şeylere roller düşüyor, kurumlara olabilir, bireylere olabilir. Onun karşılanacağını düşünmediğinizde daha ortalama bir karar verebiliyorsunuz bazen. …Şunu söyleyeyim; bir çocukla ilgili bu çocuğun 'yuvaya alınması' gerekiyor diyebilirsiniz, doğru karar o olabilir ancak sonrasında yuva ortamının getirdiği şeyleri biliyorsunuz yani yuva ortamında karşılaşacağı şeyleri, riskleri biliyorsunuz. Evet, o çocuk için

doğru olan yer aile yanında kalmaması olabilir ama yuvada da farklı riskler içerebiliyor".

Toplumla çalışan sosyal hizmet uzmanlarının, "değer harcayan" topluma karşı çalışmaları da ihtimal dâhilindedir. Meslek etiğinin toplumun değerleriyle örtüşmemesi, çalışmalarını toplumun onayını alacak şekilde yapacağı anlamına gelmemelidir. Hakan isimli görüşmecinin arada kalmışlığını şu şekilde ifade etmiştir:

> "Mesleki etiğin okulda öğretilen etik ile kendi toplumumuzdaki etik uyuşmuyor. Çünkü o hazır bir sistemden alınmış bilgiler veriliyor bizim okullarda, ama Türk toplumunun yapısı ve Türk sosyal hizmetinin yapısı Amerika'daki sosyal hizmet yapısı gibi bir sistem değil. Oradaki sistem belli, insanların durumu belli, kriterleri belli, şekli belli ama bizde öyle değil".

Sezen isimli görüşmeci ise meslek etiğinin çalışmaları kolaylaştıran bir rehber olduğundan söz etmektedir:

> "Biraz yol gösterici gibi geliyor. Nasıl davranmanız gerektiği konusunda yada nasıl düşünmeniz gerektiği konusunda size ipuçları veren şeyler diye düşünüyorum. Fakat bu değerlerin kişilere nasıl yansıdığı konusunda şüphelerim var. Çünkü aynı değerleri alarak bu işi yapıyoruz ama hepimiz başka bir şeyi düşünüyoruz. Yani her şeyi herkes aynı değerlerin olması gerektiğini yani o bakış açısı ile düşünmesi gerektiğini biliyor ama boş çıkmış ya, boş çıkmış yani hiçbir şey eklememiş".

Zehra isimli görüşmeci ise, bu bilgiler ışığında çalışmalar yapıldığında hizmetin kalitesinin artacağından bu işi herhangi birisinden farklı yapacağından bahsetmiştir:

> "Meslek etiği yoksa, o zaman herkes yapabilir gibi olur. O zaman görüşme olabilir. Herkes bunu bir şekilde kendi görüşlerine göre bir sonuca da vardırabilir, ama mesleğin belli bir etiği, kuralı varsa, eğer bunlar baz alınarak yapılırsa daha sağlıklı ya da daha profesyonelce iş yapılmış olur".

Bir başka görüşmeci olan Volkan ise, ahlakçılık üzerinden değil meslek etiğine göre değerlendirme yapması gerektiğinden söz ediyor. Hak savunuculuğu yapmaya çalışırken, hakarete uğraması halinde dahi etik kurallar dâhilinde çalışmasına devam etmesi gerektiğini veya çalışmasını etik kurallara uygun bir şekilde sonlandırması gerektiğinden söz etmektedir:

> "Ahlaki değerlere uymak zorunda değilim, ama mesleki etiğe uymak zorundayım. Çünkü bu mesleğin karşılığında para alıyorum ben. Evet. Ona inisiyatif gereği uyuyorum ahlaki kurallara. Ama çocukla görüşürken, atıyorum, ona bir saygısızlık yapmamam gerekiyor. Dinime küfretse bile veya işte benim aileme küfretse bile. Mümkün olduğunca mesleki etik gereği görüşmeyi görüşme kurallarına uygun şekilde yapmam gerekiyor benim".

3.4.4. Karar Alma Sürecini Etkileyen Unsurlar

Toplumlar, sosyal bilimler için her zaman bir sorgulama, araştırma alanı olmuştur. Dolayısıyla toplum ve bilim ve dahi bilgi arasında doğrudan bir ilişki olduğu ve bunların birbirlerini etkileyen süreçlerden oluştuğu söylenebilir. Sosyal hizmetin yoğun olarak değer temelli bir meslek olduğu ve bu değerlerin mesleğe önemli oranda yön verdiği düşünüldüğünde, sosyal hizmetin toplum ile bağları bilimin önemli temelleri üzerine kurulu olduğunu ortaya koymaktadır. Burada toplum ile bilimin iki bağlantısından söz edilebilir: İnsan ilişkileri ve kurumsal ilişki. Bu noktada, Sezen isimli görüşmeci kararlarını etkileyen insanlar arası etkileşime ve tutumlara dikkat çekmiştir:

> "Ailenin yaşadığı sosyal çevre, anne-baba tutumları, ailenin birlikteliği, ailenin birbiri ile kurduğu ilişki, sosyal çevresi, ekonomik durumu. Bunlar diyebilirim".

Pınar isimli görüşmeci, müracaatçılarla olan ilişkiyi, ilgili kanunları ve yönetmeliklere merkeze alarak hareket ettiğini belirtmeye çalışmıştır:

> "Hepsinin aslında yasalar, çocuk hakları bilgilendirmesi ve çocuk koruma, aslında hep o öğrendiğimiz mevzuat değerler üzerinde

değerlendirerek hepsinin işlemlerini müdahale ediyoruz. Çocuk istismarı ise ona göre farklı yaklaşımda bulunuyoruz, eğer madde kullanıyorsa – madde bağımlılığı varsa o vakaya göre".

Benzer bir şekilde Berna isimli görüşmecinin de müracaatçılarla hem kişisel hem de kurumsal ilişkiyi kurduğunu şu sözlerle açıklamaktadır:

"Babayla anneyle ayrı ayrı görüşmeler hani ona göre kararım etkileniyor. Ya da çocuğun sağlığını ihmal ediyorsalar, ben o şeyde sağlık tedbirini düşünürüm. Gerçi sağlık tedbirini biz vermiyoruz, hastane çalışanı olduğumuz için. Ben sağlık çalışanı olduğum için sağlık tedbiri almasının uygun olmasını söylerim, değerlendirmeyi ilgili kurum yapar."

Ayşe isimli görüşmeci çalışmalarını sürdürürken, çocuğun isteklerine dikkat ederken aynı zamanda ailenin becerilerini de gözlemlediğini belirtir:

"Yaptığım görüşmeler esnasında, çocuğun istekli olup olmaması tabi ki önemli bir etken, ailenin çocuğun bakımını üstlenmek yada hani çocukla ilgili bir eksiklik varsa bunun tamamlanmasına yönelik desteği var mı? Yeterli bir motivasyonu var mı? Buna bakıyorum. Bunlar benim için önemli. Benim önemsediğim; çocuğun yararına olup olmadığı".

Uygulama sırasında sıkça hak ihlalleri ile karşılaşan sosyal hizmet uzmanları, sosyo-kültürel değişkenlerin uygulamaya getirdiği değişkenlerle aldıkları eğitimde farklı yaklaşım ve teknikler öğrenmişlerdir. Sosyal çalışmada, aile işlevselliğinin değerlendirilmesi, çocukların yetişmesini ve sosyal hayata katılımını gösterirken, aile üyeliğini de nasıl tanımladığına yanıt vermiş olur. Çocuğun ve ailenin olduğu yerden başlamayı, sosyal hizmet müdahalesinde önemli bir adım olarak belirten uygulayıcılar, tam bu noktada mevzuata mı, kültüre mi, ailenin dinamiklerine mi uygun işlem yapmış olacak sorusuna, uygulamalarda farklı biçimlerine rastlanmaktadır. Burada sosyal hizmet uzmanı her ne kadar insan hakları temelli bir çalışma yaptığını kabul etmiş olsa da, hizmet ettiği şey kültürün ya da normun yahut da bir yasanın ötesine geçememektedir. Hakan isimli görüşmeci:

> "Mesela esmer vatandaşların olduğu bir evde sen ne kadar nakdi yardım yaparsan yap adam yine aynı şeyde yaşar, aynı sistemde yaşar. Yani Ataşehir'de adamlar rezidans arsalarını sattılar, trilyonlarla para aldılar gene aynı şekilde çadırlarda yaşıyorlar yani. Hani bir işlemi yaparken sosyal hizmetlerde toplumun öz bağlarından kopmamak lazım. Yani adamın yaşayış tarzı ataerkil bir yaşayış tarzı var. Çadırda yaşıyorsa sen bu adama bu rezidansa yada daha lüks bir daireye koyamazsın.Esmer vatandaşa gidiyorsan, esmer vatandaşın öz yapısını öğrenmen lazım. Maddi anlamda yoksulluk çeken bir kişiye gidiyorsan yani adamın koşullarını sen 'nasıl değiştirebilirsin'e gitmen lazım".

Alınan kararların her zaman için müracaatçıyla ilgili olmadığı, çalışma ortamlarının atmosferiyle de ilgili olduğu bilinmektedir. Yoğun bürokrasi veya idarecinin tutumu bu anlamda çalışmaların seyrini değiştirebilmektedir. Fromm (2014)bütün bu bürokrasilerin bir planının ve vizyonunun olmadığı ve tam da bürokratik yönetimin doğası gereği bunun, böyle olmak zorunda olduğundan söz eder. İnsanın bir nesneye dönüştürüldüğü ve bir nesne gibi yönetildiği zaman, yöneticilerin kendileri de nesneler haline geldiklerini ve nesnelerin iradesi, vizyonu ve planı olmadığını ifade eder. Hakan:

> "Aldığımız kararları yaşanılan olaylar, çevreden gördüğümüz baskılar bunlar etkiliyor. Baskı derken mesela sen çocuğu koruma altına almak istemiyorsun, ama mesela o ilçenin kaymakamı diyorki bu çocuğu acil koruma altına al veya ne bileyim il müdürü arıyor diyor ki bu çocuğu acil koruma altına alın. Niye diyorsun bu çocuk için koruma kararı almaya gerek yok, ama olay daha üst boyutlara çıkmadan hemen kapatılmaya çalışılıyor. Normalde koruma altına almayacağın bir çocuğu bir şekilde koruma altına alıyorsun. Niye çünkü çocuk üzerinden bir baskı veriyorlar. Bürokratik bir şey."

Holland (2004) "Child and Family Assessment in Social Work Practice" isimli kitabında, bazı çocukların karar verme sürecine hiçbir surette dâhil olmak istemezken (O'Quigley, 2000), çoğunun ise düşüncelerinin dinlenmesini ve mümkün olduğunda ona göre davranılmasını istediklerini belirtmektedir. Hall ve diğerleri (1997) sosyal

hizmet anlatımlarında seslerin aşağıdaki şekillerde susturulmakta olduğunu ileri sürmektedirler; "onlar hakkındaki öyküleri yeniden sayarken sesleri rapor etmeyerek; onları nesneleştirerek; konuşmalarına izin vermek yerine söyleyebilecekleri şeyleri varsayarak; ya da sesleri subjektif, ön yargılı ya da güvenilmez olarak göstermekten söz eder (s.182)".

İlker isimli görüşmecinin çocuğun nasıl algılandığı, bu algının çocuğu nasıl dışladığı ve onun katılım hakkının gözetilmediğini şu şekilde açıklamaktadır:

> "Çünkü çocuk halen bir meta olarak görünüyor. İlerde bir işçi statüsüne geçebilecek bir meta olarak görünüyor. Çocuğun kendi bilişsel gelişiminden tutun da kendi fikirlerini öne sürdüğü zaman onu engellemek ve önüne set çektiğin süre içinde hiçbir zaman ilerleme kaydetmeyeceğini herkes biliyor bunu. Ailenin karar verme süreci içerisine katıldığı zaman aileyi daha çok dikkate almak. Bence en büyük risklerden birisidir. Hiçbir zaman çocuğunun fikrini ya da görüşünü ileri sürmeden, çocuk için ilerde yaşanabilecek sıkıntıları ve sorunları görmeden, çocuğun fikrini almadan bu tür değerlendirmeler yapmak en büyük sorundur bence".

Çocuk hakkında alınacak kararları etkileyen unsurlar arasında kişinin tecrübesi de önemlidir. Sadece kuramsal bilgi ya da sadece mevzuat bilgisinin çocuğu korumakta yeterli olmayacağı, önemli bir öngörüden mahrum kalacağını Can isimli görüşmeci şöyle ifade etmektedir:

> "Tabii ki de burada mesleki görüş ve bilgilerimiz en önemli etken. Bir de bu alanda ne kadar çok çalıştıysanız yaşadığınız tecrübeler bunlar da aslında çok etkiliyor. Bir yerde artık bazı şeyleri daha tecrübelerinizle öngörebiliyorsunuz. Hani bu değerlendirme sonucunda şöyle bir şey yaparsak buna binaen 'bunlar ortaya çıkar, sonuçlar ortaya çıkar' diyebiliyorsunuz".

Salecl (2010), seçimin ne olduğu algısının toplumsal ortama göre değiştiğini, bireylerin seçim yapma tarzının, başkalarının yaptığı seçimlerden etkilendiği gibi, seçimin toplum genelinde taşıdığı anlamdan da etkilendiğini belirtilmektedir. Elif

isimli görüşmeci oluşturulan toplum-birey etkileşiminin çalışmaları nasıl yönlendirebileceğine dikkat çekmektedir:

> "Bir kere çalıştığımız alanla ilgili kendi tanımlamalarımız kendi algımız, bunların kavramların yeniden bir değerlendirilmesi gerek. Yani suç nedir? …Suça sürüklenen çocuk kimdir? Bunun tanımları netleştirirsek o kavramların içi doğru doldurulursa bakış açımız değişebilir. Çünkü çocuklar bize gelirken zaten bir etiketle geliyorlar, bu etiket üzerinden de gitmemek için normal nedir? Anormal nedir? Bütün bu kavramları yeniden bir değerlendirip onun üzerinden yürümek gerekiyor. Öncelikle kendi değer yargılarımızı bir tartışmak, gözden geçirmek gerekiyor. Çünkü bütün kararlarımız kendi değer yargılarımız üzerinden, toplumsal değerler üzerinden gidiyor."

Bu sorgulamanın uzağında kabul edilecek bir başka çalışma yöntemi ve kararlarının nasıl şekillendiği yönünde İbrahim isimli görüşmeci şu ifadeleri kullanmaktadır:

> "Tabi ki karşımdaki insanın düşüncelerini, aile ve örf, adetlerini de bilmek bununla ilgili çok daha önemli. Kararlarımı genellikle sosyal hizmet etik ve ilkelerine göre yapmaya çalışıyorum, yönetmeliğe göre yapmaya çalışıyorum. Bunun dışında da o insanın tabi ki kendi örf ve adetlerini, aile yaşantısını ve buna göre hangi alanda daha rahat olabileceğini, hangi alanda daha mutlu olabileceğini kavrayarak bununla ilgili bir yere yönlendirmeyle yada onunla ilgili bir sağlıklı bir karar verme aşaması ile ilgili daha çok düşünüyorum."

Yukarıdaki tartışmalara tekrar dönecek olursak, gelenekler, örf ve adetler, insanın değerini her zaman için koruyamadığına göre, çalışmalarda nasıl bir yol izlenmesi gerektiği yeniden tartışmaya açılmalıdır.

Görüşmeciler, yöneticiler tarafından çalışmaların niteliğinin sorgulanmadığı, istatistik verilerine dönüştüğü, bu anlamda yaşanacak performans kaygısının kaliteli bir sosyal hizmet olamayacağı belirtilmiştir. İlker isimli görüşmeci kurumun "sosyal hizmet uzmanı"ndan beklentisini şu şekilde açıklamaktadır:

> "Devlet senin, çalışan kişinin daha çok ne yaptığına kaç vaka gördüğüne yoğunlaşıyor, ama bu vaka sayısının vakaların tamamen çözümlendiği anlamını taşımadığını düşünüyorum".

Bir durum karşısında değerlendirenin ne tür bir değerlendirme yapacağı yine bilgi meselesidir. Yasir isimli görüşmeci kendisini nelerin etkilediği sorusuna şu şekilde yanıt vermiştir:

> "…artık bir şeyler etkilemiyor diyeyim. Ya geçmişte geçmişime baktığımız zaman yani ben de sonuçta, ne diyorlar toplumsal bir varlığım, toplumun kimi yargılarıyla hareket ediyorum. …Ben de muhtemelen geçmişte mensup olduğum neyse artık o grup o grubun değer yargılarıyla hareket etmişimdir ve belirlemiştir. Ama son dönemde tamamen bilgiyle hareket etmeye çalışıyorum. Yani insan hakları alanında yüksek lisans yaptım ve orda aldığım eğitimle işte de aslında ayni ben çünkü benim mesleki formasyonumda felsefi formasyon çok eksikti. Yani felsefeyi daha doğrusu felsefi bir bakış açısı getirdi ve biraz oraya derinleşti ve burada bir şey oldu çok temel çok basit bir şey oldu, tüm kimliklerden sıyrılarak karşımdaki kimse neyse artık o kişi yani hangi kimliklere sahipse hiç onu görmeden insan olarak ele almaya başladım".

Bu durumda eğitimin önemi ve sürekli hale getirilmesinin uygulayıcı açısından ne kadar kolaylaştırıcı olduğu görülmektedir.

Kararları alma sürecini etkileyen bir diğer önemli konunun ise etik ilişkinin nasıl kurulduğuyla ilgilidir. Çoğu zaman toplumda kendilerinden uzaklaşan insanlarla çalışan sosyal hizmet uzmanlarının müracaatçılarıyla nasıl ilişki kurduklarına bakılmıştır.

Bir kişide bir insan değerinin korunması söz konusu olduğunda, bu kişinin kim olduğu önemli değildir, hatta başkasının insan hakkını çiğnemiş bir kişi olması bile önemli değildir. Önemli olan uygulamada bulunan sosyal hizmet uzmanının, insanın olanaklarının bilgisine sahip olarak kendini ve başkalarını özgürleştirici olmasıdır. Uygulama alanı içinde sosyal hizmet uzmanları, kendi özel koşulları içinde

değerlendirilmesi gereken pek çok etik problemle karşılaşmaktadır. Baran isimli görüşmeciye göre etik ilişkiyi kurabilmek daha yatay bir ilişki kurmaktan geçer:

> " […] karşımdaki insana açık olmakla alakalı bir şey. Ne kadar açık olursam karşımdakinin sınırlarına o kadar saygı duymuş, onun değerlerine o kadar özen göstermiş olabileceğimi düşünerek yapıyorum. Mesleki açıklıktan söz ediyorum. Yani birey olarak ben burada niye varım? Ne tip çalışma yürütüyorum, sizin çalışmanızla ne gibi kararlar alacağım? Bu açıklığı sunmam, karşımdakine değer vermemle alakalı. Onu kabul etmemle alakalı".

Elif isimli görüşmeci ise değerlendirme sürecinde kendisini nelerin etkileyebileceğini sorgulayarak, karar alma sürecinde tek başına hareket etmeyerek, hakkında karar alınması beklenen kişileri de karar alma sürecine dâhil ederek çalışmalarını yaptığını belirtmiştir:

> "Karar verirken, karar süreçlerimi değerlendiriyorum, yani bu kararı verirken beni etkileyen şeylerin ne olduğunu düşünüyorum. Şöyle söyleyeyim; nerede durduğunuz, hangi hizmeti verdiğiniz, müracaatçının ihtiyacını karşılayıp karşılayamadığınızı belirliyor. Evlat edinme hizmetinde çocuk odaklı bakıyorsunuz. Çünkü çocuk adına karar veriyorsunuz. O noktada da karşınızdaki insanların insan olarak olumlu şeyler bulsanız bile, ebeveyn olarak sıkıntı yarattığı duygular olabiliyor. Ebeveyn olarak sıkıntılı insan olabileceğini, o çocuğun hayatını zorlaştırabileceğini, çocuğa zarar verebileceğinizi düşündüğünüzde, o zaman bir durup gerçek o şeyi tekrar gözden geçirmem gerekiyor o olayın içinde kaybolmamak için. Bir geriye çekiliyorum: Ben neredeyim? Bunu ne için yapıyorum? Kimin yararına olacak? noktasında tekrar bir dışarıdan bakmaya çalışıyorum […] Eşit ilişki kurmaya çalışıyorum. Evet, sonrasında karar verenin ben olduğumu biliyor ama bu kararı verirken şekillendirenin o olduğunu da biliyor".

Damla isimli görüşmeci de potansiyeli ve sınırlılıkları belirlemeye çalışarak, uygulamada seçeceği sosyal hizmet modelini belirlemeye çalıştığını, bu şekilde ilişki kurabildiğini açıklamaktadır:

> "Yani buradaki süreçlerde öncelikle bu gereksinimler nedir? Bu gereksinimler ekip içerisinde sağlanabilecek şeyler midir? Sistemler nedir bununla ilgili, sistemleri tanımak ve analiz etmek, sağlık hizmetleri olsun, bilmem ne hizmeti. Yani ne ise var olan kaynakları kişi lehine döndürmek".

Kuçuradi (2011, s.2)'ye göre etik ilişki, ilişki türlerinden birisi olup en temelde olanı, belirli bir bütünlüğü olan bir kişinin başka insanlara yönelen eylemleriyle yaşayarak var kıldığı ilişki türüdür. Bunun dışında diğer bütün insanlar arası ilişkilerin, grup üyesi olarak kişinin içinde bulunduğu veya kurduğu ilişkiler olduğu, yine de kurulan bütün ilişkilerin temelinde bir etik ilişki söz konusu olduğunu, ya da, bu ilişkilerin sonunda bir etik ilişkiye dayanacağını belirtir.

Ayşe isimli görüşmeci, bu tür bir ilişkinin devamı olarak, sunulan hizmet sırasında uygulayıcı ile müracaatçı arasında kurabileceği etik ilişkiyi de dâhil ettiğini belirtmektedir:

> "Diğer çocuklarla olabilecek iletişimi düşünüyorum. Kız yetiştirme yurduna giderse bunlar olur, BSRM'ye giderse yada Çocuk Destek Merkezleri'ne giderse bunları yaşayabilir diye bir nevi beyin fırtınası yaparak yer değiştirme işlemini yapıyorum. Bu kararlara katılmaya da zemin hazırlıyorsunuz. Ben seni önemsiyorum, sana değer veriyorum, bu seninle ilgili yapılan bir işlem. Seni düşüncen, fikrin, varoluşun benim için çok önemli".

Berna isimli görüşmeci etik ilişkiyi açıklarken vicdanla karar verdiğini belirtmektedir:

> "Vicdan meselesi burada araya giriyor. Ne yapmam gerektiği konusu yani etik değerlendirme oradan zaten. Burada böyleyse orada, çok karışık oluyor. Buna vicdandan ziyade, bizim öyle bir şey ki hani yönetmelikte net değil hiçbir şey. Şunu yap ya da yapma yok, aldığımız eğitim doğrultusunda bir karar veriyoruz en nihayetinde".

Burada görüşmecinin bir bilgi eksikliğinden dolayı vicdanına başvurduğu görülmektedir. Bu bilgi, olayın kendisiyle ilgili olduğu kadar, değerlendirme tarzıyla da ilgilidir. Dolayısıyla değerlendirme konusu her ne ise bilgi eksikliğinden dolayı onun gerçek değerine ulaşamayacağı söylenebilir. İlker isimli görüşmeci ise müracaatçılarla empati kurarak, duygu-durumu anlayabilmek adına değerlendirmenin belirli aşamalarında tarafsız kalarak izlediğini, belirli aşamalarında ise müracaatçıların yerine geçmeye çalıştığından söz etmiştir:

> "Daha çok tarafsız bakmaya çalışıyorum ve kendimi onların yerine koyarak değerlendirmeye çalışıyorum. En çok yapmaya çalıştığım şeylerden birisi o. Onun bulunduğun çevre koşullarından tutun da onun bulunduğu zorluklar herhangi bir şekilde yaşamış olduğu sorunun temeli neyse, o yaşamış olduğu sorun temelinde kendimi onların yerine koymaya, öyle bir şey yapmaya çalışıyorum. Tabi onun görüşü benim için en büyük etkenlerden birisidir. Ben değerlendirmeyi yaparken kişinin kendisi hakkındaki görüşü ve kendisiyle ilgili yapmak, karar alma sürecinde ne yapmak için dediği benim için en büyük değerlendirmedir".

Sezen isimli görüşmeci ise, müracaatçılarını anlamaya çalışırken, neler yapılabileceğini sorgulayarak ve karara katılımlarını sağlayarak ilişki kurmaya çalıştığını ifade etmiştir:

> "Seni, koşullarını, var olan durumunu anlamlandırmaya çalıştığımda, kendi içimde öncelikle seninle empati kuruyorum ve akabinde sistem içerisinde seni güçlendirmek adına sistemin hangi açıkları var veya hangi olanakları var ve bunların hangisi senin için çok daha iyi olur. Ama bunun kararına seninle beraber varıyorum ve aslında verdiğimiz karar da bu sistem içerisinde çok da matah bir şey değil".

Yasir isimli görüşmeci, karşılıklı olarak "anlama"nın önemine değinerek, her ilişkinin etik ilişkiye örnek olabileceğinden bahsetmiş ve müracaatçılarıyla kurduğu ilişkiyi mesleki bilgi üzerinden kurduğundan söz etmiştir:

> "Yani şimdi etik ilişkiyi değerlendirme sürecinde tabi ki karşındaki kişiyle bu ilişkiyi kuruyorsun. Bir kişinin beni anlaması, benim kişiyi

anlamam, kişinin kendisini anlatması. Benim bilgi toplama yöntemi olarak, bu şekilde bu etik ilişki dediğimiz şey. Biz her şeyle kuruyoruz, şuan ben senle bir etik ilişki kuruyorum. Ne bileyim ben toplumla bir etik ilişki kuruyorum, müdürümle bir etik ilişki kuruyorum. Buradaki şey sanırım şu; yani bu mesleki bilgimle olan bir şey. Kurduğum ilişki, herkes bir ilişki bir şeyle kuruyor yani felsefeyle kuruyor, mesela temelde işte kimi mesleğiyle kuruyor, mesleki bilgisiyle kuruyor. Bir psikolog, bir sosyal hizmet uzmanı o ilişkiyi nasıl kuruyor mesela? Kendi kafasında mülakat teknikleriyle kuruyor, yani ben de meslekten yani mesleğimin gereği olan insana yaklaşım yöntemiyle kuruyorum".

Uygulama alanındaki durumların çeşitliliği, ilişkinin biçimini de çeşitlendirebiliyor. Zehra isimli görüşmeci o durumun aktörlerine göre bir ilişkinin kurulması gerektiğinden söz eder:

"Şimdi şöyle bir durum var, yani her müracaatçıyla görüşme hep aynı başlıyor diyemeyiz. Çünkü her müracaatçının hem sosyal durumu hem yaş durumu işte bu parametreleri çok farklı olabiliyor. Her vakaya farklı yaklaşıyoruz".

Müracaatçıyla olan ilişkiyi müracaatçının psiko-sosyal durumu kadar sosyal hizmet uzmanının içinde olduğu durum da etkilemektedir. Bu nedenle bu formüle edilebilecek bir ilişki türü değildir.

Daha önce yapılmış bazı çalışmalar, uygulama alanındaki uzmanların eylemlerini etik çerçevede incelemeye yer vermiştir. Bu çalışmaların ortak kaygısı, etik değerlendirme ve etik karar alma eylemlerinin uzmanlar tarafından ne ölçüde gerçekleştirildiğidir. Berna isimli görüşmeci bilgi eksikliğinden dolayı zorlandığını ifade etmiştir:

"Şu karar vermede aslında zorlanıyorum. Ben resmi boyutta, resmi derken çocuk şubeye haber ver. Doktorların ya da çalıştığım insanların bana bildirim yapan kişinin net bir şey söylememesi hani bu da olabilir ama bu da olabilir. Tahlillere göre haber vereceğiz demesi, benim bu süreçte eğer yargıya haber verirsem süreç çok daha değişik bir süreç

olacak. Aile birbiri arasında, birbirine şey bakmaya başlayacak daha sıkıntılı bir süreç. Anlatamadım ama o süreçte karar vermek".

Faruk isimli görüşmeci ise bilginin önemini belirterek, sadece bilginin de yetmeyeceğini, tecrübenin de değerlendirme sürecindeki önemini vurgulamaktadır:

> "Aslında bilgi bir noktada kesinlikle gerekiyor. Fakat ben genellikle kendim bir noktada farklı düşüncelere düştüğüm işte bir sonuca ulaşamadığım yerlerde daha fazla çalışan, ya da bu konuyla ilgili çevreyle etkileşimde bulunduğum iş arkadaşlarımla, meslektaşlarımla görüşerek aslında bir konuya varmaya çalışıyorum. Sonuçta bu ortak çalışma yapılarak da karar verebilecek bir süreç yani. Bununla ilgili danışarak yani sadece bilgi değil, işte sadece kültür değil, kesinlikle yani bir noktada bazen uç noktada kalabiliyorsunuz. Bu noktada desteğe ihtiyaç duyuyorsunuz".

Volkan isimli görüşmeci ise etik bilginin dikkate alınmasının da alınmamasının da bir sorumluluk olduğuna işaret ederken, yasal bir sorumluluktan söz etmektedir:

> "Aslında etiğe uymak sorumluluk almak. Uymamak da sorumluluk almak. Buna uyarak ben orda oluşabilecek sıra dışı durumların sorumluluğunu almış oluyorum. Ama çocuğun yararı için buna değer diye düşünüyorum".

Etik karar alma, bir reçete formülünü uygulamaktan daha fazlasıdır, bir süreçtir.. Bu nedenle her ülkede sosyal hizmet uzmanları mesleğin uluslararası standartlarla çatışmayan kendi kültürel değerlerine ve toplumsal yapılarına uygun etik ilkelerini ortaya koyma sorumluluğunu taşımaktadırlar (Hablemitoğlu, 2013, s. 14); ancak uzmanın kültürel değerlere başvurma eylemi, 'koşula göreli' davranma ile karıştırılmamalıdır. 'Koşula göreli' olma, değer kaygısından yoksun pragmatik içeriklidir. Her durumda kişinin kendisini koruyacak olanı seçmesine yöneltir. Oysa kültürel unsura başvuran bir eylem, değeri görelileştirmemeli, insanın değeriyle bütünleşmelidir. Damla isimli görüşmeci, hizmet verdiği grubun öykülerindeki bilgileri öğrendiğinde etkilendiğini belirterek, tecrübenin ve mesleki bilginin etkili olamadığı durumlardan bahsetmiştir:

"Acımasız oluyorsunuz. Kendi saçmalıklarını görüyor. Kolay olmuyor bir insanın diyorum ya midem bulanıyor. Gerçekten de çocuğu mesela ırzına geçmiş, kesmiş, boğmuş, öldürmüş adamla sen çalışıyorsun, çocukla çalışıyorsun. Çok ciddi anlamda vahşice cinayet işlemiş adam karşına geliyor. Diri diri toprağa gömmüş oluyor. O kadar sadisttik şeyler yapmış oluyor ki insana kutuya koymuş boğmuş, çocuğuna çok dokunmuş küçücük yaştan itibaren çocuğuna dokunmuş adamlarla çalışıyorsun. Cinsel istismar. Irzına geçmiş çocuğun. Annesi de gözünü kapatmış. Kadınla konuşuyorsun, içinden yarılma oluyor. Şizofrenik bir durum aslında çok çelişkili, sakin ol diye kendimi çok zorlandığım vakalarım oluyor. Orda eğer çok çalışamazsam diyorum ki havale edeyim".

Değerlendirenin de insan olduğunu, "profesyonel" çalışmanın insanlık dışı bir şey olarak anlaşılmamasını göz önünde bulundurmakta fayda vardır. Demet isimli görüşmeci, mesleki bilgi, tecrübe ve etik ilkelere sahip olmanızın bile yetmeyeceği durumlardan söz etmektedir:

"Tabii az önce söylediğim gibi hiç kimse bu anlamda etik ilkeleri çok iyi özümseyen bir meslek elemanı da olsanız buna çok dikkat ediyor da olsanız zaman zaman sizin de bu konuda çelişkide bulunduğunuz süreçler olabiliyor. Kendinizi mümkün olduğunca hani onun dışında tutarak bu mesleği uygulamak durumundasınız. Yani çok fazla ben onu kendi kimliğimle o anlamda özdeşleştirecek olursam o insanlara karşı doğru bir mesleki müdahalede bulunmamış olacağım".

Hakan isimli görüşmeci ise eğitimden dolayı dezavantajlı durumda olduğundan söz ederek, kişiyi anlamanın kültürel çalışmalara yer vererek gerçekleşebileceğinden ve bu eğitimlerin yerelliğinin öneminden söz etmiştir:

"Karşılaştığım zorluklar, yaşadığım çevre ile müdahale ettiğim sosyal hizmet çevresi arasındaki farkları daha iyi gözlemleyebiliyorsunuz. Zorluk da bu yani karar alma merciinde zorlanıyorsun. Çünkü sen o karar merciinde o kişinin yerine kendini tam koyamıyorsun çünkü tam o anlamda bir eğitim almamışsın. Türk sosyal hizmeti ile ilgili bir eğitim almamışsın. Sen Amerikan sosyal hizmeti,

Hollanda sosyal hizmeti ile ilgili bir eğitim almışsın. Orada sana öğretilen ile şuan uyguladığın metotlar arasında çok fark var. Müdahale farkları var. Onların müdahale şekli ile bizim müdahale şeklimiz arasında fark var".

Uygulama sırasında, empatinin öneminden sıklıkla söz edilmiştir. Empati kurmak, durumu anlamak için yardımcı bir yol olabileceği gibi, karar aşamasında olumsuz bir sonuçla karşılandığında karar vermeyi zorlaştıran bir aşamaya da denk gelebilir. Hizmet alanların, başvuranların çevresinden dolayı hizmetin verilmemesi ya da sonlandırılmasındaki zorluktan bahseden Elif şöyle devam etmektedir:

"O olay bazında düşündüğünüzde karşınızda gerçekten 'iyi bir insan' var. Yani sonuçta iyi ya da kötü bir insan aramıyorsunuz ama bir insanın bir ihtiyacında kabul ya da ret aşamasındasınız. Ona sizinle birlikte, sizin kararınızla birlikte bir çocuk sahibi olacak ya da olamayacak ama evet hani olumlu bir insan gibi görünüyor ama eşi ile kurduğu ilişki üzerinden ya da çocuk yetiştirme yöntemleri üzerinden çocuğun sağlıklı gelişebileceği bir ortam sunmuyor. O yüzden o insan adına olumsuz bir karar vermiş oluyorsunuz. Bu da biraz zorluyor; hayır demek, diyebilmek".

Sezen isimli görüşmeci ise değerlendirme süresince insanın etkileyebilecek çok fazla dinamiğin olabileceği, o nedenle mesafenin iyi belirlenmesi gerektiği görüşündedir:

"Yani bu benim bakış açım ama ben daha belki evet bu insanların bir de canını yakan insanlar var. Bu insanların karşısında bir de mağdur olan insanlar var. Mesela suç gruplarına göre bazen kendimi taraf hissettiğim zamanlar oluyor. Mesela cinsel istismardan gelmiş birisi ile gasptan ya da hırsızlıktan gelmiş birisi arasında özellikle çocuğa yönelik cinsel istismardan gelen birisine karşı daha keskin olabiliyorum, elimde değil, insanım. …İnsanlara yalan söylüyorum ve insanlara yalan söylemenin çok doğru bir şey olmadığını düşünüyorum yani sen sokakta cinsel istismar yapan bir adama nasıl bir tepki veriyorsun? Yani bu sence nasıl bir şey? Yani ben insanlar ile çalışırken insanlara maske takmayı sevmiyorum. Profesyonel olmak insaniyetimizden veya doğrularımızdan

> uzaklaşmak değildir diye de düşünüyorum aynı zamanda. Yani sen bir insan olarak var olan durumda bir karşı tarafta eğer bir hata varsa bunu onun yüzüne söylemek istiyorum. Çünkü kimse bunu yapmıyor bence. ..Bir failin bir dönem mağdur da olabileceğini de tabii ki göz önünde bulunduruyorum ama hepsi böyle olmuyor. İlk sorduğum sorulardan bir tanesi budur mesela".

Çocuk refahı alanında çalışmanın bir başka zorluğu ise, çocuğu ve çocuğu etkileyen yetişkinlerin, yine yetişkinlerle olan ilişkisidir. Dolayısıyla yasa koyucuların, öne sürmüş olduğu kriterlerde insanın değerini eğer toplumun değerlerini, ahlakı ya da başka bir unsuru ele alıyorsa, çocuğun yüksek yararının geliştirilemeyeceği durumlarla karşılaşılır. Özellikle yasaların bu konuda getirmiş olduğu zorlukları yaşayan Özge isimli görüşmeci şöyle söylemektedir:

> "Kanunlar kurallar bazen engel olabiliyor evet. Yani işte uzun yıllar Aile Sosyal Politikalarda çalıştım. Bir çocuğun en basit anlamda her alanda çalıştım koruyucu aile, evlat edinme. Çocuğa faydalı olabilecek bir kadın, koruyucu aile koruyucu anne olabilecek bir kadın ama şöyle bir madde vardı: Yönetmelikte şöyle bir madde vardı, toplum örf ve adetlerine aykırı yaşam, yaşamının toplum örf ve adetlerine uygun olması. Bu kişi evlilik dışı birliktelik yaşayan bir kişi. Bu kadının kesinlikle o çocuğa bakabileceğini çok da iyi şeyler verebileceğini düşündüğüm halde, reddetmek durumunda kaldım. Bilmiyorum sorunuzla ilgili mi ama mesela kanunlar bazen o çocuğun mutluluğunu engellemiş oldu".

Buradan da görülebileceği gibi, bazı yasaların ahlakçı olmasından dolayı çocuğun yüksek yararının gerekliliğinden söz eden diğer yasaları arka plana itebilmektedir.

Kurumları biçimlendiren mevzuatlara, kurumların çalışanlarının da tutumları eklendiğinde, yapılan sosyal çalışmaların sonucunda bir değeri koruyabilmenin zor olduğu görülmektedir. Müracaatçının içinde olduğu durumu doğru değerlendirmeye çalışırken, kadına veya çocuğa olan bakış açısının da, çalışmaların zorluğunu arttırdığını Yasir şöyle açıklamaktadır:

> "Bu değerlendirmenin zorlukları şudur: Biraz önce bahsettiğim bazı normlar, etik ilkeler normlarla, çatışabiliyoruz. İşte kültüler, bütün kültürler iyidir, işte çok eşliliğe saygı duyulabilir, bilmem işte nikâhsız yaşanabilir, bunların hepsi bir yerden sonra hak ihlallerine de neden oluyor. Yani nikâhsız yaşıyor, çocuklar mağdur oluyor, çok eşli olunuyor kadın bir şekilde ayrımcılığa uğruyor vs. O kadınlar kendi istekleri ile gelmişlerdir, adam kendi isteği ile şey yapmıştır biz buna saygı duymalıyız diyebilir. Fakat bunun sonuçlarına bakmak lazım. Biz bunu bir kabul olarak ele alsaydık yani evet saygı duyuyoruz deseydik görmezden gelip giderdik. Bunu kendi kurumumuzda da yaşıyoruz. Gittiğimizde ya adamın iki tane eşi var dediğimizde, ya bu etik değil. Bu çocuklar mağdur, kadın şeyi var çocukların kimliği yok ya da dini nikâhla yaşıyorlar. Ya ne var bu ülkede böyle yaşanıyor bu ülkenin gelenekleri görenekleri böyle boş verin onu görmeyin deniliyor ve biz çatışma yaşıyoruz".

Burada kurumdaki yetkilinin de yaklaşımı önemli olmaktadır. Dolayısıyla sosyal hizmet uzmanının da etkisiz bir konuma gelebileceği iş ortamlarından söz etmek mümkündür.

3.4.5. Çocuk Refahı Alanında Değerlendirme

Çocuk refahı alanında yapılan değerlendirmelerde "çocuğun yüksek yararı"nı gözeterek çalışmanın yapılması gerekmektedir. Çocuğun yüksek yararının belirlenmesine dair BMMYK Kılavuzları incelendiğinde, "Çocuğun Yüksek Yararının Belirlenmesi "(ÇYYB) ve "Çocuğun Yüksek Yararı Değerlendirmesi"'ne önemli bir yer ayrıldığı görülmektedir. Çocuğun yüksek yararının her durumda ve her çocuk için yeniden değerlendirilmesini gerektiren özellikle çocuğu etkileyen önemli kararlara dair yasal süreci tarif etmenin yanında, kimler tarafından nasıl uygulanacağı ve çocuk katılımının öneminden de bahsedilmektedir. Çocuğun yüksek yararı kavramının karmaşık olduğu, her durum özelinde tek tek açıklanmaya ihtiyaç duyulduğu görülmektedir.

Sezen isimli görüşmecinin:

> "Yüksek yararı koruduğumu iddia etmiyorum, öncelikle orada bunu söylemem gerekli. Koruduğumu iddia etmiyorum, ama aslında var olan koşullar altında kendi hayata bakış açım üzerinden en doğru kararı vermeye çalışıyorum demek daha mantıklı".

ifadesinin, çocuğun içinde olduğu durum karşısında bazı sınırlılıkların olduğu anlaşılmakla birlikte, yaklaşımın "kişinin hayata bakış açısı üzerinden" değerlendirmesi ilkenin anlaşılmadığını göstermektedir. Çocuğun yüksek yararından bahseden ÇHS'nin 3. Maddesinin hukuksal analizine bakıldığında, çocukla ya da çocuklarla ilgili her girişimin, çocuğun yüksek yararını gözetmek zorunda olduğundan bahseder. Buradaki kararların yanında her türlü eylemi, davranışı, öneriyi, hizmeti kapsadığı gibi ilgili durumlardaki eylemsizliği de ihmal olarak kabul etmektedir.

Çocuğun yüksek yararı ve ayrımcılığa maruz kalmama hakkı (madde 2), Çocuk Hakları Sözleşmesi kapsamındaki haklardan yararlanabilmesi için her tür ayrımcılığın yasaklanmasını öngörür. Tüm çocukların bu haklardan yararlanabilmesi için fırsat eşitliği sağlamakla yükümlü olan devlet, var olan eşitsizlikle mücadele etmek ve politika geliştirmekle görevlidir. Hakan isimli görüşmeci, Roman vatandaşların "esmer vatandaş" olarak nitelendirildiği, etnik kökene ait bir yaşam kültürünün olduğu ve bu kültürün içinde yer alan tüm çocukların korunma ihtiyacı olduğundan söz eder:

> "Yani ona bakarsan bizim ülkenin bütün esmer vatandaşlarının çocuklarını alman lazım çünkü onlar belirli bir kriterin altında yaşıyorlar ama onların yaşam tarzı bu. Bu çocuklarında yaşayış şekli bu. Buna göre yaşamlarını idame ettiriyorlar. Yani bizim dengelerini bozmamamız lazım".

Hâlbuki çocuğun yüksek yararı, yaşama ve gelişme hakkı (madde 6) belirtildiği üzere, tüm devletler insanlık onuruna saygılı ve her çocuğun bütünlüklü gelişimini sağlayan ortamı yaratmakla yükümlüdür. Aslında görüşmecinin var olan bir gerçeğe uzun zamandır temas etmeyen, var olan ama kendisini bu alanda hissettirmeyen bir çocuk koruma politikasından söz etmektedir. Bugün, yaşam alanlarına dair bazı özellikler veya tanımlamalardan söz edildiğinde (kırmızı, çingene, şopar, göbek..) akla

gelen ilk grup Roman'lar olmaktadır. Toplumun her kesiminin kabullendiği ve artık sorgulamadığı bu tanımlamalar, heyecanlı ve mutlu anlarda "göbek" atmakla belirtilirken, renk uyumunun olmadığı kıyafetlerde ise "şopar gibi giyinme" sözüyle ifade edilmektedir. Bu durum karşısında uygulamacıların da toplumdan nasıl etkilenmiş olabileceği görülmektedir.

Yüksek yararın ne olduğunun belirlenmesi, çocuğu çocuk koruma sistemine dâhil eden, yani çocuğu özel kılan durumun değerlendirilmesiyle başlayabilir. Bu özel durum çocuğun ve çevresinin daha yakından incelenmesine fırsat sağlayacaktır. Çocuğun sosyo-demografik bilgilerinin yanında, nerede büyüdüğü ve nasıl dönemlerden geçtiği, çocuğun bakımını sağlayan ve sorumluluğunu üstelenen ebeveynlerin birer birer ve birlikte olmak üzere değerlendirilmesinde fayda vardır. Demet isimli görüşmeci, sosyal hizmetlerde ezbere değerlendirmenin bir örneği olan "en kötü aile kurumdan iyidir" savını şu şekilde çürütmektedir:

> "Şimdi yine örneğin çocuk odaklı çalışıyorsanız, çocukla çalışıyorsanız, tabii ki çocuğun yüksek yararı ama şimdi tabiiki evlat edinmede çocuk odaklı bir hizmet modeli. O nedenle şeyi karıştırmamak çok önemli, yani müracaat eden her ailenin yanına çocuk yerleştirmek değil amaç. Çocuğun yüksek yararını düşünebilmek, yani çocuk için en sağlıklı aile yapısını bulabilmek. Tabii ki bu değerlendirmeleri yaparken kendi kişisel duruşunuzdan da kendinizi soyutlamanız gerekiyor."

Yüksek yararın değerlendirilmesi aşamasında, çocuğu etkileyebilecek tüm öğelerin bir arada değerlendirilmesi ve var olan özel durumda neye denk geldiğini belirtmek gerekir. Çocuk Hakları Sözleşmesi'nde bir çocuğun yetişebileceği en iyi ortamın aile ortamı olduğundan söz etse de, aile ortamının devamlılığı konusunda ısrarcı olunması halinde, bu durum ebeveynlerden gelecek her türlü şiddet riskini de artırabilecektir. Faruk isimli görüşmeci bu durum karşısında yöntem ve aynı zamanda çözüm olarak şunu belirtmektedir:

> "Aynı şekilde bahsettiğim gibi kararlarımı mesleki etik çerçevesinde almaya çalışıyorum. Bunu da etkileyen değil de çocuğun yüksek yararına olabilecek ne varsa o kararı almaya çalışıyoruz."

Çocuğun yüksek yararının belirlenmesinde önemli bir soru da çocuğun kime karşı ve nasıl korunacağı konusudur. Bu konuda paternalist yaklaşımın farkında olmak ve buradaki çocukluk anlayışına müdahale etmek gereklidir. Çocukların bazı işler karşısında küçük olduğundan söz edilirken, dışlayıcı bir tavır sergilenmekte ve hak öznesi olarak görülmemektedir. Aynı zamanda negatif anlamda yetişkin olmayan olarak tanımlandığında, kendisi hakkında alınacak karara katılımına engel olunduğu görülmektedir. Locke (2003), *Eğitim Üzerine Düşünceler* başlıklı kitabında, çocukların her fırsatta gereksiz yere, çocukları etkilemeyen kural ve yasaların konduğu, çocuklardan bir şey istendiği zaman bunu beceriksizce yapma konusunda ısrarcı olunduğunu belirtilmektedir. Bu tür yaklaşımların çocukları "dışarıda" bıraktığı, gelişimin önemli döneminde karar alma mekanizmasının güçlenmesinin önüne geçildiği, yetişkin adayı olan çocuğun ilerde de alabileceği karar potansiyelini düşürebileceği düşünülmüştür (2003, s. 61). Bir durum karşısında değerlendirme yapılırken, zarar vermeme ilkesi hatırlatılarak hiç değilse en az zarar verilmesi konusunda Damla isimli görüşmeci sözlerine şöyle devam etmektedir:

> "Valla en az zararlı seçenek. Bu çocukla ilgili en az zararlı seçenek. Çünkü bu bir seçenek. Bize gelen çocuklarla ilgili sistemin çocuk için en az zarar. Ben ikinci mağduriyet yapmayım ve de en az zararlı seçenek çocuk için ne olabilir".

Fakat uygulama sırasında çocuğun yüksek yararını gerektiren çalışmalar yapılırken bazı sorunlarla karşılaşılmaktadır. Görüşmecilerin etik ikilemde kaldıklarını belirttikleri sorunların açıklanmasına ihtiyaç duyulmuştur.

Etik sorunlar kişilerin, kendileriyle ilişkilerinde ve başka kişilerle ilişkilerinde veya insan durumlarıyla ilişkilerinde kararlar alırken ve eylemde bulunurken karşılaştıkları değer sorunlarıdır. Bu nedenle etikten beklenen; kişilere yaşantı ve eylem olanaklarını göstermek, bu olanakların bilgisini sunmak, doğru ve değerli eylemlerin özelliklerini göstermektir (Kuçuradi, 2005, s. 10).Bunu yapmanın elverişli bir yolu, eylemde bulunma etkinliğinin yeniden değerlendirilmesidir.

Görüşmeler sırasında etik ikilem hakkında sorular sorulduğunda, görüşmeciler çoğunlukla etik ikilem yaşadıklarını belirtmişlerdir. Etik ikilemin ne olduğuna dair

sorular sorulduğunda, birbirinden farklı yanıtlar alınmıştır. Örneğin Ayşe isimli görüşmeci, uygulama sırasında sosyal hizmet modellerinin yetersizliğinden dolayı, etik ikilem yaşadığını, çocuk-anne ilişkisi hakkında alınacak kararı vermekte zorlandığını ifade etmiştir:

> "Evet çok yaşadım. 18 yaşında bir kız çocuğu bizim kuruluşta kalıyor. Eve gidiyorum, inceleme yapıyorum, anne epilepsi hastası, 3 yaşında da küçük bir erkek çocuğu var. Normalde hani çocuğun ikinci gelişinde, kuruluşa gelip gidiyor anne, kızını ziyarete gidiyor geliyor. Yüzünde morluk var. Şimdi bir taraftan diyorum ki bu anne bu çocuğa yeterince özen göstermiyor, evde yalnız bırakıyor dışarı çıkıyor. Bir taraftan da anneyle duygusal bağları çok kuvvetli almak istemiyorum. Öyle bir ikileme düştüm yani".

Baran isimli görüşmeci ise etik ilkelerden gizlilik ilkesine uyulmadığı için, raporun içeriğine dair bilgilere üçüncü kişilerin ulaşmasından şikâyetçidir. Burada yaşadığı sorun, rapordaki bilgilere bu kadar kolay ulaşıldığını biliyor olması, bu bilgilerin raporda yer alıp almaması noktasındadır:

> "Mesela sosyal inceleme raporları hazırlıyoruz gizlilik ilkesinden hareketle hazırlıyoruz. Hani özel yaşamını deşifre etmemek falan ama baktığınızda bu inceleme raporları bu insanların onayları olmadan birçok yerde de görülüyor, okunuyor. Nedir bir üst kuruma gidiyor. Evet meslektaşım okuyordur, şey okuyordur ama neticede o insanların bir onayı olmadan yaşamlarını deşifre etmiş oluyorsun aslında. Bu çok etik değil aslında".

Kişinin kendi geleceğini belirlemesine oldukça önem olması nedeniyle özen gösterilmesi gereken bir diğer konu ise meslek elemanlarının ne tür yaklaşımlardan uzak durması gerektiğidir. Uygulama sırasında, müracaatçıların sorunlarının karmaşıklığı, çözüm geliştirmekte zorlayıcı olabilmektedir. Uygulayıcının, bu sorunların çözümüyle uğraşırken, temsil ettiği kurumun yapısıyla ilgili sorunlarla uğraşması, hem uygulayıcıyı hem de uygulama alanındaki insanları olumsuz etkilemektedir. Sorunun tanımını yaptıktan sonra çözüme yönelik adımlarda kurumsal bir engelle karşılaşan sosyal hizmet uzmanı bir şekilde hak ihlalinin ortağı

olabilmektedir. Peki, her ne olursa olsun, sosyal hizmet uzmanı var olan haksızlık karşısında nasıl bir tutum sergileyecektir? Sosyal hizmet uzmanının "yasal" olmayan biçimde işlem yürütmesi sonucu, hem uzmanı hem de –varsa- ailesini etkileyecek yaptırımlarla karşılaşacak olması durumunda nasıl karar alması beklenecektir? Demet isimli görüşmeci, söz edilen bu arada kalmışlığı şu şekilde özetlemektedir:

> "Şimdi çalıştığınız kurumun yapısı ve bağlı bulunduğunuz çeşitli mevzuatlar gereğince bu şekilde siz mesleğinizi icra etmek durumundasınız. Ama bir taraftan da baktığınızda bu yapının çok fazla hani bizim için önemli olan genelci sosyal hizmet uygulamaları ve yapısına çok fazla uymadığını, aslında çok fazla insanı korumadığını ya da çok fazla insanın ihtiyaçlarına cevap vermediğini zaman zaman fark ettiğim oluyor. Bende bu yapının içerisinde sanki buna hizmet ediyormuşum gibi geldiğinde birazcık bu beni rahatsız ediyor açıkçası mesleki etik. Bu anlamda hani bir ikilem yaşıyorum. Aslında benim bu mesleğimi icra ederken en temeldeki değerlerim, mesleki etik ilkelerim, işte şunlar şunlar olması gerekirken çalıştığınız yerin yapısıyla hareket ettiğinizde bazen onları önemsemediğinizi işte o yapı gereğince onu önemsememenizle ilgili sizde bir baskı altında oluyorsunuz. Yasalar ve yönetmelikler. Reddetmek zorundasın. Yani onu o noktaya ben, ben belge istedim. Evet yasayı yönetmeliği uyguluyorum ancak bu benim mesleki kimliğimle değil, memur olmamla ilgili bir durumdu.
>
> Araştırmacı: Buradaki etik ikilem tam olarak nedir?
>
> Görüşmeci: Memur muyum? Meslek elemanı mıyım?"

Sosyal hizmet uzmanının burada bahsettiği işlem evlat edinme işlemi, istediği belge ise askerlik belgesidir. Diğer yasalarda var olan, eşcinsellerin askerlik yapmaya elverişli olmadığını belirten yasa sonucu, başvuruyu yapan kişinin askerlik belgesini teslim edemeyeceği, bu nedenle kişinin eşcinsel olduğu için değil, aslında askerlik yapamadığı için evlat edinme işlemini yapamayacağı bildirilmektedir. Burada sosyal hizmet uzmanının kanaatinin ve mesleki çalışmasının bir önemi kalmamakla birlikte, uzmanın "hangi tarafta" olduğu sorusunu sordurmaktadır.

Hakan isimli görüşmeci ise, teorik bilginin pratikte işlevsel olmadığını, var olan sosyal hizmet modellerini yurtdışındaki modellerle kıyasladığında fark olduğunu,

buradaki uygulamanın sorunu çözebilecek güçte olmadığını, sorunun yapısal olduğundan söz etmektedir:

> "Etik ikilem yaşıyorsun çünkü demin de söylediğim gibi öğretilenle uygulanan çok farklı. Örnek olarak Tom örneğini verebilirim. Tom İngiltere'de yaşayan bir vatandaş olsun, eşini kaybetse, çoluğu çocuğu olsa, bu süreç boyunca devletten belli bir süre istediği maaşı alır, İŞKUR sisteminden yani oradaki sistemden hemen işe yerleştirmeye çalışılır. Bu kişinin hemen işe girmesi sağlanır. Veya meslek edindirme kursuna yönlendirilip farklı bir alana gönderilir. Mesela adamın meslek alanı kapanmıştır hemen başka bir alana yönlendirilir. Ama bizim ülkede ne yapılır? Bizim ülkede mesela Ahmet eşini kaybetse hemen yapacağı iş nedir çevreye bilgi salar; ben işsizim, bana iş bulun. Farklı işlere gönderilir o işleri beceremez çünkü bilmediği için. Onunla ilgili meslek edindirme kursuna gidemez, 3-4 ay gitse parasızlıktan zorlanır. En azından bir işi öğrenmesi için 1 sene işe gitmesi lazım ki tam kapsın ki işi adam para kazansın. E 1 sene boyunca.. Zaten devletin verdiği işsizlik maaşı kaç ay 6 aylık bir süreç. 6 ay boyunca o parayla ne evini, ne elektriğini, ne suyunu, ne doğalgazını, ne çocuklarının bakım masraflarını hiçbir şeyini karşılayamaz".

Bakıldığında, etik ikilem olarak tanımlanan sorunların gerçek etik ikilemlerden olmadıkları, ağırlıklı olarak sosyal hizmetin potansiyeli ve var olan imkânların sınırlılığı ile ilgili olduğu görülmektedir.

Bir başka ikilem olarak tanımlanan sorun ise, geçmişte yaşanan ve şu anda etkisinin kalmadığı durumlar karşısında, neler yapılması gerektiği yönündedir. Çocuk koruma sistemine bakıldığında, uzun süren adli işlemler, travmatik öykünün, hak ihlaline uğrayan kişiden birden fazla defa dinleniyor olması gibi nedenler, sistemin çocuğu korumakta yetersiz kaldığını göstermektedir. Bunun dışında, çocukla ilgili yapılacak bir bildirimin, çocuk tarafından izin verilmemesi halinde neler yapılabileceğine dair açıklamaların olmadığı, bu tartışmanın ancak çocuğun yüksek yararı ilkesine göre hareket ederek anlaşılabileceği görülmektedir. Pınar isimli görüşmeci etik ikilem olarak tanımladığı sorunu şu şekilde aktarmaktadır:

> "Özellikle istismar olduysa çocukla alakalı olarak, çocuk bunu bir şekilde atlatmışsa ve daha geçmişteyse ve bununla bas edebilmişse bir şekilde ve kendisi bunun üzerine gidilmesini istemiyorsa, çocuğa hangisini daha iyi geleceğini düşünüyorum. Hangisi onun yararına, hangisi onu gerçekten iyileştirecek, eğer oda istemiyorsa çok geçmişte olan bir şeyi zorlayarak, hazır olmadığı zaman onu yasal bir işlem yapmak istemiyorum, ama bunun da tabi belli bir sınırlar oluyor. 15 yaşının altındaysa, hiç böyle bir şeye girmiyorum, çünkü kendi kendine iyileştirebilecek durumda değil ama eskiden yasamış 18 yaşına geldiğini zaman, tam 17sinde ifade ediyor ve bir şekilde onunla baş etmiş, bir sene önce yaşadığı şeyle baş edilmiş ve istemiyor bunun bildirilmesini, bazen o zaman etik ikilemlerde kalabiliyorum".

Sosyal hizmet uzmanının çalıştığı kurumun politikası ve uzmanın oradaki pozisyonu bu sorunlarla karşılaşmamasını sağladığı düşünülebilir. Örneğin Sezen isimli görüşmeci, şu anda bulunduğu pozisyonda, karar almasının gerekmediğinden söz ederek, daha önceki meslek yaşamından çıkarımları üzerine tanımlamaktadır:

> "Yani şuanda bulunduğum yerde uzunca bir süre böyle bir karar sıkışması arasında kalmadım. …Yani karar almadım çok uzun zamandır. …Yani mesela çocuk alanında da bu tarz durumlar oldu. Kendimi çok çözümsüz hissettiğim zamanlar oldu, nasıl karar verebileceğimi bilemediğim zamanlar oldu. Verdiğim kararın nerelere veya neye dönüşeceğini düşündüğümde çok zorladığım zamanlar oldu ama sadece şey değil işte maalesef. Kahraman olmaya çalışmıyorum artık. Galiba cinsel istismar gören çocuklarla çalıştıktan sonra kahraman olmaya çalışmadım. Yani bir 4 yıldır kahraman olmaya çalışmıyorum çünkü o zaman kendimi çok çaresiz hissediyordum gerçekten. Yani çok basit bir örnek vermem gerekirse; cinsel istismar mağduru çocuklarımın fuhuş yapması ve buna engel olamıyor olmak, işte polise yazmak ama polisin çocukların meta olarak kullanıldığı ortamlara gidip rüşvet alıp geri döndüğünü ve aslında o yerleri tanıdığını öğrenmek.. Bütün bunlar sizi zaten bir süre sonra 'Ben ne yapıyorum ki?' sorusunu sorduruyor".

Bir başka görüşmeci olan Yasir, sosyal hizmet mesleğinde etik ikilem olarak tanımlanan sorunun, bir tür bilgi eksikliği olduğunu vurgulamaktadır. Sosyal hizmet

uzmanlarının etik ikilemi yaşayacak bir pozisyonda çalışmadıklarını, etik ikilem olarak adlandırdıkları sorunun bilgi ile çözülebileceğini şu sözlerle aktarmaktadır:

> "Ben meslekte etik ikilem olduğunu düşünmüyorum. Böyle bir şeyin de olmayacağını düşünüyorum. Bilgi ile her şeyin mesleğimizde her şeyin çözülebileceği görüşündeyim. Çünkü bir örnek çok klasik bir örnek, etik ikilem şunda yaşanabilir: bir hâkimin kendi çocuğunu yargılamasıyla yaşanabilir. Bu bugün bile mümkün değil artık. Benim böyle bir şey ile karşılaşma olasılığım yok. Yani ben kendi çocuğum adına sosyal inceleme yazıp kanaatte bulunma durumu ile daha karşılaşmadım. Karşılaşanı da görmedim. Bu durumda etik ikilem yaşanır, bunun dışında sosyal hizmet bilgisiyle, felsefe bilgiyle çözülmeyecek bir vaka yok. Şuan da yok, şuan da yok ama olmaz demiyorum. Rastlantı olur, karşılaşılır olur".

Sosyal hizmet uzmanlarının etik ikilem dedikleri sorunların çözümüne yönelik görüşlerine de bakılmıştır. Etik ilkelerin nitelikleri, etik sorunları ne ölçüde etkiler? Uluslararası etik standartların her duruma uygulanabilecek hazır kurallar getirmemesi, değerlendirme ve karar almada mekanik döngüselliğe düşmenin önünde önemli bir settir; ancak uzmanın etik zorluklar, özellikle etik ikilemler karşısında nasıl eylemde bulunması gerektiğinin net cevabının olmaması da, birtakım etik sorunlara yol açmaktadır. Bunun nedeni, tüm etik sorunların normlara ilişkin sorunlar olmaması ve yalnızca etik kodların geliştirilmesi ile çözülebilecek sorunlar olmamasıdır.

Uygulama sırasında, "tarafını" seçme-seçememeden dolayı sosyal hizmet uzmanları, insan haklarını savunmak ve geliştirmek için çaba sarf ederken, kurum politikalarından dolayı değerin korunamadığı hatta değerin harcandığı durumlarla karşılaşabilmektedir. Yapısal duruma yönelik bir etkisi olmadığı zamanlarda, yapılan çalışmanın niteliği sorgulanabilmektedir. Baran isimli görüşmeci yaşadığı ikilemin çözümü için sistemde yapılan değişiklikten söz etmektedir:

> "Çözemiyorum işte bunu konuşmaya başlıyorsam, halen dillendiriyorsam çözdüğüm bir şey değil. Ve şey var galiba orada da şunu sorgulamaya başlıyorsunuz; var olan sistemin devamlılığını sağlamaya dönük 'acaba hizmet mi ediyorum?'. Değiştirdiğiniz bir şey yok çünkü.

> Şey var sosyal hizmetin belki çıkış noktalarından biri şudur; kişinin sistem içerisinde bağımlı adaptasyona dönük bir yapıyı sağlamaktansa bu sistemi değiştirici, kendi yaşamını da dönüştürücü bir noktada çalışma yapmak gereklidir".

Etik ikilem olarak adlandırılan sorunların çözümüne yönelik neler yapıldığı sorusuna birbirine yakın cevaplar verildiği görülmüştür. Berna isimli görüşmeci "etik ikilem"in çözümünü deneyimli meslektaşlarda ya da mevzuatta aradığını belirtmiştir:

> "Daha çok deneyimlerden faydalanmaya çalışıyorum. Bir vakayla ilgili bir problem yaşıyorsam birkaç kişiyi birden arıyorum. Deneyimlerden şöyle oluyor mesela; yasa vs yazılı bir şey varsa onları okumaya çalışıyorum ya da anlamadığım bir durum varsa onu öğrenmem gereken bir şey varsa onu öğreniyorum. Bu herhangi bir şey olabilir, hiç fark etmiyor. O şekilde çözmeye çalışıyorum".

diye yanıtlarken, Can isimli görüşmeci de çözümü çevresindeki iş arkadaşlarıyla geliştirdiklerini ifade etmiştir: "Bunu gerekirse hani yakın arkadaşlarınızla, paylaşabileceğiniz ya da yanınızda beraber çalıştığınız arkadaşlarınızla şu vakada nasıl yapsam? Sence nasıl bir karar alsak diye bir ortaklaşa çalışma veya ortak bir akıl yürütme noktasına gidebiliyoruz".

Bir başka çözüm ise, diğer yanıtlara yakın bir şekilde, yasanın yeterince açık olmamasıyla ilgili olduğunu belirtmektedir:

> "Etik ikilem sosyal hizmet mesleği değil de hukuksal anlamda kaynaklanıyor. Bir meslek elemanı işini yaparken suç olduğunu öğrendiği bir şeyi ihbar etme zorunda. Çocuk bana diyor ki esrar denedim. Bu bir risk. Esrar kullanmak suç. Ne yaparsınız? Esrar denedim. Deneme mi kullanım mı? Bir sigara içme gibi mi? Çocuk yararı. Burada çok ciddi bir ikilem var. İhbar etmeyle ilgili ikilemler yaşıyorum. Asla istismarlar açısından söylemiyorum. Hiç kimseye ifade vermiyor, sana güveniyor. Bir anda çat diye suç işlediğini söylüyor. Benim orda görevim suça delil üretmek mi hayır, bu beni ilgilendirmez. Onu savcı yapsın".

Damla isimli görüşmeci, mesleki görevin sınırını hatırlatmakla, güven ilişkisi kuran müracaatçının değerinin harcanmaması için nerede duracağını veya nereden hareket edeceğini belirtmeye çalışmıştır.

Kişinin çalışma şartları, mevcut politikalar, yöneticilerin tutumları, müracaatçının özel durumlarının bir araya gelmesi, var olan sorunun "bürokrasi" içinde çözülmesinin beklenmesi her zaman için istenen sonucu getirmediği gibi, mesleki çalışmayı yürütenin de mesleki doyumunu etkilemektedir. Demet isimli görüşmeci bir mücadele halinden bahsetmektedir:

> "Sistemle çatışıyorsunuz. Yani mümkün olduğunca kişinin yararına karar vermeye çalışıyorsunuz. Yani kendinizi de çok yıprattığınız bir süreç oluyor sistemle çatışmanız. Sürekli herkesle kavga ediyorsunuz yani".

Elif isimli görüşmeci ise daha uzlaşmacı belki de teslimiyetçi bir tutum sergileyerek, istemediği kararları aldığını ifade etmiştir:

> "İçinde bulunduğum durum bunun belirleyicisi oluyor. Yani sonuçta meslek elemanısınız ve bir kuruma bağlı olarak çalışıyorsunuz. O kurumun misyonu, stratejisi sizin kararlarınızı şekillendiriyor. O noktada ara yollar bulmaya çalışıyorum. Yani mümkün olanı, nasıl mümkün oluru bulmaya çalışıyorum ama mümkün olmadığı durumlar oluyor. O zaman da sonuçta bir kurum adına çalıştığınızda da onun çerçevesi içerisinde hareket ediyorsunuz. Ne yazık ki inanmadığınız kararlarda vermek durumunda kalıyorsunuz".

İbrahim isimli görüşmeci ise yaşadığı etik ikilemlerin çoğunu çözemediğini, bunun çözülebilmesi için Bakanlık düzeyinde çalışmalar yapılması gerektiğinden söz etmiştir:

> "Çoğunu çözemiyorum doğrusunu söylemek gerekirse. Çünkü yönetmelik önünüzü tıkıyor. Ama çıkabildiğim kadarıyla tabii ki yönetmeliklerin değişmesi lazım, yönetmeliği yapan arkadaşların ya da işte bakanlığımızdaki insanların bununla ilgili daha çok çalışması bizi,

> alandaki insanları daha çok dinlemesi gerektiğine inanıyorum. Çünkü alanda işlemleri yapan, işi yapan biziz ama bizden herhangi bir fikir soruluyor mu diye sorarsanız, hiçbir fikir sorulmuyor".

Etik ikilem olarak adlandırılan sorunların çözümünde genelde mevzuattaki eksikliklere işaret edildiği görülmüştür. O nedenle yaşanan sorunun kaynağı yasalar ise bu sorunun adı neden etik ikilem olur? Eğer burada bir etik ikilem varsa yanıtını felsefede aramak daha iyi bir fikir olmaz mıydı? Fakat görüşmeciler yaşadıkları ikilemleri daha tecrübeli meslektaşlarına sorarak ya da başka mesleklerin bu konudaki çözümlerine bakarak çözüm geliştirmeye çalıştıklarını belirtmişlerdir.

Sinem isimli görüşmeci karşılaştığı sorunların çözümünü mevzuatta aradığını aktarmıştır: "Mevzuat doğrultusunda hareket ediyorum". Hakan isimli görüşmeci ise, bu ikilemleri müracaatçısının ihtiyacı olan bir durum karşısında kaynak yaratarak çözdüğünü belirtmiştir:

> "Etik ikilemleri tamamen toplumsal ilişkilerimle çözüyorum. Yani mesela birinin bir işe ihtiyacı varsa kendimizden örnek vereyim. Mesela bir müracaatçının bir işe ihtiyacı var; çevremden kimin işçiye ihtiyacı varsa onlara sürekli söylüyorum. Diyorum ki böyle böyle bir işçi var bu adamı alır mısın? Ama bu benim kendi kişisel işim değil sadece sizin ihtiyacınız varsa alın diyorum. Yani buradaki sistem benim araya girip de onu işe sokmama sebep olmak değil. Sadece ihtiyacınız varsa kısmını dikkate aldırmaya çalışırım. Gönderirim eğer çalışırsa çalışır, çalışmazsa da bir daha kesinlikle şey olmam. Uygulamadaki eksikliği kendi kişisel ilişkilerimle tamamlamaya çalışıyorum".

Etik ikilemden anlaşılan, müracaatçının sorununa mevcut politikalar çerçevesinde çözüm bulamamaktır, ancak etik ikilemin bu olmadığı açıktır.

Tüm bu süreçler dikkate alındığında, hem uygulayıcı için hem de müracaatçı için yapılan işlemlerin açıklandığı ve karara bağlandığı sosyal inceleme raporları hazırlanmaktadır. Sosyal inceleme raporu, temelde bir değerlendirme raporudur. Bu değerlendirme raporları inceleme, gözlem, görüşme gibi aşamalardan sonra hazırlanan bir yazılı belgedir. Bu raporlar bazen kurum içerisinde, bazen kurumlar arasında bilgi

alışverişinin sağlanması açısından önemlidir. Doğası gereği raporun içerisinde bulunan her türlü bilgi, müracaatçıyı etkileyecek bir bilgi türüne dönüşebilmektedir. Çünkü kişi hakkında hazırlanan sosyal inceleme raporlarında kimlik bilgileri, sorunun tanımı, yaşam öyküsü, iş ve ekonomik durumu, aile yaşamı, sabıka durumu, kişilik özellikleri, sağlık durumu gibi bilgilerin yanında "değerlendirme ve sonuç" kısmında, alınan bu bilgiler ışığında nasıl bir kanaat oluştuğu ve müdahale planı belirtilmektedir. Bu kanaat ve müdahale planında çocuğun aileden alınması veya aileye geri dönmesi, velayet, evlatlık ya da koruyucu aile işlemleri, suça sürüklenen çocuklar hakkında kritik kararların alınabildiği önemli bir bölümdür. Bu kritik kararlar alınırken sosyal hizmet uzmanının mevzuat bilgisini raporun değerlendirme kısmına aktarması beklenmekte; çocukla ilgili bir işlem yapılacaksa ilgili kanun ya da maddeyi raporda belirtmesi beklenmektedir. Müracaatçıyı etkileyecek olan yasal sistemi, tıbbi sistemi, sosyal destek sistemlerini harekete geçireceği gibi, bu sistemlerin müracaatçıyı nasıl etkilemesi gerektiğinin de yasal işlemlerin yapılmasını gerektirmektedir. Volkan isimli görüşmeci sosyal inceleme raporunun çocuk ya da sorunu için bir kaynak oluşturduğunu, ilgili yasayı harekete geçirdiğini söyleyerek açıklamıştır:

> "Çocuğun farkında olmadığı veya bir şekilde engellenen o sosyal imkânlara kavuşturuyoruz. Yani kavuşturuyoruz da bizzat bunu gidip yapmıyoruz, oraya tedbir olarak yazıyoruz. Örneğin madde bağımlılığı var çocuğun, ona 5395 gereği bir sağlık tedbiri yazıyoruz, bu şekilde AMATEM'e, küçüğü olan ÇEMATEM'e gönderiliyor".

Sosyal inceleme raporlarını "evrak işi" olmaktan çıkaran, hizmet alacak kişi hakkında yapılan kapsamlı sosyal çalışmaların planlanmasıdır. Bu nedenle açık ve anlaşılır, aynı zamanda amaca uygun olması gerekmektedir. Fakat her durum karşısında aynı formatta ve belirli süreler içerisinde hazırlanması gereken, yine belirli bir süre geçerliliği olan sosyal inceleme raporlarının, insanın değerine katkı vermesi beklenmektedir. Emniyet çocuk şubelerinde hazırlanan bir raporun polis tutanağına benzememesi gerektiği gibi, mahkemelerde hazırlanan raporların da savcı mütalaasına benzememesi gerekmektedir. Değerlendirme yapan kişinin kurum çalışanı olduğu gerçeği yanında, kurumun kişinin içinde olduğu durumdaki dezavantajlı durumdan kurtarma amacını da taşımalıdır. Doğru değerlendirmenin zorlukları göz önünde bulundurulduğunda, her seferinde titizlikle hazırlanacak raporların insanın değeriyle

birebir ilişkili olduğu unutulmamalıdır. Damla isimli görüşmeci yaptığı çalışmaların değerlendirmesini şu şekilde yapmaktadır:

> "Yeni bir değerlendirme, her bir çocuk farklı, kadın farklı, aile farklı, erkek farklı. O yüzden hani on vaka diyorum ama on vaka da benim gece uykularımı kaçırabilecek nitelikte oluyor. Bunun için de bir vakayla çalışırken mesleki anlamda sürekli okuyorum. Çocuklarla ilgili, gelişim dönemleriyle ilgili. Başka psikiyatrist arkadaşları arıyorum, uzman arkadaşları arıyorum, aile ve sosyal hizmetler bu tür hizmet ne olabilir, ne yapalım."

Diğer taraftan çalışma ortamı, kurum politikası ve yapılan işin önemi gibi sorgulamalarda, sosyal inceleme raporlarına yeterince önem verilmediği ve bu işin yapılabilmesi için gerekli imkânın sağlanmadığı Songül isimli görüşmeci tarafından şu şekilde ifade edilmiştir:

> "Bizim yaptığımız kurumda, daha çok sosyal inceleme raporu gibi görmüyorum burada aslında raporlar maalesef ön görüşme raporu gibi geçiyor. Daha çocuğun hangi durumda olduğunu belirleyememişiz ama bizden bir sonuç da bekleniyor. Yeterli araştırma yapılmadan. Biraz da bu böyle geldiği için esasında belki böyle götürmemiz bekleniyor. Bu düşüncenin değişmesi yani çocuk hâkimleri tarafından bu düşüncenin değişmesi gerekiyor. Aslında bu sorunlar biliniyor".

Sosyal inceleme raporları hazırlanma aşamasında, gizlilik ilkesine uyulması gerekmekte ve oluşabilecek herhangi bir dezavantajlı durumun önüne geçmek amaçlanmaktadır. Fakat Baran isimli görüşmeci gizliliğe sadece raporu hazırlayanın uymasının işlevsiz kaldığını, kurumlar arasında dolaşacak olan evrakın kimler tarafından okunduğunu bilmediğini belirtmiştir:

> "Mesela sosyal inceleme raporları hazırlıyoruz gizlilik ilkesinden hareketle hazırlıyoruz. Hani özel yaşamını deşifre etmemek falan, ama baktığınızda bu inceleme raporları bu insanların onayları olmadan birçok yerde de görülüyor, okunuyor. Nedir bir üst kuruma gidiyor. Evet

> meslektaşım okuyordur, şey okuyordur ama neticede o insanların bir onayı olmadan yaşamlarını deşifre etmiş oluyorsun aslında".

Hazırlanmış olan raporun ilgili kurumları ilgilendirdiği kadar, hakkında düzenlenen kişi ya da kişileri de etkilediği apaçık ortadadır. Dolayısıyla hazırlanan raporun, hakkında hazırlanan kişiye gösterilmesi ve gerekirse onam alınması tartışmaya açılmıştır. Raporda yer alacak bilgilerin değerlendirilmesinin de belli bir eğitim seviyesi gerektirdiği, bu nedenle kişi hakkında hazırlanan raporun kişide nasıl bir etki yaratacağı bilinememektedir. Sosyal destek sağlanabileceği gibi, bir adli makama ihbar niteliğinde de olabilecek bu rapordan sonra kişinin durumun seyrini değiştirecek hamleler yapma ihtimali doğacaktır. Bu nedenle kişinin katılımının sağlanması sadece raporun okutulması değil, uygun bir dille bilgilendirmenin de işlevsel olacağını Elif isimli görüşmeci şu şekilde belirmektedir:

> "Yani ben burada karar vericiyim demiyorum, biz burada sizin (velayet konusunda) çocuğunuz için en doğrusunu bulmaya çalışıyoruz. Biz diyorum çünkü benim tek başıma yaptığım bir şey değil bu. Onun da işin içinde olması gerekiyor ve ilişki kurarken kullandığım dile özen gösteriyorum, onun düşüncelerini alıyorum yani 'sizce ne olabilirdi?'yi alıyorum. Eşit ilişki kurmaya çalışıyorum. Evet, sonrasında karar verenin ben olduğumu biliyor ama bu kararı verirken şekillendirenin o olduğunu da biliyor".

Dolayısıyla değerlendirme aşamalarında müracaatçıya ulaşacak bir dil kullanmayı tercih etmek birlikte hareket etmeyi kolaylaştıracaktır. Aksi takdirde, müracaatçılar adına karar alan diplomalılar grubu, kendi bakış açılarıyla çoğu zaman da gerçekten uzaklaşmış bir biçimde başkalarının hayatları hakkında karar vermiş olacakladır.

SONUÇ

Bu araştırma, çocuk refahı alanında çalışan sosyal hizmet uzmanlarının mesleki uygulamalarında değerlendirme sürecinin nasıl işlediğini, değerlendirme sürecinin insan hakları bilgisinden ve sosyal hizmet değerlerinden nasıl etkilendiğini keşfetmeye yönelik olarak yapılmıştır. Ayrıca çocuk refahı alanında çalışan sosyal hizmet uzmanlarının bu alana ilişkin öznel deneyimlerini ve bakış açılarını anlamayı amaçladığından nitel araştırma yöntemi çerçevesinde dizayn edilmiştir. Araştırmanın görüşmecileri, veri çeşitliliğini sağlayabilmek amacıyla, çocuk refahı alanına dâhil edilen adalet, sağlık, bakım ve rehabilitasyon alanlarında çalışan sosyal hizmet uzmanlarından oluşmuştur. Bu kurum/kuruluşlarda çalışan ve araştırmaya katılmayı kabul eden 21 sosyal hizmet uzmanı ile yarı yapılandırılmış görüşme formu aracılığı ile derinlemesine görüşme tekniği ile veriler toplanmıştır.

Araştırmanın sonuçları, çalışmanın Bulgular bölümü ile bağlantılı olarak dört başlık altında sunulacak olup ilk bölüm, araştırmanın görüşmecilerine ilişkin sosyo-demografik özelliklerine ilişkin sonuçları içermektedir. İkinci bölüm, sosyal hizmet uzmanlarının insan hakları ve sosyal hizmet ilişkisine yönelik görüşlerine yer vermektedir. Üçüncü bölüm, çocuk refahı alanı ve bu alandaki sosyal hizmet uygulamalarına ilişkin görüşler yer almaktadır. Dördüncü bölümde ise çocuk refahı alanında değerlendirmeye ilişkin görüşlere yer verilmiştir. Bu bölümde değerlendirmenin ne olduğu ve esasları, karar alma sürecini etkileyen unsurlara da yer verilmiştir.

Görüşmecilerin sosyo-demografik özelliklerine ilişkin sonuçlara bakıldığında; araştırmaya dahil olan 14'ü kadın, 7'si erkek 21 sosyal hizmet uzmanının sosyo-demografik bilgileri, özellikle mesleki formasyon bağlamında alınan veriler açısından önemlidir. 25-49 yaş aralığındaki21 görüşmeciden alınan verilerde cinsiyete veya yaşa dayalı keskin farklar gözlemlenmemiştir. Fakat meslek yılı arttıkça sisteme dair daha yapısal eleştiriler yapıldığı görülmüştür. Farklı bakanlıklarda çalışma fırsatı bulanların ise yapılan çalışmaları karşılaştırarak daha ayrıntılı bilgiler verdiği gözlemlenmiştir.

Yaş ve cinsiyet temelli farkların olmaması araştırmacıyı mesleki formasyona yöneltmiştir. Görüşmecilerden 7'sinin yüksek lisans eğitimi bulunmaktadır ve tamamının çocuk refahı alanında çalışma süresi 2-28 yıl arasında değişmektedir. Halen çalıştıkları alanlardaki çalışma süreleri ise 1,5-28 yıl arasıdır. Mesleki bilgi ve tecrübeler arasında farklılıklar olmasına rağmen, yetki noktasında meslekte çalışma süresinin önemli olmadığı görülmektedir.

Ayrıca görüşmecilerin sorumlu oldukları vaka yükünün 300'e kadar çıkabildiği görülmektedir. Bu durum, pek çok şeyle ilişkili olarak düşünülebilir. Kurum-kuruluşlarda sosyal hizmet uzmanı sayısının az olması, son dönemde yaşanan ekonomik-sosyal krizler nedeniyle müracaatçı sayısının artmış olması, çocuk refahı alanında bütüncül ve sistemli bir politikanın ve buna bağlı olarak uygulamanın olmaması bu sebeplerden bazıları olarak düşünülmektedir.

Görüşmecilerin çocuk refahı alanı anlayışına ilişkin sonuçlara bakıldığında; araştırma kapsamında sosyal hizmet uzmanlarına çalıştıkları alanı nasıl anladıkları sorulmuştur. Görüşmeciler, alanı "çocuğun korunması" ve "çocuğun gelişimi için devlet tarafından çocuklara sunulan olanaklar, fırsatlar" çerçevesinde tanımlamışlardır. Bu açıdan bakıldığında görüşmecilerin temelde çocuk refahı alanına ilişkin literatür tanımlamasına benzer bir anlayışa sahip oldukları söylenebilir. Nitekim literatürde çocuk refahı alanına ilişkin yapılan tanımlamalar çocukların "iyi olma haline" vurgu yapmakta ve bu "iyi olma hali"ni oluşturacak, koruyacak ve geliştirecek bütüncül hizmetleri ifade etmektedir.

Çocuk refahı alanına yönelik sorunların ve çözümlerin sosyal hizmet uzmanlarının çalıştıkları kurum ve bakanlıklara göre şekillendiği görülmüştür. Örneğin ASPB çalışanlarının genelde korunmaya muhtaç çocuk üzerinden örnek verdiği, aile dışında kalabilecekleri kurumlar hakkında bilgi verdikleri ve aile dışında çocukların kalabilecekleri diğer sosyal hizmet modellerinden bahsederken, Sağlık Bakanlığı çalışanlarının çocukların sağlık hakkı üzerinde yoğun olarak bilgi aktarmışlardır. Burada hakların bütünsel olduğu, bir hakkın ihlal edilmesinin diğer hakları nasıl etkilediği anlaşılmıştır.

Görüşmecilerin önemle üzerinde durduğu bir başka konu da "çocuk hakları" kavramı olmuştur. Çocuk refahı alanında sunulan hizmetlerin çocuk haklarına duyarlı olmasının gerekli olduğunu belirtmeleri önemli bir sonuç olarak karşımıza çıkmıştır.

Görüşmecilerin çocuk refahı alanına ilişkin anlayışları ve bu alanın çocuk hakları temelinde geliştirilmesi gerektiğine olan inançları her ne kadar olumlu olsa da konu alandaki uygulamalara geldiğinde görüşmeciler pek çok sorundan söz etmişlerdir.

Yasa ve mevzuatın eksiklikleri, kurum yapılarından kaynaklanan sorunlar, kurumlardaki çalışma ortamının baskıcı olması, bu alanda hizmet sunan meslek elemanlarının yaklaşımlarına ilişkin sorunlar ama belki de en önemlisi, çocuk anlayışına ilişkin sorunlar bunların başında gelmektedir. Kurumlararası işbirliğinin olmaması, ortak bir hedef etrafında birleşememe durumu sorunun çözümünü daha da zorlaştırmaktadır. Sosyal hizmet uzmanları çalıştıkları kurumların zorluklarını ve beklentilerini bilerek hareket etmek durumunda kalmaktadırlar. Kurumlar sosyal hizmet uzmanlarından sadece "iş"lerini yapmalarını, başka bir deyişle evrak ve dosyalarla ilgilenmelerini, raporlar yazmalarını, gerekli istatistikleri tutmalarını beklemektedir. Bu durumda sosyal hizmet uzmanları, karşılaştıkları sorunların çözümünde çoğu zaman yalnız kalmakta ve müracaatçıların sorunlarıyla, mevzuattan ve bürokrasiden kaynaklanan sorunlarla tek başlarına mücadele etmek durumunda olmaktadırlar. Kurumdaki iş arkadaşları ve yöneticileri ile fikir ayrılıkları yaşamakta, sorunun çözümü konusunda benzer güçlü bir ses çıkamamaktadır. Bütün bunlar mesleki süpervizyona duyulan ihtiyacı akıllara getirmektedir.

Çocuklara yönelik sorunların çözümlerine bakıldığında, yapılan çalışmaların birbirine benzerliği ve aslında çocukları birbirinden farksızlaştırdığı görülmektedir. Örneğin aile ortamında kalamayacak çocuklar için kurum bakımı uygun görülürken, çocukların kurumda nasıl ve kimden hizmet alacakları konusunda bir belirsizlik vardır. Üstelik çocuklar farklı öykülerle kurumlara yönlendirilirken, kurumlarda çocukların bu farklılıklarının gözetilmediği görülmektedir. Aslında bu uygulama biçimleri çocukluğu tek bir biçimde ele alırken, çocuğu adalet sisteminde "mağdur" ya da "suça sürüklenmiş çocuk", sağlık alanında "hasta çocuk", bakım ve rehabilitasyon alanlarında da benzer anlayışları getirmektedir. Bu anlayışın çocuklara yönelik davranışları etkilediği düşünülmektedir.

Çocuk refahı göstergelerine bakıldığında iki ayrı dönemden söz edilebilir. Çocuk Hakları Sözleşmesi'nden önceki göstergelerde çocukların yaşam kalitesine bakılıp, çözümün 'geleceğe' bakılırken, Sözleşme'den sonraki göstergelerde çocuğun katılım hakkı, ifade hakkı gibi göstergelere ağırlık verilmiştir. Yani önceden daha geleneksel ve temel ihtiyaçlar doğrultusunda değerlendirilirken, son zamanlarda çocukların kendisini ifade edebileceği ve haklarıyla görünür bir alana çekilebileceğine işaret edilmektedir.

Sosyal hizmet uzmanlarının çocuk refahı alanına yönelik anlayışları incelendiğinde, genelde barınma koşulları, kötü muamele gören çocuk ve hak ihlallerine uğramış çocuk anlayışıyla karşılaşılmaktadır. Bu anlayışı oluşturan dinamikler arasında ülkenin içinde bulunduğu durum, sosyal adaletsizlik, kültür gibi etkenler vardır. Bu anlayış beraberinde haklarında kararlar alınan çocuklara paternalist bir yaklaşımı da getirmektedir. Paternalizmin çocukları görmezden gelmesi sonucu kendi kararlarını alamayan çocukların, ilerde karar alabilmeleri için sürekli bir desteğe ihtiyacı doğurmakta, bu desteğin olmadığı zamanlarda ise karar alma mekanizmalarının zayıf olduğu görülmektedir. O nedenle, kişilere olan yaklaşımın bir karar ya da sonuç bildirmekte değil, birlikte bir arayışta olmanın hissini vermekte fayda vardır.

Görüşmecilerin çocuk refahı alanındaki mesleki uygulama sürecinde yaptıkları değerlendirmeye ilişkin sonuçlara bakıldığında; bir durum değerlendirmesine yön veren etkenlerle karşılaşılmaktadır. Kişi hakkında bilgi sunan yazılı ya da sözlü verinin değerlendirmeyi başından itibaren şekillendirdiği anlaşılmaktadır.

Değerlendirenin de değerlendirmeye tabi tutulacağı bir sistemde, değerlendirme aşamalarında uzmanın konuştuğu dilin müracaatçıya ne ifade ettiğine dikkat etmek gerekmektedir. Sadece mevzuat gereği o insanı karşısına alan bir pratikte insanın değerinin –tesadüfi- olarak korunabileceği görülmektedir. Belki maddi olanakların sağlanması yönünde işlemlerin yapılmasına ön ayak olunacak fakat bu yine de müracaatçının insan onurunun ve değerinin korunmasına yetmeyecektir. O nedenle denilebilir ki, değerlendirme aşamalarında farklı bakış açıları geliştirebilmeli, karşılaşılan durum her seferinde yeniden değerlendirmeye tabi tutulmalıdır. Hem hizmet alanın hem hizmet sunanın ezbere değerlendirme biçimlerinden, değer

atfetmelerinden ve değer biçmelerinden dolayı, durumun ve kişinin özel olduğu gerçeğinin kaçırılmasının önüne geçilmelidir.

Kapsamlı ve doğru bir değerlendirmenin yapılabilmesi için, çevresiyle birlikte değerlendirmeye alınan çocuk için farklı değerlendirme tarzları gerekebilir. Gelişimsel özellikleri nedeniyle kendisini ifade etmekte zorlanan ya da ifade edemeyecek durumda olan çocuklar için, farklı disiplinlerden yararlanarak, durumu anlamaya uygun hale getirecek bilgiye ulaşmak gerekmektedir. Çocuk refahı alanında özel ihtiyaç sahibi çocuklar bir yana, çoğunluğu oluşturan diğer çocuklar için de değerlendirme yapılırken fark gözetilmemektedir. Bu farklılıklar arasında etnisiteler, eğitim düzeyi, yetenek ve beceriler, çevre koşulları, değerler, tutum ve davranışlar ile duygusal durumlar mevcuttur. Uygulama sırasında etraflıca değerlendirme yapması gereken sosyal hizmet uzmanları, çocukların gelişimini psiko-sosyal yönde etkileyecek çalışmalarda ve karar süreçlerinde büyük rol almaktadırlar. Fakat Türkiye'de teorik ve pratik formülasyonlara bakıldığında yukarda ifade edilen değişkenlerin sosyal hizmet uygulamalarına ve bu uygulamaların insan hakları bağlamında nereye karşılık geldiğine ilişkin bir çalışmanın bulunmadığı görülmektedir. Bu çalışma, sosyal hizmet uygulamalarında karar verme, müdahale ve planlama sırasında yaşanan zorluklara insan hakları perspektifinden bir uygulamayı öngörmektedir.

Değerlendirme tartışmasını, çocuk refahı alanında yapılan çalışmaların birbirinden çok da farklı olmadığını göstererek devam ettirmek yerindedir. Bu farksızlık devletin yükümlülüğünü yerine getirecek olan bakanlıklara ve çalışanlarına sorulacak şu iki soruya verilen yanıtlarda görülebilir: Birinci soru, onları çocuğun korunması ve kapasitenin ortaya konması için var olan araç hükmündeki kurumlar olarak mı görüyoruz? Yanıt evet ise, bahsettiğimiz ihmal bir sonsuzluğa evrilmekte ve var olan saptamalar ise bir şikayetin ötesine geçememektedir.

İkinci soru, yoksa bu kurumları devletin birer ideolojik aygıtı olarak mı görüyoruz? Eğer okulları, cezaevlerini, çocuk yuvaları ve yetiştirme yurtlarını ya da çocuk izlem merkezlerini devletin ideolojik aygıtı olarak kabul edersek, buradaki çocukların kurumsal tasarrufu pedagojik değil kurumları bir ihmal idaresi olarak görmeye başlarız. Bu da bir süre sonra çocukların insan olarak görülmek yerine, bir istatistiki veriye dönüştüğünü göstermektedir. Bu durumda çocuklarla çalışacak olan

meslek grupları etik ve değerler açısından hangi tarafa yaslanmalıdır ve meselenin adı nasıl konulmalıdır?

Bir çocuğun "evrak"a dönüştüğü, bu evraka verilen sayı ile işlemlerin yürütüldüğü, artık insanın değil sayıların konuşulduğu iş ortamlarında insan hakları temelli bir değerlendirmenin yapılmadığı söylenebilir. Elbette bazı işlemlerin yapılması için sayılara ve evraklara ihtiyaç vardır. Fakat görüşmecilerin haftada on "dosya" hakkında görüşme yapıp, karara bağlayıp, raporlamalarının beklendiği görülmüş, dolayısıyla değerlendirmeden anlaşılan, bir tür performansa dönüşmüştür. Durumun kısa süre içerisinde anlaşılıp karara bağlanmasının beklenmesi, var olan bir senaryoda herkesin rolünü bir şekilde yerine getirmesi fakat oyunun genel kalitesi hakkında da kaygı duyulmaması anlamına gelmektedir.

Bu değerlendirmeler boyunca, literatürde geçen etkileşim, saygı, koruma gibi muğlak kavramların fazlalığı dikkat çekmektedir. Bir kavram kargaşası olduğu görülmekte, uygulayıcıların bu tür ifadeleri kullanırken yapılan işlemi mesleki bir zemine oturtma çabası içinde oldukları görülmektedir. Bu kavram kargaşasının önüne geçilmediği sürece, adı geçen kavramdan farklı bir yaklaşımın sergilenmesi yüksek ihtimallidir. Bu noktada sosyal hizmet mesleğinde önemli olduğu belirtilen beceri boyutu öne çıkmaktadır. Bilginin beceriye dönüşemediği ve bunun nedenlerinin ne olabileceği hakkında yeni tartışmalara ihtiyaç vardır.

Örneğin çocuğun yüksek yararından söz ederken, çocuktan mı yoksa çocuk hakkında sorumluluk alan yetişkinlerden mi bahsedildiği belirsizdir. Burada bakımı sağlayacak ve sorumluluğu alacak yetişkin için bir uyumun ve dengenin sağlanması gerektiği kabul edilmekle birlikte, çocuğun belirgin olmayan bir konuma sürüklenmesine dikkat edilmelidir.

Yapılan işlemler arasında sosyal inceleme raporlarının düzenlenmesi değerlendirmeyi etkilemektedir. Hazırlanan sosyal inceleme raporlarında, çocuğun içinde olduğu durum belirtilerek raporun sonuç kısmında çocuk için harekete geçmesi gereken kurumlar ve meslekler mevzuat doğrultusunda belirtilerek, "dosya"nın sonraki kuruma havale edilmesi yer almaktadır. Burada bir çeşit ezbere değerlendirme

yapılmamasına özen gösterilmeli, her seferinde sorun her neyse açık bir dille belirtilmeli ve çözüm konusunda ısrarcı bir dil kullanılmasına özen gösterilmelidir.

Görüşmecilerin insan haklarına ilişkin tanımlamalarına ve insan hakları konusundaki bilgileri uygulamaya aktarmalarına ilişkin sonuçlara bakıldığında; insan hakları eğitiminin lisans eğitiminden önce alınmadığı, lisansta alınan dersin-derslerinde pek hatırlanmadığı görülmektedir. Sosyal hizmet uygulaması başından beri insan hakları temelli olmasına rağmen insan hakları dersleri ülkemizde ilk defa 1999 yılında verilmeye başlanmıştır. Görüşmecilerin yaş ortalamasına bakıldığında 33.8 olduğu görülmekte, mezun oldukları senelere bakıldığında ise sadece 4 kişinin insan hakları adı altında ders almadığı görülmektedir. Fakat verilen insan hakları derslerinin içeriği ve konuya ilişkin yeterli bilgiye sahip olma durumları açısından kimler tarafından verildiği de önemlidir. İnsan hakları kavramlarının karmaşık olmasından dolayı, üniversitelerde verilen dersler hakkında da bir değerlendirme yapılmasında fayda vardır. Verilerin daha anlaşılır ve etkili olması açısından nelerin yapılacağı konuşulmalıdır. Doğru bir değerlendirmenin olabilmesi için gerekli olan bilginin bu şekilde öğrenilebileceği düşünülmektedir.

İnsan haklarından ne anlaşıldığına bakıldığında doğrudan korunan haklar ile dolaylı yoldan korunan hakların karıştırıldığı görülmüştür. İnsan hakları deyince akıllara gelenler arasında grup haklarının olduğu görülmektedir. Bunun dışında yoğun olarak hizmet sunulan sağlık, barınma ve eğitim haklarından söz edilmektedir. Uygulayıcıların insan haklarından anladıklarının genelde yasalar ve mevzuatta tanımlanan haklar olduğu görülmektedir. İnsan haklarının bir fikir bir düşünce olduğu yönünde ifadelere rastlanmamıştır. Ayrıca, insan haklarının genelde ihlal edildiği, bu ihlallerin genelde kurumsal boyutuyla ilgili olduğu yönünde ifadeler kullanıldığı görülmektedir. Dolayısıyla insan hakları alanında savunuculuk rolünü üstlenmesi beklenen uzmanların yaptığı değerlendirme tarzı merak uyandırmaktadır.

İnsan hakları anlayışına bakıldığında hakkın sunulduğu ve hakkın verildiği yönünde ifadeler vardır. Hak savunucularının bu yönde dil kullanması dikey bir ilişkiye işaret etmektedir. Dolaylı yoldan korunan hakların lütfedildiği düşünülebilir. Sosyal hizmetler alanının dolaylı korunan hakların korunması ve

gerçekleştirilmesindeki rolü göz önünde bulundurulduğunda kullanılan dilin de önemli olduğu düşünülmektedir.

İnsan haklarının muamele görme ve muamele etme biçimleriyle yakından bağlantılı olduğu bilinmektedir. Dolayısıyla kurum çalışanları uyguladıkları mevzuatlar doğrultusunda hak ihlalinin bir parçası olabilmektedirler. Dolayısıyla sosyal hizmet uzmanının hangi tarafta olduğu, kurum politikalarını mı yoksa insan haklarını mı koruduğu tartışılmaktadır. Burada belgelerinin insanın değerini koruyamadığı doğal olarak da her zaman insan haklarını koruyamadığı görülmektedir. Kurum içerisinde yaşanan bu hak ihlallerinin ilgili birimlere, derneklere, bakanlıklara iletilmesinde fayda vardır. Aksi takdirde kurumda yaşanan diğer sakinlerin de buna benzer ihlallerine maruz kalmasısöz konusu olabilir.

Görüşmecilerin değer ve etik konuları hakkındaki görüşlerine ilişkin sonuçlara bakıldığında; genel olarak değer ve değerler, değere sahip olma ve değer olma kavramlarının birbirinin yerine kullanıldığı görülmüştür.

Değer ve değerlerle ilgili soruların görece daha soyut olması uzmanların yanıtlarına yansımıştır. Tercih edilen somut cevaplar göstermektedir ki, kişiye sunulan hizmetlerin ölçütü genelde sayılar, bu sayıları oluşturan veriler de genelde mevzuat içeriklidir.

Burada değer olanla ilgili bir karmaşa var olduğu aşikardır. Meslek değerleriyle ve mesleğin ilkeleri ile karıştırılmaktadır. Sosyal hizmetin değerlerine bakıldığında sosyal adaleti sağlamak, insan onurunu korumak ve insan haklarına saygılı olmaktan bahsedilir. Bunun nasıl yapılacağı konusunda daha fazla tartışmaya ihtiyaç vardır. İnsanların öğrendiği her bilgi, edindiği her davranış ve tutum, etkileşimde olduğu tüm insanları etkilemektedir. Dolayısıyla insanların hangi ortamlarda ve hangi öğretilerle yetiştiği önemli bir konudur. Meslek yaşamında profesyonellikle kast edilen bu davranışların meslek hayatına yansımaması olsa da bunu tam olarak ölçecek veya değerlendirecek bir ölçüt yoktur. Bu olsa olsa insanın kendisiyle olan ilişkisinde, kendini sorgulamasıyla ve sahip olduğu farkındalıkla mümkün olabilecektir. Sosyal hizmet uzmanları da, değeri taşıma, değeri isteme ve gerçekleştirme çabası

içindedirler. Özellikle insanın kendi geleceğini belirleme konusunda, sosyal hizmet uzmanı kararın neresinde duracağını sorgulayan bir pozisyondadır.

İnsan hakları, mesleki değer ve etik ile ilgili alınan eğitimler sorulduğunda, hafızalarda kalan bir eğitim almadıkları görülmekte fakat eğitim boyunca belirli bir düzeyde farkındalık kazandıkları anlaşılmaktadır. Sosyal hizmet uzmanlarının farkındalık ve kendilik bilincinin artırılmasına yönelik çalışmalara ağırlık verilmelidir. Buna yönelik psikodrama, yaratıcı drama ve farklı grup çalışmaları aracılığıyla kendi gelişimlerine katkıda bulunabileceklerdir.

Sosyal hizmet uzmanlarının, müracaatçılar için kendi geleceğini belirleme konusunda farklı görüşlerine rastlanmıştır. Bazı uzmanlar müracaatçının kararını verebileceği kadar güçlenmesine yardımcı olduğunu, bazı uzmanlar müracaatçılarla birlikte kararı oluşturduklarını ifade etmişlerdir. Kararların tümüyle müracaatçılara bırakılmasının sakıncalı olabileceği, onların bir iç görü kazanmalarını bekleyerek hareket etmeleri gerektiği yönünde görüşler bildirilmiştir.

Eğitimle ilgili bir başka soru işareti ise son yıllarda açılan okulların eğitim kalitesiyle ilgilidir. Sosyal hizmet eğitimini ilk vermeye başlayan okullardan mezun olan uzmanların yanında yetişen öğrencilerin, eğitimlerini sosyal hizmet formasyonu dışında tamamlayan hocalardan aldıkları bilinmektedir. Okullarda ve çalışma ortamlarında eğitimin bu durumu, yeni meslek elemanları açısından sorun olabilmektedir. Çünkü uygulama sırasında tecrübeli olduğu belirtilen uzmanların, tecrübeyi arttırmak için belirli eğitimlere yöneldiği bu şekilde sorunların üstesinden gelebildiği görülmektedir. Mevzuatın iyi bilinmesi de tecrübeli olarak belirtilmesinde bir etkendir. Dolayısıyla staj dönemlerinde tecrübe olarak edindikleri bilgilerin türü merak konusudur.

Mesleki değerin uygulamadaki yeri sorulduğunda yol gösterici ve yapılan işin kolaylaştırıcısı olarak kabul edilir. Mesleki bilginin ve değerin aynı zamanda diğer mesleklerden farkını da ortaya koyduğu anlaşılmıştır.

Bireyle ve toplumla yapılan çalışmalarda "değer çatışması" denilen durumun, uygulamada yaşanan en büyük zorluklar arasında olduğu görülmüştür. Buradaki

çatışma, kültürde ve toplumsal değerlerde yer alan ve genelde "mevzuatla" uyumlu olmayan durumlar üzerine yoğunlaşmıştır. İnsan hakları ve etik bilgisinden daha ziyade, mevzuatla ihtilaf olan durumlarda bir baskı hissedilmektedir.

Sosyal hizmet uzmanı ne kadar titiz bir çalışma yaparsa yapsın değerlendirme raporları kanaat bildiren raporlardır. Yani kararı etkileyecek ama aynı zamanda karar da olamayacak bilgileri içermektedir. Bu nedenle kurumdaki yetkiliyle (hakim, müdür, başhekim gibi) ortak bir dil oluşmadığında, insanın değerinin korunamadığı ve bu değer harcamanın aslında yetkililer tarafından yapıldığı görülmüştür. İnsanın değeri ise, herhangi bir kişi ve makamın kişisel tercihleri nedeniyle göz ardı edilemeyecek kadar önemlidir.

Tartışmalarda mesleki değer mi toplumun değerleri mi dendiğinde mesleki değerlerin ön plana alındığı fakat uygulamaya her zaman yansıtılamadığı görülmektedir.

Etik ilişkinin nasıl kurulduğuna bakıldığında birden fazla yolun seçildiği görülmektedir. Genelde yatay bir ilişki kurarak, yargılayıcı olmadan ve müracaatçıların güvenini kazanarak ya da benzer yaklaşımlarda bulunarak etik ilişkinin kurulduğu ifade edilmiştir. Kişinin yapısal durumu ve içinde bulunduğu ortam, kişiyle kurulan ilişkiyi şekillendirebilmektedir. Sosyal ve ekonomik destek almak için başvuran bir müracaatçıyla çalışma ile cinsel istismara uğramış bir çocuğun ailesiyle çalışmanın koşulları farklı olacaktır. O nedenle insanların çözümü bulabileceği tek bir adres algısının olduğu yerlerde daha dikey ilişkilerin kurulabileceği anlaşılmıştır (evlat edinme birimi, cezaevindeki sosyal servisler gibi).

Etik değerlendirmede zorluklar yaşandığı anlaşılmaktadır. Bu zorluğun temel sebepleri arasında sosyal hizmet almaya devam etmesi durumunda müracaatçının bu hizmetlerden yeterince yararlanamayacağı ve hakkıyla korunamayacağı düşüncesi yani güvensizlik yer almaktadır. Çocuğa daha sonra ne olacağı, çocuğu hangi ortamların ve nelerin beklediği hakkında bilgi sahibi olunduğu için bu işlemin yapılıp yapılmamasında zorlandıkları görülmüştür. Bu zorlukların çözümünde genelde tecrübeli meslek elemanlarından destek aldıkları öğrenilmiş, bilgi akışının ve öğrenmenin bu yönüne dikkat çekilmiştir.

Çalışılan vakaların zorlu olmasından dolayı, sonraki adımda neler olabileceğine dair belirsizlik ya da bir süredir çözümsüz kalan-bırakılan sorun karşısında nereden ve nasıl hareket edileceği konusunda zorluklar yaşanmaktadır. Sorunun yapısal olması, meslek elemanının kendisini yetersiz hissetmesine yol açabilmektedir.

Etik sorunları, kişilerin, kendileriyle ilişkilerinde ve başka kişilerle ilişkilerinde kararlar alırken ve eylemde bulunurken karşılaştıkları sorunları, değer sorunu olarak adlandırdıkları görülmektedir. Uzmanların sıklıkla bahsettiği etik ikilemin ne olabileceğine bakıldığında genelde bir ihlalden söz edilmektedir. Bu ihlal gizliliğin ihlali olabileceği gibi, bildirim yükümlülüğünü yerine getirip getirmemekle ilgili olduğu gözlemlenmiştir. Mevzuatla yaşanan sorunlar karşısında duracağı pozisyonu belirleyememe de buna eklenebilir. Değerlendirme aşamalarından olan karar alma aşamasında ikilem yaşadıkları, fakat bu ikilemlerin etik ikilem olmadığı anlaşılmıştır. Etik ikilem olarak ifade edilen sorunlara bakıldığında sistemde bozuklukların olduğu, uygulamada bu anlamda sorun yaşandığı belirtilmektedir. Sistemin yeterince yapılandırılmadığı yerlerde benzer sorunlar yaşandığı görülmüştür. Uygulama sırasında müracaatçının yanında olduğunu belirten meslek grubu üyeleri, en az sorunu sistemin en çok yapılandırıldığı yerde yaşamaktadırlar. Yanıtlara bakıldığında da etik ikilemin çözümü yasalarda aranırken felsefeye başvurulmadığı görülmektedir.

Yukarıda beş ayrı başlık halinde verilen sonuç ve önerileri toparlamak gerekirse özetle şunlara değinilebilir:

Değerlendirme sırasında karşılaşılan durumlara nasıl bir yaklaşım sergilendiğine önem verilmelidir. Çocuk hakkında değerlendirme yaparken çocuğun içinde olduğu kültüre saygı duymalı deyip, var olan dezavantajlı durumun göz ardı edilmemesi gerekir. Ya da o çocuğun da binlerce çocuktan birisi olduğunu kabul edip, eğer bir müdahale yapılacaksa benzer durumda olan bütün çocuklar için bir şeyler yapılması gerektiği düşüncesi içine girip, nereden hareket edileceği konusunda bir belirsizlik-kararsızlık yaşanabilir. Fakat uygulama sırasında, insan hakları alanında çalışanların yaptıkları kadar yapmadıkları da önemlidir. Var olan büyük sorunlar karşısında o anda bir şey yapılamasa bile, tek çözümün çalışılan kurumda aranmaması gerektiği, insan hakları mücadelesinin başka platformlarda da verilebileceği hatırlanmalıdır. Değerlendirme etkinliği olarak sadece sosyal inceleme raporlarını doldurmakla görevli

olunmadığı, bu raporların bir araç olduğu gerçeğini yeniden düşünmek gerektiği bilinmelidir. Bütün bunların sağlanabilmesinde insan hakları bilgisinin taze tutulması için hizmet içi eğitim programlarının geliştirilmesi önemli görülmektedir.

Çocuk refahı alanında yapılan değerlendirmelerle ilgili yapılan bu çalışmada belki de en az çocuklarla ilgili konuşulduğu görülmüştür. Yetişkinlerin dünyasında çocuğun yeri hala bir belirsizliği korumakla birlikte, yine çocukların dünyaları ilgili ilgisiz herkes tarafından şekillendirilmeye devam etmektedir. Çarpık çocukluk anlayışının düzeltilebilmesi için çocuk merkezli daha çok çalışmanın yapılması gereklidir. Çocuk odaklılık, fikirsel olarak, her şeyden önce çocukla ilgili değerlendirmelerde çocuk haklarına duyarlı davranılmasına dayandığından, bu çalışmanın bahsedilmesi gereken en önemli konular arasındadır.

Genel olarak bakıldığında ders kitapları ya da uygulama kılavuzları, hizmet alanla hizmet veren arasındaki ilişkinin gelişmesine yönelik becerilerin listesini verebilir. Fakat bu, çoğu zaman gizli baskı gibi politik ve teorik etkileri göz ardı edebilir. Sosyal hizmet literatüründe sıkça etkileşim, içtenlik, saygı, koruma, güçlendirme gibi belirsiz kavramların kullanıldığını görebilmekteyiz. Bu kavramların ne anlama geldiğinin açıklanmasına ihtiyaç vardır. Bu kavramların açıklanmasında ise insan hakları, insan onuru ve değeri gibi konuların içselleştirilmiş olması, bu açıklamayı daha gerçekçi kılacak ve böylelikle sosyal hizmetin bilgi, beceri ve değer boyutlarının da daha işlevsel olması sağlanabilecektir.

KAYNAKÇA

Acar, H., Negiz, N. ve Akman, E. (2014). *Sosyal Politika ve Kamu Yönetimi Bileşenleriyle Sosyal Hizmet Temelleri ve Uygulama Alanları*. Ankara: Akademi Yayınları.

Acar, H. ve Aslan, C. (2015). Çağdaş Çocuk Koruma Sisteminde Ailenin Konumu. *Çocuğa Yönelik Şiddet ve Çocuğun Korunması*. Dağlı, E. T. (Ed.). İstanbul: Çocuk Koruma Merkezlerini Destekleme Derneği, Altan Matbaası, s.106-112.

Acar, H., Kırımsoy, E., Koman, E. ve Koman, E. (2015). *Türkiye'de Ulusal Çocuk Politikası Oluşturulması için"Perspektif, Öncelikli Sorun Alanları ve Öneriler" Raporu.* Gündem Çocuk Derneği

Akbıyık, C. (2013). Visual, auditory, and dual-mode presentation of textual information: Cognitive load, critical thinking, and negative emotions. *Energy Education Science and Technology-Part B*, 5 (1).

Bacanak, A. (2013). Fen ve Teknoloji Dersinin Öğrencilerde Girişken Becerilerin Gelişimine Etkisi Üzerine Öğretmen Görüşleri. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri., Educational Sciences: Theory & Practice* - 13(1)., 609-629

Bıyıklı, L. (1995). Korunmaya Muhtaç Çocuklar ve S.O.S Çocuk Köyleri. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi. 2 (1).* Ankara, s.3.

Bisman, C. D. (1999). Social work assessment: Case theory construction. *Families in Society: The Journal of Contemporary Human Services*, 80 (3), s. 246-246.

Clemons, J.W. (2014). *Client System Assessment Tools For Social Work Practice*.

Cohen, D. ve Crabtree, B. (2006). Semi-structured interviews. *Qualititive Research Guidelines Project*. New Jersey: Robert Wood Johnson Foundation.

Creswell, J. W. (1994). *Researchdesign: Oualitative and Quantitative Approaches.* Sage.

Çocuk Katılımı Kuruluşlar Arası Çalışma Grubu (IAWGCP). (2007). *Çocuk Katılımı Kuruluşlar Arası Çalışma Grubu Çocuklara Danışmada Asgari Standartlar.* Bangkok, s.9.

DeMause, L. E. (1974). *The History of Childhood*. Psychohistory Press.

Dericiler, Ö. Y. (2012). Sosyal Haklara İlişkin Devlet Yükümlülükleri ve Devletin Değişen İşlevi. *Hukuk Felsefesi ve Sosyoljisi Arşivi-* "*Hukuka Felsefi ve Sosyolojik Bakışlar-V" Sempozyumu*, 23. Kitap. İstanbul: İstanbul Barosu Yayınları.

Diemer, A. (1982). İnsan Haklarını Araştırmanın Amacı. Kuçuradi, İ. (Ed.). *İnsan Haklarının Felsefi Temelleri*. Ankara: Türkiye ve Orta Doğu Araştırmaları Enstitüsü, s. 43-47.

Ferrel, O. C ve Fraedrich, J. (1994). *Business Ethics: Ethical Decision Making and Cases*. Boston: Houghton Mifflin Company Freeman, (Eds.). San Francisco, 170-198.

Franklin, B. (1993). *Çocuk Hakları*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Fromm, E. (2014). *İtaatsizlik Üzerine-Özgürlük Neden Otoriteye Hayır Demektir?* İstanbul: Say Yayınları.

Gündem Çocuk Derneği. (2009). *Türkiye'de Çocuk Politikası*. Ankara: Çocuk Haklarını Tanıtma, Yaygınlaştırma, Uygulama ve Uygulamaları İzleme Derneği Yayınları: 1.

Hablemitoğlu, Ş. ve Özmete, E. (2012). Etkili Vatandaşlık Eğitimi İçin Bir Öneri. *Ankara Sağlık Bilimleri Dergisi,* 1(3), s. 39-54.

Holland, S. (2004). *Child and Family Assesment in Social Work Practice*. London, New Delhi: SAGE Publications.

http://cocukhizmetleri.aile.gov.tr/data/558275b7369dc544742aae8f/KSB%20(26.02.2014)%20(2).pdf; Erişim Tarihi: 10.02.2016.

Hume, D. (1976). *İnsanın Anlama Yetisi Üzerine Bir Soruşturma (An Enquiry Concerning Human Understanding)*. Aruoba, O. (Çev.). Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayınları

IFSW. (2010). Standarts on Human Rights. Agius, A. (Ed.). http://cdn.ifsw.org/assets/Standards_meeting_Human_Rights-_Final_Report_.pdf, Erişim Tarihi: 10.11.2015.

Kafadar, T. ve Tay. B. (2014). Learning strategies and learning styles used by students in social studies. *The Journal of Academic Social Science Studies*, 6 (2), s. 259-267.

Kuçuradi, İ. (1996). Felsefe ve İnsan Hakları. *İnsan Haklarının Felsefi Temelleri*. Kuçuradi, İ. (Ed.). Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu, s. 49-54.

Kuçuradi, İ. (1996). Açılış Konuşması. *İnsan Haklarının Felsefi Temelleri.* Kuçuradi, İ. (Ed.). Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları.

Kuçuradi, İ. (1998). *Uludağ Konuşmaları*. Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu

Kuçuradi, İ. (2003). Etik ve 'Etikler'. *Türkiye Mühendislik Haberleri*, (423).

Kuçuradi, İ. (2003). *İnsan ve Değerleri.* Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları.

Kuçuradi, İ. (2011). *Etik*. Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları.

Kuş, E. (2006). *Sosyal Bilimlerde Bilgisayar Destekli Nitel Veri Analizi, Örnek Program Nvivo ile Gösterimler*. Ankara: Anı Yayıncılık.

Lansdown, G. (2005). *Çocukların Gelişen Kapasiteleri*. Innocenti Araştırma Merkezi, UNICEF ve Save the Children.

Lansdown, G. ve Woodhead, M. (1999). Reconstructing developmental psychology: Some first steps. *Children and Society*, 13, s. 3-19.

Locke, J. (2003). *Eğitim Üzerine Düşünceler*. İstanbul: Morpa Kültür Yayınları Felsefe Dizisi.

Maksudyan, N. (2014). Türkiye'de Çocuk Olmak. *Perspectives Turkey*. (10) 4-7.

Marx, K. (2013). *Yabancılaşma.* Ankara: Sol Yayınları.

Mayring, P. (2011). *Nitel Sosyal Araştırmaya Giriş: Nitel Düşünce İçin Bir Rehber.* Gümüş, A. ve Durgun, M. S. (Çev.). Ankara: Bilge Su.

Mengüşoğlu, T. (1988). *İnsan Felsefesi*. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Merriam, S. B. (2013). *Nitel Araştırma-Desen ve Uygulama için Bir Rehber*. Turan, S. (Çev. Ed.). Ankara: Nobel Yayıncılık.

Neuman, W. L. (2008). *Toplumsal Araştırma Yöntemleri: Nitel ve Nicel Yaklaşımlar-2. cilt*. 2. Baskı. Özge, S. (Çev.). İstanbul: Yayınodası.

Nutku, U. (1980). Antropolojinin İnsan Kavramıyla Ethik'in İnsanlık Kavramı Arasında Bulunabilecek Geçitler. Felsefe Arşivi, (24).

Nutku, U. (2008). Fikirler Tarihinden Sayfalar. Uludağ Felsefe Derneği ve Nilüfer Belediyesi Yerel Gündem 21 Konferansı. Bursa Barosu.

Öktem, P. (2004). *Sosyolojide Nitel Araştırma Geleneğinin Tarihçesi.* (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı.

Özateş, Ö. S. (2010). Sosyal Hizmet Etiğinin Felsefi Temelleri. *Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi*. 21, (1), s. 85-97.

Phillips, A. (2006). *Goingsane*. UK: Penguin, UK.

Polat Uluocak, G. ve İçağasıoğlu Çoban, A. (2013). Çocuk İstismarı Alanında Çalışan Sosyal Hizmet Uzmanları Açısından Profesyonel Karar Verme. *Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi*, 22 (2), s. 161-173.

Punch, F. K. (2005). *Sosyal Araştırmalara Giriş*. Ankara: Siyasal Kitabevi.

Reichert, E. (2003). Viewing human rights and social work through an international perspective. *The Journal of Intergroup Relations*. National Association of Human Rights Workers. XXX (1), s. 76-83

Ruben, M. (2010). *Social Work Assesment, Transforming Social Work Practise*. Exeter: Learning Matters.

Salecl, R. (2014). *Seçme İkilemi*. İstanbul: Metis Yayınları.

Sheafor, B. ve Horejsi, B. (2014). *Sosyal Hizmet Uygulaması Temel Teknikler ve İlkeler*. Ankara: Nika Yayınevi.

SHUD.(2004). http://www.shudernegi.org/?pnum=42&pt=+Etik+%C4%B0lke+ve+Sorumluluklar; Erişim Tarihi: 06.01.2016.

Shue, H. (1982). Temel Hakların Evrenselliği. Kuçuradi, İ. (Ed.). *İnsan Haklarının Felsefi Temelleri.* . Ankara: Türkiye ve Orta Doğu Araştırmaları Enstitüsü, s. 25-42.

Super, C. ve S. Harkness, S. (1982). Cultural perspectives on child development. *Cultural Perspectives on Child Development*. Wagner, D. ve Stevenson, H. ve W. H.

Şahin, F. (2002). İnsan Hakları ve Sosyal Hizmet İlişkisi. *Değişen Türkiye'de İnsan Hakları Açısından Sosyal Hizmetler*. Karataş, K. (Ed.). Ankara: Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği Yayınları, s.142-149.

Şahin Taşğın, N. (2010). *Refah Devleti ve İnsan Hakları Açısından Yoksulluk ve Sosyal Dışlanma*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İnsan Hakları Anabilim Dalı.

Teater, B. (2010). *Appylying Social Work Theories and Methods.* New York: Open University Press.

Tepe, H. (2000). *Etik ve Meslek Etikleri*: *Tıp, İşletme, Medya ve Hukuk*. Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları.

Tepe, H. (2006). Günümüz Etiğinin Epistemolojik İkilemleri. *FLSF Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi*, (2), s. 3-16.

Tepe, H. (2008). Değer ve Anlam: Değerler Anlamlar mıdır? 17-19 Aralık ODTÜ Felsefe Bölümü Anlam Kongresi.

Thompson, N. (2014). *Kuram ve Uygulamada Sosyal Hizmeti Anlamak*. Ankara: Dipnot Yayınları.

Tuncay, T. ve Akbaş, E. (2008). İnsan Hakları Düşüncesi ve Sosyal Hizmet Uygulamaları. *Sosyal Hizmet.* Ankara: Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği Yayını, Ocak, s. 44-48.

UNICEF. (2011). *Türkiye'de Çocukların Gözünden Çocuğun İyi Olma Hali Alanlarının Ve Göstergelerinin Tanımlanması Ve Değerlendirilmesi*, 2011-2015.

UNICEF. (2011-2015). *Çocuk Koruma Sistemlerinde Koordinasyon Strateji Belgesi.*

UNICEF. (2013). *Çocuk Koruma Hizmetlerinde Koordinasyon Strateji Belgesi, 2014-2019*.

UNICEF. (2013). *Dünya Çocuklarının Durumu: Engelli Çocuklar.*

UNICEF. (2014). *Çocuk Refahı Belgesi*.

Winnicott, D. W. (1992). *The Child, the Family, and the Outside World*. Da Capo Press.

Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2008). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. (6.Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Yolcuoğlu, İ. G. (2012). *Sosyal Hizmete Giriş*. Ankara: SABEV Yayınları

Yolcuoğlu, İ. G. (2015). Korunmaya Muhtaç Çocuklar Sorunu ve Sosyal Dışlanmanın Önlenebilmesinde Erken Müdahalenin Önemi. www.ismetgalip.com/category/cocuk-koruma-sistemi/; Erişim Tarihi: 01.11.2015.

Zastrow, C. (2014). *Sosyal Hizmete Giriş*. Ankara: Nika Yayınevi.

EK 1 - GÖRÜŞMECİ ONAY FORMU İNSAN HAKLARI PERSPEKTİFİNDEN ÇOCUK REFAHI ALANINDAKİ SOSYAL HİZMET UYGULAMALARINDA DEĞERLENDİRME SORUNU

Bu çalışma "İnsan Hakları Perspektifinden Çocuk Refahı Alanındaki Sosyal Hizmet Uygulamalarında Değerlendirme Sorunu"nu Değerlendirmek amacıyla yüksek lisans tez araştırması için hazırlanmıştır. Vereceğiniz cevaplar araştırma için önemlidir. Görüşme raporlanırken hiçbir şekilde isminiz kullanılmayacaktır. Verdiğiniz bilgiler araştırmanın amacı dışında kullanılmayacaktır. Görüşme ses kaydı ile sürecektir ve görüşmeyi istediğiniz herhangi bir anda kesebilirsiniz. Bu görüşmeyi kabul ettiğiniz ve zaman ayırdığınız için teşekkür ederim.

Sayı:

Görüşmecinin Çalıştığı Alan:
Görüşme Başlama Saati:
Görüşme Bitiş Saati:

EK 2 – GÖRÜŞME SORULARI

A. KİŞİSEL BİLGİLER

1. Kaç yaşındasınız?
2. Şu anki medeni durumunuzu öğrenebilir miyim?
3. Öğrenim durumunuzu öğrenebilir miyim?
4. Hangi üniversiteden mezun oldunuz?
5. Okul dışında bir başka kurs ya da benzeri eğitim aldınız mı?

B. MESLEKİ BİLGİLER

6. Ne kadar zamandır bu mesleği yapıyorsunuz?
7. Kaç yıldır bu alanda çalışıyorsunuz?
8. Daha önce hangi kurumlarda çalıştınız?
9. Ne kadar süredir bu kurumda çalışıyorsunuz?
10. Ayda minimum/maksimum kaç vaka ile çalışıyorsunuz?
11. Bu kurumda çalışmayı kendiniz mi istediniz? Neden? (evetse neden/ hayırsa neden istemediğiniz bir alanda çalışıyorsunuz, kurum-alan değiştirmeye çalıştınız mı?)
12. Çocuk refahı/koruma alanını nasıl tarif ediyorsunuz?
13. Sizce bu alanda sosyal hizmet mesleğinin amacınedir?
14. Sizce mevcut sosyal hizmet uygulamaları bu amaçların yerine getirilebilmesini sağlıyor mu?
    a- Sağlamıyorsa başka neler yapılabilir?

C. SOSYAL HİZMET UYGULAMALARINDA DEĞERLENDİRME SÜRECİNE İLİŞKİN DÜŞÜNCELER

(Bu alanda yaptığımız çalışmalarla ilgili birkaç sorum olacaktı.)

15. Sosyal hizmette değerlendirme deyince aklınıza ne geliyor?

A-Sizce mesleki karar alma sürecinde dikkate alınması gereken değerlendirme esasları neler olabilir?

B-Siz çocuk koruma alanında çalışırken ne tür değerlendirmeler yapıyorsunuz?

C-Değerlendirme sürecinde kararlarınızı neler etkiliyor? Ya da kararlarınızı etkileyen faktörler nelerdir?

İNSAN HAKLARI KONUSUNA İLİŞKİN DÜŞÜNCELER

16. İnsan hakları deyince aklınıza ne geliyor?
17. "Sosyal hizmet bir insan hakları mesleğidir" kabulü hakkında ne düşünüyorsunuz?
18. Mesleki formasyonunuz boyunca insan hakları ile ilgili bir eğitim aldınız mı?

    (Evetse) Nasıl bir eğitim aldınız?

    Aldığınız bu eğitim mesleki çalışmalarınızı nasıl etkiliyor?
19. Mesleki uygulamalarınızda insan hakları ihlalleri ile karşılaşıyor musunuz?
20. Ne gibi ihlallerle karşılaşıyorsunuz?
21. Bu ihlaller karşısında nasıl uygulamalar yapıyorsunuz? Ya da neler yapıyorsunuz?

D. SOSYAL HİZMETİN DEĞERLERİ VE ETİK KONUSUNA İLİŞKİN DÜŞÜNCELER

22. Sosyal hizmet değerleri ve etiği konusunda herhangi bir eğitim aldınız mı?

    (Evet ise) Nasıl bir eğitim aldınız?
23. Değer deyince aklınıza neler geliyor?
24. Sosyal hizmet değerleri denince aklınıza neler geliyor?
25. Kişisel değerlerinizle sosyal hizmet değerleriniz örtüşüyor mu?
26. Sosyal hizmetin değerlerini çalıştığınız alana aktarabiliyor musunuz?
27. Mesleki etik deyince aklınıza neler geliyor?

a- Mesleki karar alma süreçlerinde yapılan değerlendirmede sizce meslek etiğinin nasıl bir işlevi var?

b- Etik bir değerlendirme yapıyor musunuz? Yapıyorsanız nasıl yapıyorsunuz?

c- Bu değerlendirmenin zorlukları nelerdir?

d- Değerlendirme sürecinde etik ilişkiyi nasıl kuruyorsunuz?

28. Sosyal hizmet mesleğinde etik ikilem yaşadığınızı düşünüyor musunuz?

29. Yaşadığınız etik ikilemleri nasıl çözüyorsunuz?

30. Eklemek istediğiniz bir şey var mı?

ÖZGEÇMİŞ

2011 yılında Hacettepe Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Sosyal Hizmet Bölümü'nden mezundur. 2012 yılından beri İstanbul Valiliği, Aile ve Sosyal Politikalar İl Müdürlüğü'ne bağlı Üsküdar Hasan Tan Çocuk Yuvası'nda Sosyal Hizmet Uzmanı (Sosyal Çalışmacı) olarak çalışmaktadır. Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği, Gündem Çocuk Derneği ve Uluslararası Sosyal Hizmet Çalışanları Derneği üyesidir. 2014-2015 Eğitim-Öğretim yılında İstanbul Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Sosyal Hizmet Bölümü'nde Sosyal Sorunlar dersini vermiş, 2015-2016 Eğitim-Öğretim yılından itibaren 29 Mayıs Üniversitesi, Sosyal Hizmet Bölümü'nde ise Ailelerle Sosyal Hizmet dersini vermeye devam etmektedir.